

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Фінансові аспекти відновлення аграрного сектору України в
повоєнний період»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0722-фк
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування, освітня програма фінанси і кредит

Д. О. Фоменко

Керівник к.е.н., професор Кущик А.П.

Рецензент д. е. н., професор Болдуєва О.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма Фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик

« ____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Фоменко Дарії Олександрівні

1. Тема роботи: «Фінансові аспекти відновлення аграрного сектору України в повоєнний період»
керівник роботи: Кущик Анатолій Петрович, к.е.н., професор
затверджені наказом ЗНУ від 01 травня 2023 р. № 650 - с.
2. Строк подання студентом роботи: 10 листопада 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: наукові статті, монографічні дослідження, дисертації, статистичні данні Державної служби статистики, данні про фінансові результати діяльності секторів економіки Європейського Союзу.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити економічний стан аграрного сектору України, проаналізувати статистичні данні сектору та проаналізувати показники, розглянути досвід Європейського Союзу в протидії кризових явищ в АПК, сформуванати напрями стабілізації діяльності сільськогосподарських підприємств України.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 40 рис., 7 табл..

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Кущик А. П., професор	08.08.2023 р.	08.08.2023 р.
2	Кущик А. П., професор	11.09.2023 р.	11.09.2023 р.
3	Кущик А. П., професор	02.10.2023 р.	02.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.06.2023 р. – 31.07.2023 р.	виконано
2.	Виконання вступу	01.08.2023 р. – 07.08.2023 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	08.08.2023 р. – 10.09.2023 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	11.09.2023 р. – 01.10.2023 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	02.10.2023 р. – 19.10.2023 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	20.10.2023 р. – 01.11.2023 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	02.11.2023 р. – 09.11.2023 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	10.11.2023 р.	виконано

Студент _____ Д. О. Фоменко
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ А. П. Кущик
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.О. Щебликіна
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 110 с., 40 рис., 7 табл., 71 джерел.

Об'єктом дослідження є економічні процеси фінансового спрямування, які впливають та забезпечують реалізацію економічного відновлення аграрного сектору в кризовий період.

Предметом дослідження є діяльність аграрних підприємств та заходи країн-членів ЄС в процесі відновлення економіки під впливом звичайних та кризових явищ.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є дослідження стану економічного сектору, виокремлення проблемних аспектів діяльності та формування основних напрямків відновлення економічного потенціалу аграрного сектору.

Методи дослідження аналіз і синтез, теоретичне дослідження, методи аналогії, фінансово-економічний, порівняння та ін.

Одержані результати виокремлено актуальні напрями відновлення економіки, проаналізовано фінансові показники аграрного сектору, досліджено досвід європейських країн в протидії кризових явищ, визначено напрями адаптації аграрного бізнесу.

Результати дослідження виокремлено прогресивні напрями у процесі відновлення економіки аграрного сектору та можуть бути застосовані в формуванні подальших спрямувань економічно розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств і агросектору загалом.

ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ, ФІНАНСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ, ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ, ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ, НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ В ПЕРІОД ВІЙНИ.

SUMMARY

Qualification work of master's degree: 110 p., 40 fig., 7 tab., 71 sources.

The object of research is the economic processes of financial direction, which influence and ensure the implementation of economic recovery of the agricultural sector in the crisis period.

The subject of the study is the results of agricultural enterprises and measures of the EU member states in the process of economic recovery under the influence of normal and crisis phenomena.

In the conditions caused by the war in Ukraine and socio-economic contradictions, modern society faces the need to form a stable agro-industrial sector.

The purpose of the master's thesis is to study the state of the economic sector, identify problematic aspects of activity and formulate the main directions for restoring the economic climate of the agricultural sector.

Research methods: analysis and synthesis, theoretical research, methods of analogy, financial and economic, comparison, etc.

Results The article identifies theoretically relevant areas of economic recovery, analyses the financial performance of the agricultural sector, studies the experience of European countries in counteracting crisis phenomena, and identifies areas for adaptation of agricultural business.

Among the large number of processes aimed at the recovery of the economy, the main regularity stands out after the recession, when the economy adjusts and restores some of the gains lost during the recession.

The results of the study highlight progressive directions in the process of economic recovery of the sector and can be used in shaping further directions of economically developed activities of agricultural enterprises and the agricultural sector as a whole.

The main importance of this qualification work is the formation of further directions of economically developed activities of agricultural enterprises and the agricultural sector in general. Based on a practical study of current theoretical data, the state and experience of the EU countries in the agrarian-industrial complex, directions for ensuring the stability and adaptability of the agrarian sector in the conditions of war were formed.

ECONOMIC RECOVERY, ECONOMIC FINANCING, INDICATORS FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF THE AGRICULTURAL SECTOR, FINANCING OF THE AGRICULTURAL SECTOR, AREAS OF ADAPTATION DURING THE WAR.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	12
1.1 Відновлення економіки: сутність та особливості для повоєнного стану ..	12
1.2 Поняття фінансування економіки.....	19
1.3 Види фінансування економіки.....	23
2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ.....	38
2.1 Аналіз стану та структури аграрного сектора України.....	38
2.2 Оцінка ефективності аграрного сектора України.....	46
2.3 Тенденції фінансування аграрного сектора України до війни та в період війни.....	52
3 НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	69
3.1 Проблемні аспекти фінансування аграрного сектора України та напрямки їх вирішення	69
3.2 Світовий досвід фінансування аграрного сектора та напрямки його адаптації в Україні.....	81
ВИСНОВКИ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103

ВСТУП

Наразі світова економіка опинилася під впливом кризових явищ, що характеризує потребу в економічному відновленні різних сфер діяльності, і зокрема аграрного сектору. Сільське господарство є традиційною стратегічною галуззю національної економіки України, від функціонування якої залежить розмір ВВП, валютні надходження країни, рівень життя населення, особливо в сільській місцевості, а також кількісні та якісні показники якості харчування населення.

Поміж великої кількості процесів спрямованих на відновлення економіки виокремлюється головна закономірність відбувається після рецесії, коли економіка пристосовується та відновлює частину досягнень, втрачених під час рецесії.

В умовах спричинених війною в Україні та соціально-економічних протиріч, перед сучасним суспільством постає необхідність формування стабільного агропромислового сектору.

Важливим в забезпеченні ефективного функціонування сільського господарства в умовах ринкової економіки є підтримання конкурентоспроможності у виробництві. Саме тому можна зазначити, що виробнича діяльність аграрного сектору повинна якомога повніше задовольняти потреби споживачів, забезпечувати максимальну віддачу матеріалів і капіталу. Зазначене виокремлює необхідність в ефективному реформуванні аграрної економіки, її структурного перетворення з якісним оновленням виробництва, ринкової та соціальної інфраструктури, які у свою чергу базуються на відповідному фінансовому забезпеченні.

За умови стану сучасних ринкових відносин постає необхідність розвитку, переосмислення сутності та змісту фінансової підтримки діяльності АПК, визначення та уточнення концептуальних засад з урахуванням

внутрішніх та зовнішніх викликів фінансовій системі та суспільству саме через загрози, що спричинені війною.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є дослідження стану економічного сектору, виокремлення проблемних аспектів діяльності та формування основних напрямків відновлення економіки аграрного сектору.

Саме тому в ході роботи постають такі завдання:

- дослідити теоретичні аспекти відновлення економіки;
- виокремити напрями, які мають вплив на економічне відновлення та потребують уваги;
- дослідити джерела фінансування аграрної підприємницької діяльності;
- розкрити основні форми фінансового забезпечення діяльності агробізнесу;
- дослідити та проаналізувати статистичні показники аграрного сектору;
- розглянути фінансову забезпеченість сільськогосподарських підприємств з боку держави;
- виокремити головні акценти в діяльності по забезпеченні стійкості аграрного сектору;
- сформувати напрями адаптації аграрного бізнесу в умовах війни;
- розкрити сутність та цілі стратегічних планів розвитку сільського господарства.

Об'єктом дослідження є економічні процеси фінансового спрямування, які впливають та забезпечують реалізацію економічного відновлення аграрного сектору в кризовий період.

Предметом дослідження результати діяльності аграрних підприємств та заходи країн-членів ЄС в процесі відновлення економіки під впливом звичайних та кризових явищ.

Методи дослідження аналіз і синтез, теоретичне дослідження, методи аналогії, фінансово-економічний, порівняння та ін.

До теоретичного дослідження варто віднести вивчення науково-методичних матеріалів, що розкривають сутність та значення економічних явищ. Даний метод дослідження супроводжується вивченням вітчизняних та зарубіжних теоретичних матеріалів.

Також було використано аналіз і синтез, які були застосовані при аналізі стану та структури аграрного сектору. У поєднанні методу логічного узагальнення, фінансово-економічним та методу порівняння було сформовано оцінку ефективності та рівня рентабельності аграрного сектору. Також в рамках даних методів було досліджено і проаналізовано фінансування Державним бюджетом аграрно-промислового комплексу.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є фахова література, навчальні збірники, матеріали наукових конференцій, статистичні данні, матеріали з іноземних джерел, і у тому числі власні дослідження та аналіз за тематикою кваліфікаційної роботи.

Наукова новизна полягає в:

- виокремлені проблемних аспектів економіки, у даному випадку аграрно-промислового комплексу,
- формуванні провідних напрямів в діяльності підприємств з метою відновлення економіки.

Актуальність кваліфікаційної роботи розкривається при виокремленні наступних:

- актуальні напрями відновлення економіки,
- проаналізовано фінансові показники аграрного сектору,
- досліджено досвід європейських країн в протидії кризових явищ,
- виокремлено напрями адаптації аграрного бізнесу.

Можна зазначити, що головним значення цієї кваліфікаційної роботи є формування подальших спрямувань економічно розвиненої діяльності

сільськогосподарських підприємств і агросектору загалом. На основі практичного дослідження актуальних теоретичних даних, стану та досвіду країн ЄС в аграрно-промисловому комплексі, було сформовано напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору в умовах війни.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

1.1 Відновлення економіки: сутність та особливості для повоєнного стану

Відновлення економіки – це стадія ділового циклу після рецесії, яка характеризується стійким періодом покращення ділової активності. Зазвичай під час відновлення економіки валовий внутрішній продукт (ВВП) зростає, доходи зростають, а безробіття падає у міру відновлення економіки.

В ході економічного відновлення економіка піддається процесу адаптації та пристосування до нових умов, включаючи фактори, які в першу чергу спровокували рецесію, а також нову політику та правила, що реалізуються урядами та центральними банками у відповідь на рецесію.

Праця, засоби виробництва та інші виробничі ресурси, які були задіяні в підприємствах, які зазнали банкрутства під час рецесії, повторно використовуються в нових видах діяльності, оскільки безробітні знаходять нові робочі місця, а фірми, що збанкрутували, скуповуються або діляться іншими. Відновлення – це відновлення економіки від завданих збитків, і воно готує ґрунт для нового розширення.

Ринкова економіка відчуває злети та падіння з кількох причин. На економіку можуть впливати різні чинники, включаючи війни та революції, фінансові кризи та глобальні впливи. Іноді ці зрушення на ринках можуть набувати форми, яку можна розглядати як свого роду хвилю або цикл, з виразними стадіями розширення або буму, піком, що веде до деякої економічної кризи, рецесії та подальшого відновлення.

Відновлення економіки відбувається після рецесії, коли економіка пристосовується та відновлює частину досягнень, втрачених під час рецесії. Потім економіка зрештою переходить до справжнього розширення, коли

зростання прискорюється і ВВП починає рухатися до нового зростання. Не кожен період повільного зростання або навіть спаду досить серйозний, щоб його можна було б назвати рецесією.

Економісти часто відіграють велику роль у визначенні фази ділового циклу економіки, а також стадій економічного зростання чи спаду, які вона може переживати. Щоб оцінити економіку, дослідники у своєму аналізі розглядають як випереджаючі, так і економічні індикатори, що відстають від прогнозованих.

Провідними індикаторами можуть бути такі показники як фондовий ринок, який часто зростає напередодні відновлення економіки. Зазвичай, це відбувається тому, що майбутні очікування впливають на ціни акцій. З іншого боку, зайнятість зазвичай є свого роду індикатором, що не встигає за динамікою інших показників. Безробіття часто залишається високим, навіть коли економіка починає відновлюватися, оскільки багато роботодавців не будуть наймати додатковий персонал доти, доки вони не будуть достатньо впевнені в довгостроковій необхідності нового найму.

ВВП, зазвичай, є ключовим індикатором економічної фази. Два квартали поспіль негативні темпи зростання ВВП вказують на рецесію. Інші економічні показники, які слід враховувати, можуть містити довіру споживачів та інфляцію.

Дії податково-бюджетної та грошово-кредитної політики, які приймаються регулюючими органами, часто визначаються діловим циклом економіки. Із настанням рецесії ця політика зазвичай спрямована на допомогу постраждалим підприємствам, інвесторам та працівникам. Уряди можуть надавати пряму допомогу та стимулювати попит шляхом зниження процентних ставок для стимулювання кредитування. Вони можуть надати фінансування, спрямоване на підтримку фінансових установ, що знаходяться під загрозою.

На жаль, така політика може також затримати відновлення економіки, запобігаючи ліквідації збанкрутілих підприємств. Ця політика може спонукати

підприємства та працівників не коригувати ціни та умови ділових підприємств, а також умови зайнятості відповідно до нових реалій, виявлених рецесією.

Аналогічним чином, підтримка ділових механізмів, інвестицій та інститутів, що не відображають економічну реальність, затримує процес перерозподілу ресурсів для нових цілей, нових власників та нових робочих місць для безробітних. Воно також може завдати непоправних збитків суспільству, спонукаючи людей і підприємства продовжувати знищувати капітал і витратити реальні ресурси, займаючись економічною діяльністю, яка не є прибутковою чи ефективною в нових економічних умовах.

У кожній фазі економіки будуть свої злети та падіння, і одна стадія може тривати значно довше, ніж інша. Наприклад, економіка може скоротитися, а потім знову почати розширюватись, технічно не вступаючи в рецесію. Аналогічним чином, відновлення економіки може наслідувати різні закономірності. Тип і швидкість будь-якого економічного відновлення часто класифікуються за буквами, які вони зрештою імітують на діаграмах.

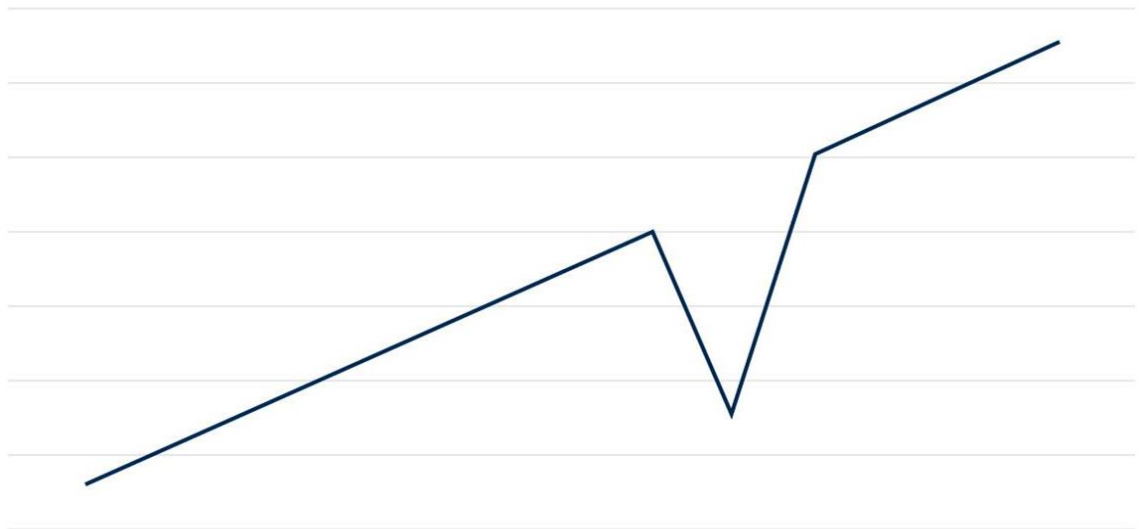

Рисунок 1.1 – V-подібна рецесія та відновлення економіки

V-подібна рецесія та відновлення економіки – це питання швидкості та різкості. В економіці може відбутися різкий спад, перш ніж станеться різке

відновлення до докризового рівня. Це розглядається як найкращий сценарій для будь-якої економіки, яка входить у рецесію, оскільки вона швидко відновлюється без будь-яких ускладнень.

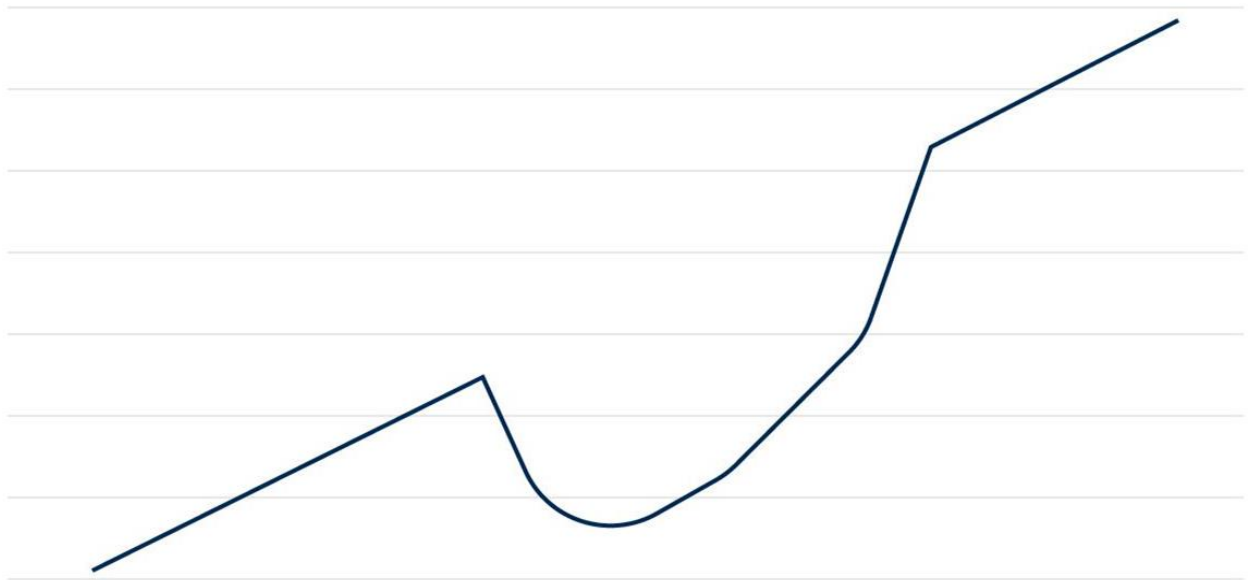

Рисунок 1.2 – U-подібна рецесія та відновлення економіки

U-подібне відновлення означає, що економіка зазнає різкого спаду в рецесію, як і в V-подібному сценарії, але більш поступове та повільне відновлення до докризового рівня. Це означає, що економіка залишатиметься в депресії протягом більш тривалого періоду, можливо, протягом кількох років, перш ніж зростання знову почне прискорюватися.

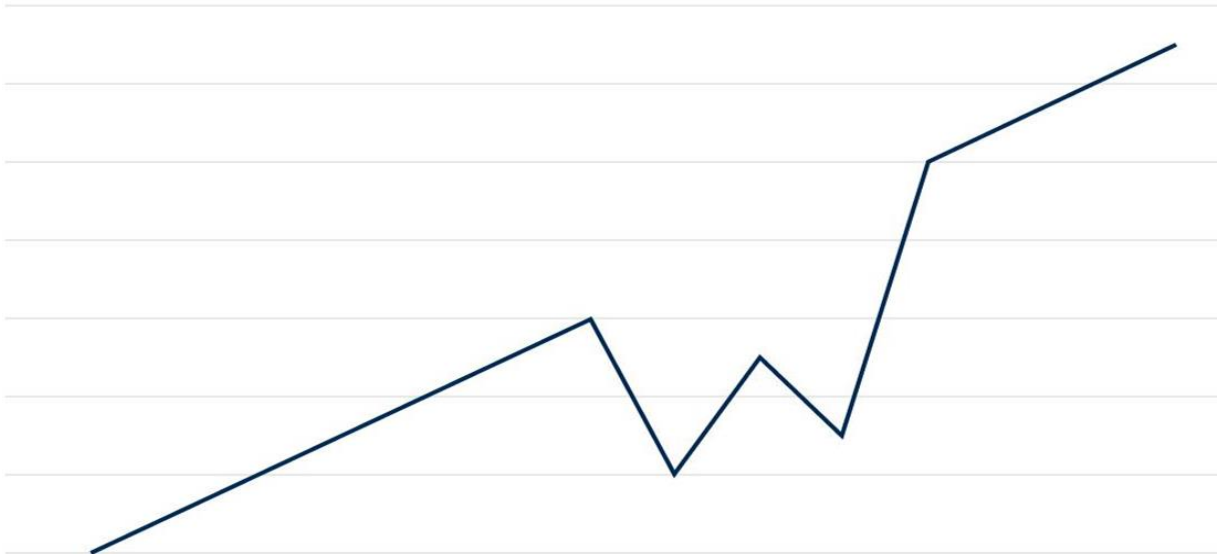

Рисунок 1.3 – W-подібна рецесія та відновлення економіки

W-подібні рецесії подають сюрпризи і також відомі як рецесії «подвійного падіння». Це пов'язано з тим, що спочатку може здатися, що економіка переживає V-подібне відновлення, а потім вона занурюється в другий, часто менший спад, перш ніж повністю відновитися до докризового рівня. Ринки, ймовірно, будуть більш волатильними при W-подібному відновленні, ніж за будь-якої іншої літери в цьому списку.

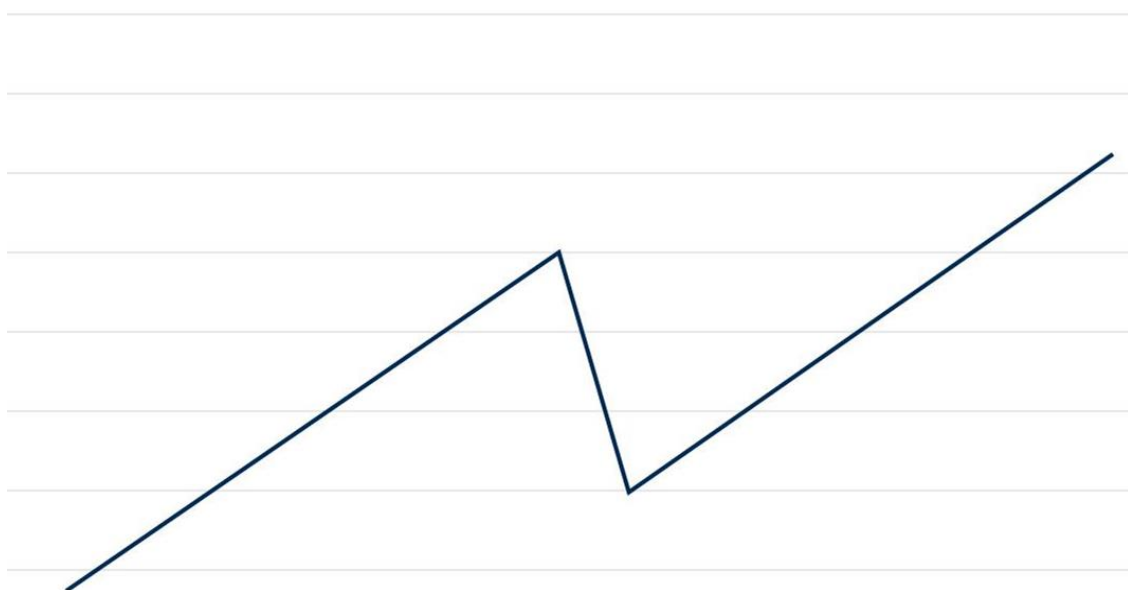

Рисунок 1.4 – L-подібна рецесія та відновлення економіки

L-подібна рецесія та відновлення економіки розглядаються як найгірший сценарій. Хоча економіка повертається до зростання, вона знаходиться на набагато нижчому рівні, ніж до рецесії, а це означає, що для повного відновлення потрібно набагато більше часу. Це може статися, якщо спостерігається низький рівень інвестицій, низький рівень економічного зростання та повільне відновлення зайнятості.

Економіка завжди перебуває в русі, бувають часи підйомів і спадів, і багато економічних аналітиків та інвесторів завжди поділяють різні думки про те, коли хвиля повернеться і в якому напрямку. Хоча 2018 рік ознаменувався періодом відновлення після рецесії 2008 року, аналітики тепер задаються питанням, чи буде відновлення стійким після Covid-19 та війни в Україні. Напрямки, за якими слід стежити за ознаками економічного відновлення, включають зайнятість, споживчі витрати, споживчі настрої, бізнес-показники, банківське кредитування та діяльність з доставки.

1) Зайнятість. Важко говорити про відновлення економіки, якщо люди не повернуться на роботу. Є такі речі, як відновлення безробіття, коли економічна активність достатня, щоб змусити бізнес знову почати працювати, але недостатньо, щоб стимулювати найм співробітників. Однак у більшості інших випадків інвестори мають рацію, пов'язуючи покращення економіки з поверненням людей на роботу. Таким чином, спостерігачі часто надають великого значення рівню безробіття, що повідомляється. Поряд із такими показниками, як безробіття та кількість робочих місць у несільськогосподарському секторі, інвестори також можуть стежити за менш відомим індексом кадрового забезпечення ASA. Цей індекс вимірює активність у сфері тимчасового найму персоналу; часто, коли роботодавці прагнуть додати працівників, вони спочатку додають тимчасових працівників, щоб уникнути зобов'язань та витрат, пов'язаних із додаванням штатних співробітників, до підтвердження того, що бізнес покращився. Таким чином, зростання індексу

кадрового забезпечення ASA може сигналізувати про те, що відбувається відновлення економіки.

2) Споживчі витрати. Отже, важко уявити відновлення, яке включало б відновлення споживчих витрат. У довгостроковій перспективі споживачі можуть усвідомити, що їм слід більше заощаджувати та менше витратити, але така реструктуризація не відбувається відразу.

3) Споживчі настрої. Можливо, це свідчення сили позитивного мислення, але такі індикатори настроїв, як Індекс споживчої довіри (CCI) та Індекс Мічигану споживчого настрою, схоже, частіше корелюють з реальністю, ніж ні. У ході цих опитувань людям ставити питання, що вони думають про економіку в найближчому майбутньому, а також про їх індивідуальні чи сімейні перспективи. Зниження витрат тоді більш-менш призведе до економічного пом'якшення. Однак коли люди оптимістичніші, вони з більшою ймовірністю витратять гроші, відкриватимуть або розширюватимуть малий бізнес і іншим чином діятиме таким чином, який сприяє економічному зростанню.

4) Бізнес-показники. Те, як споживачі ставляться до економіки, - це добре, але це має супроводжуватися оптимізмом та розширенням бізнес-спільноти. Індекс менеджерів із закупівель (PMI) показує, чи спостерігаються у підприємств нові замовлення, більш високий рівень виробництва, своєчасні поставки від постачальників, а також збільшення запасів та зайнятості - усі галузі, в яких виявиться відновлення. Проте запаси складніше зіставити, оскільки багато підприємств прагнуть вичерпати запаси, як розпочати розширення виробництва. Така нестабільність часто є проблемою на ранніх етапах економічного відновлення, оскільки підприємства не хочуть пропустити поворот в економіці (і дозволити своїм конкурентам захопити частку), але вони також не хочуть витратити кошти на тривале зберігання чи термінове розширення виробництва.

5) Банківське кредитування. Хоча компанії в повному обсязі залежить від банків розвитку свого бізнесу, більшість малих підприємств залежить від них.

Без банків, що надають нові кредити, малий бізнес не зростатиме, а без цього зростання важко досягти вищого рівня зайнятості та стабільного відновлення економіки. Наприклад, Федеральна резервна система регулярно надає інформацію про банківську кредитну активність, і інвестори, можливо, також можуть звернутися до індексу кредитування малого бізнесу Thomson Reuters/PayNet, щоб дізнатися, чи шукають малі підприємства (і отримують) кошти на розширення свого бізнесу.

б) Діяльність з доставки. Діяльність з доставки трохи складніше проаналізувати, ніж інші індикатори, але основна ідея проста; оскільки більшість людей купують речі, привезені звідкись ще, загальна економічна активність корелює з переміщенням товарів континентом.

1.2 Поняття фінансування економіки

Сільське господарство є традиційною стратегічною галуззю національної економіки України, від функціонування якої залежить розмір ВВП, валютні надходження країни, рівень життя населення, особливо в сільській місцевості, а також кількісні та якісні показники якості харчування населення.

В умовах соціально-економічних протиріч та кризових явищ, спричинених війною в Україні, перед сучасним суспільством постає завдання формування стабільного агропромислового сектору, який зможе забезпечити національну продовольчу безпеку, нарощувати експортний потенціал, вирішувати складні соціально-економічні проблеми структурної перебудови, формувати конкуренції та на основі соціальних відносин, відбудовувати сектор після війни. Конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва передбачає його здатність ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки. Це означає, що їх виробнича діяльність повинна якомога повніше задовольняти потреби споживачів, забезпечувати максимальну віддачу матеріалів і капіталу. Тому ефективне реформування аграрної економіки, її

структурне перетворення з якісним оновленням виробництва, ринкової та соціальної інфраструктур завжди базується на відповідному фінансовому забезпеченні.

Динамізм розвитку сучасних ринкових відносин потребує постійного переосмислення сутності та змісту фінансової підтримки діяльності АПК, визначення та уточнення концептуальних засад з урахуванням внутрішніх та зовнішніх викликів фінансовій системі та суспільству саме через загрози, що спричинені війною.

Фінансування економічного розвитку – це економічна категорія, яка включає організаційні, правові та інформаційні заходи, спрямовані на концентрацію фінансових ресурсів для вирішення глобальних економічних, соціальних та екологічних проблем у країнах і регіонах [13].

Фінансове забезпечення в традиційному розумінні по суті розглядається як сукупність джерел і форм фінансування розвитку підприємства [5], а також є фінансовим механізмом і способом формування та використання фондів, його характеристиками є: зміст фінансового впливу на всі сторони економічного розвитку [12].

Науковець М. Дем'яненко наголошує: «Фінансування – це система фінансових відносин шляхом залучення та використання фінансових ресурсів. Виходячи з цього, її складовими ми визнаємо фінансові ресурси. Фінансова безпека та управління фінансовою діяльністю, фінансове регулювання, фінансове планування як таке, є одним із складових елементів фінансового (фінансово-кредитного) механізму»[14].

Зазначимо, що на сьогодні немає чіткого роз'яснення поняття «фінансове забезпечення». Наприклад, С. Гладій вважає термін «узагальненим підходом до інвестування через фінансові форми, як зовнішній вияв конкретних проявів, механізмів і структурних елементів категорії у фінансовій сфері». Він розрізняє такі стилі інвестування: повністю самофінансування, лізинг, пайовий капітал, венчурне фінансування, кредит, бюджетне та гібридне фінансування [15].

Бачення Д. Олійника дещо відрізняється від попередніх. На його думку, фінансування – це «організація через визначення обсягу фінансових ресурсів, науково обґрунтованого їх прогнозування, створення фінансових резервів і нормативно-правового забезпечення» [16, с. 5].

Фінансування сільськогосподарських підприємств характеризується наявністю та ефективністю використання фінансових ресурсів з метою забезпечення сучасного безперервного процесу фінансово-господарської діяльності. Проте його дія в сучасних умовах жорсткої світової конкуренції має бути спрямована, в тому числі, і на оновлення та розширення матеріально-технічної бази виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, тобто задовольняти фінансові потреби підприємств відповідно до стратегії розвитку всієї аграрної галузі економіки.

Поведінка пропозиції проявляється як встановлення джерел фінансування, тобто задоволення щоденних потреб, і відображає пасивний вплив фінансової пропозиції.

Регуляторна діяльність є проактивною та реалізується шляхом виділення достатніх коштів та через спеціальні форми фінансової підтримки. Це є прикладом його позитивного впливу на таку діяльність. Узагальнюючи наведені науковцями визначення та підходи до сутності та мети фінансування, узагальнимо визначення цієї категорії.

Фінансування сільськогосподарської підприємницької діяльності – це система, яка організовує та реалізує фінансові взаємовідносини з метою формування ефективного механізму, залучення фінансових ресурсів для інвестування діяльності філій, досягнення фінансово-економічних та соціальних вигод з метою отримання максимального прибутку.

Запропоновані пояснення відрізняються тим, що вони послідовні у підходах до формування взаємовідносин суб'єктів господарювання з національною та світовою фінансовими системами та регулювання цих взаємовідносин за допомогою ефективних форм, методів, засобів і важелів.

Привабливість фінансових ресурсів для агробізнесу з урахуванням ряду взаємопов'язаних функціональних елементів та їх взаємозв'язків, що утворюють єдине ціле, взаємодіючи з навколишнім середовищем та один з одним, з єдиною метою ефективного розподілу та використання.

На мезорівні пропонуємо розуміти фінансування аграрної підприємницької діяльності як процес залучення та використання фінансових ресурсів за допомогою ефективних методів і форм абсорбції капіталу, що регулюються фінансовими інструментами та левериджами на основі механізмів нормативно-правового регулювання у мінливому фінансовому середовищі.

Процес – це послідовна зміна предметів і явищ, яка відбувається закономірним порядком, сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату, послідовна зміна станів об'єкту в часі.

Фінансове забезпечення спрямоване на формування дієвого механізму залучення і використання фінансових ресурсів у господарській діяльності галузевих підприємств з метою виконання фінансово-економічних і соціальних функцій. Нормативно-правовий регламентований організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств реалізують об'єкти та суб'єкти впливу та суб'єкти-регулятори за допомогою відповідних методів і форм залучення фінансових ресурсів, які підлягають регулюванню за допомогою державних та ринкових інструментів. Формами впливу на цю систему є: розподіл ресурсів, стимулювання, обмеження та інформаційне забезпечення. Особливу увагу необхідно зосередити на зовнішніх та внутрішніх факторах впливу на механізм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

На основі аналізу різних підходів до пояснення сутності та характеристик поняття фінансування визначимо та узагальнимо основні складові фінансування агробізнесу:

а) основними елементами алгоритму реалізації механізму є методи фінансового забезпечення, форми залучення фінансових ресурсів, інструменти та важелі впливу;

б) видами забезпечення дії виступають організаційно-інституційні, нормативно-правові та інформаційні ресурси;

в) методами регулювання дії є різні види фінансового контролю та фінансових стимулів і санкцій.

Отже, при виборі та обґрунтуванні джерел фінансування аграрної підприємницької діяльності необхідно повно та всебічно оцінити можливі позитивні та негативні фактори їх впливу на господарську діяльність з точки зору ефективності аграрного бізнесу та їх використання. Концептуальною основою вибору джерел є використання передусім вартісних критеріїв для оцінки залучених фінансових ресурсів. Тому особливості та види джерел фінансування розглянемо в наступному пункті.

1.3 Види фінансування економіки

У сучасних умовах, коли в економіці виникають численні кризові явища різної глибини та складності, агропромисловий комплекс відкриває можливості для вирішення проблем продовольчої безпеки, створення надійного та стабільного джерела надходжень до бюджету в умовах війни, та розвитку наявного виробничо-економічного потенціалу.

Світовий досвід показує, що якщо країни з ринковою економікою, що розвивається, не залучатимуть і не будуть ефективно використовувати зовнішнє фінансування, вони не зможуть вийти з економічної кризи та забезпечити коштами країни з перехідною економікою. Накопичення венчурного, державного та гібридного капіталу, забезпечення сучасними технологіями та менеджментом, зовнішнє фінансування, особливо у формі іноземних інвестицій, сприяє не тільки формуванню національного інвестиційного ринку,

а й посилює динаміку розвитку на ринок товарів і послуг у цілому, стимулюючи розвиток національної економіки.

Варто зазначити, що країни-імпортери іноземного капіталу прагнуть залучити його для фінансування економіки, головним чином з таких причин:

- обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів;
- низька інвестиційна активність власних інвесторів;
- потрібне нове обладнання та технології та інвестиції;
- прагнення до створення конкурентоспроможної економіки та освоєння світового ринку;
- необхідність модернізації соціальної інфраструктури.

В Україні, незважаючи на поживлення інвестиційного процесу до початку війни в лютому 2022 р., позитивні тенденції у сфері інвестування ще не стабілізувалися, а чинники, що стримують приплив іноземного капіталу, ще діють.

Отже, забезпечення економічного зростання реально вирішує проблему зовнішнього фінансування в процесі фінансування та розвитку національної економіки. Важливо пам'ятати, що проблему зовнішнього фінансування в процесі трансформації національної економіки необхідно розглядати системно та комплексно, а її вирішення слід диференціювати на макроекономічному та мікроекономічному рівнях, враховуючи, що зовнішнє фінансування на цих двох рівнях не існують незалежно, а взаємопов'язаними між собою.

Існує широкий спектр напрямків зовнішнього фінансування, які наведені на рис. 1.5.

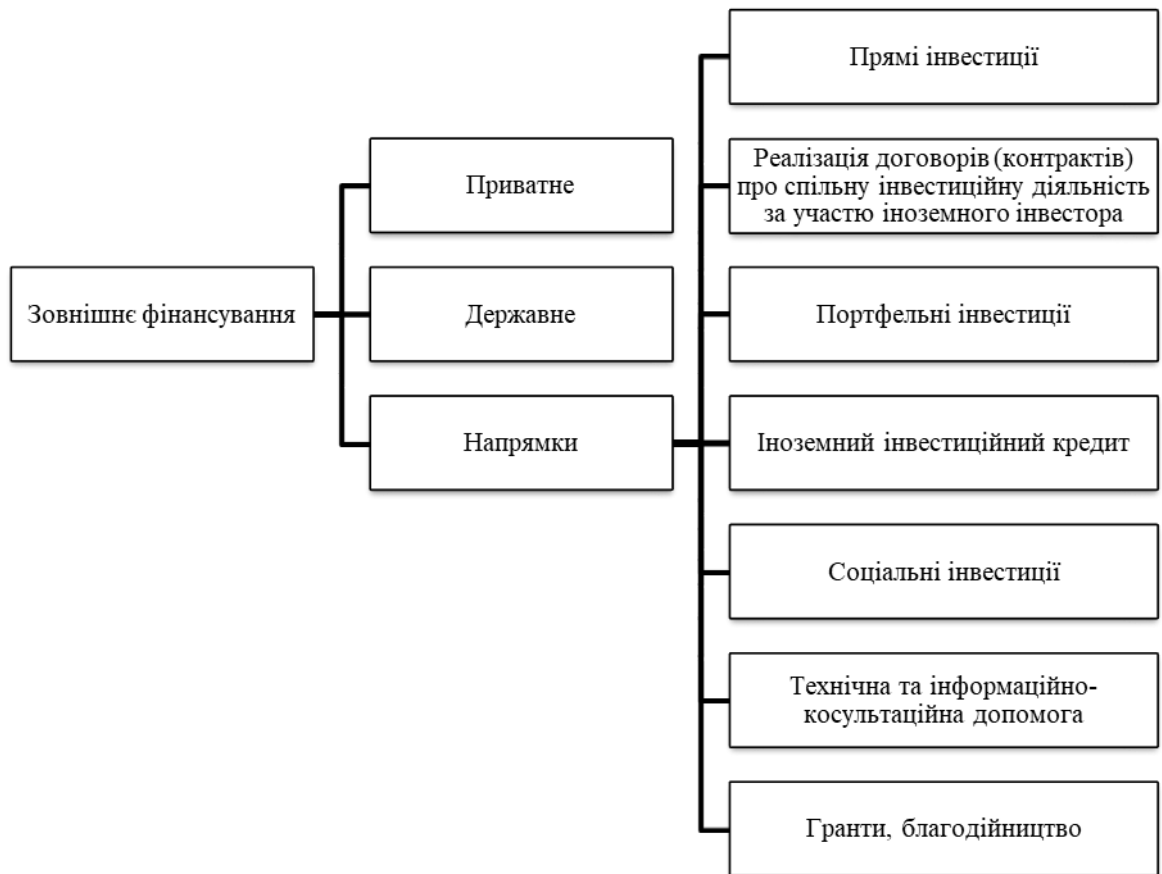

Рисунок 1.5 – Основні напрямки зовнішнього фінансування [13-16]

Є два типи іноземних інвестицій

- прямі закордонні інвестиції;
- непрямі інвестиції (портфельні інвестиції).

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) мають місце, коли компанія, транснаціональна корпорація або фізична особа з однієї країни інвестує в активи іншої країни або набуває частки в її компаніях. Зазвичай це набуває форми придбання частки в існуючому підприємстві в іншій країні або створення дочірньої компанії для розширення діяльності існуючого підприємства в цій країні.

ПІІ можуть приймати дві різні форми: «з нуля» або злиття та поглинання.

Інвестиції у нові проекти передбачають створення нової компанії чи створення об'єктів там. Інвестиції в нове підприємство - це форма виходу на

ринок, що зазвичай використовується, коли компанія хоче домогтися максимального ступеня контролю над закордонною діяльністю.

Злиття та поглинання означають передачу прав власності на існуючі активи власнику за кордоном. При злитті дві компанії зливаються в одну, а при поглинанні одна компанія поглинається іншою.

Як правило, виділяють два основні типи ПШ: горизонтальні та вертикальні ПШ.

Горизонтальний бізнес розширює свої внутрішні операції за кордон. У цьому випадку бізнес веде ту саму діяльність, але в іншій країні. Наприклад, відкриття ресторанів McDonald's у Японії вважатиметься горизонтальним ПШ.

Вертикальний: бізнес розширюється за кордон, переходячи на інший рівень ланцюжка постачання. Іншими словами, фірма веде різні види діяльності за кордоном, але ці види діяльності, як і раніше, пов'язані з основним бізнесом. Використовуючи такий самий приклад, McDonald's міг би купити велику ферму в Канаді, щоб виробляти м'ясо для своїх ресторанів.

Однак також спостерігалися дві інші форми ПШ: конгломератні та платформні ПШ.

Конгломерат: бізнес набуває незв'язаного бізнесу в іншій країні. Це незвичайно, оскільки вимагає подолання двох вхідних бар'єрів: в'їзд до іншої країни та вихід у нову галузь чи ринок. Прикладом цього може бути придбання Virgin Group, що базується у Сполученому Королівстві лінії одягу у Франції.

Платформні ПШ: бізнес розширюється до іншої країни, але продукція закордонних операцій експортується до третьої країни. Це також називають ПШ на експортній платформі. Платформні ПШ зазвичай здійснюються у недорогих місцях у зонах вільної торгівлі. Наприклад, якщо Ford придбав заводи в Ірландії з основною метою експорту автомобілів до інших країн ЄС.

Таким чином, існують різні рівні ПШ, які варіюються залежно від типу залучених компаній та причин інвестицій. Інвестор ПШ може придбати компанію у цільовій країні шляхом злиття чи поглинання, створення нового

підприємства чи розширення діяльності існуючого. До інших форм ПІІ відносяться придбання акцій асоційованого підприємства, реєстрація компанії, що перебуває у повній власності, та участь у спільному підприємстві за участю капіталу за межами країни.

Інвесторам, які планують займатися будь-яким типом ПІІ, може бути розумно зважити переваги та недоліки інвестицій.

Перевагами прямих іноземних інвестицій є:

1) Економічне зростання. Створення робочих місць є найбільш очевидною перевагою ПІІ, однією з найважливіших причин, через яку країна прагнучиме залучити прямі іноземні інвестиції. ПІІ стимулюють виробництво та сектор послуг, що призводить до створення робочих місць та допомагає знизити рівень безробіття в країні. Збільшення зайнятості призводить до вищих доходів і наділяє населення більшою купівельною спроможністю, стимулюючи загальну економіку країни.

2) Розвиток людського капіталу. Людський капітал включає знання і компетентність робочої сили. Навички, які співробітники здобувають у результаті навчання та досвіду, можуть підвищити рівень освіти та людського капіталу конкретної країни. Завдяки хвильовому ефекту він може навчати людські ресурси в інших секторах та компаніях.

3) Технології. Цільові країни та підприємства отримують доступ до новітніх фінансових інструментів, технологій та методів роботи з усього світу. Впровадження нових та вдосконалених технологій призводить до поширення компанії у національній економіці, що призводить до підвищення ефективності та результативності галузі.

4) Збільшення експорту. Багато товарів, вироблених за рахунок ПІІ, мають глобальні ринки, а не лише внутрішнє споживання. Створення підрозділів, що повністю орієнтовані на експорт, допомагає інвесторам ПІІ у збільшенні експорту з інших країн.

5) Курсова стабільність. Потік ПІІ у країну перетворюється на безперервний приплив іноземної валюти, допомагаючи центральному банку країни підтримувати достатній резерв іноземної валюти, що призводить до стабільних обмінних курсів.

6) Поліпшений потік капіталу. Надходження капіталу особливо вигідне для країн з обмеженими внутрішніми ресурсами, а також для країн з обмеженими можливостями залучення коштів на світових ринках капіталу.

7) Створення конкурентного ринку. Сприяючи виходу іноземних організацій на внутрішній ринок, ПІІ допомагають створити конкурентне середовище, а також зруйнувати внутрішні монополії. Здорове конкурентне середовище підштовхує фірми до постійного вдосконалення своїх процесів та продуктів, тим самим сприяючи інноваціям. Споживачі також отримують доступ до ширшого асортименту товарів за конкурентними цінами.

Недоліками прямих іноземних інвестицій виступають:

1) Перешкода для внутрішніх інвестицій. Іноді ПІІ можуть перешкоджати внутрішнім інвестиціям. Через ПІІ місцеві компанії країн починають втрачати інтерес до інвестування у свою вітчизняну продукцію.

2) Ризик політичних змін. Політичні рухи в інших країнах можуть змінюватися, що може заважати інвесторам.

3) Негативні обмінні курси. Прямі іноземні інвестиції можуть іноді впливати на обмінні курси на користь однієї країни та на шкоду іншій.

4) Вищі витрати. Коли інвестори інвестують у зарубіжні країни, вони можуть помітити, що це дорожче, ніж коли експортуються. Найчастіше у техніку та інтелектуальну власність вкладається більше грошей, ніж у заробітну плату для вітчизняних працівників.

5) Економічна нежиттєздатність. З огляду на те, що прямі іноземні інвестиції можуть бути капіталомісткими з погляду інвестора, іноді вони можуть бути дуже ризикованими або економічно невігідними.

б) Експропріація. Постійні політичні зміни можуть призвести до експропріації. У цьому випадку уряди цих країн матимуть контроль над майном та активами інвесторів.

7) Сучасний економічний колоніалізм. Багато країн третього світу або, принаймні, країни з історією колоніалізму побоюються, що прямі іноземні інвестиції призведуть до свого роду сучасного економічного колоніалізму, який наражає на приймаючі країни небезпеки і робить їх вразливими для експлуатації іноземними компаніями.

8) Низька продуктивність. Транснаціональні корпорації критикували за погані умови праці на зарубіжних заводах.

Непрямі інвестиції, також звані «іноземними портфельними інвестиціями», мають місце, коли компанії, фінансові установи або приватні особи купують частки в компаніях на іноземній фондовій біржі. Цей тип інвестицій не здійснюється із наміром придбати контрольний пакет акцій компанії-емітента. Як правило, цей тип інвестицій має короткостроковий характер і робиться для того, щоб скористатися сприятливими змінами обмінних курсів або отримати короткостроковий прибуток від різниці відсоткових ставок. Це дає інвесторам можливість диверсифікувати свої портфелі та краще управляти пов'язаними з ними ризиками.

Іноземні портфельні інвестиції також можуть сприяти зміцненню внутрішніх ринків капіталу за рахунок підвищення ліквідності та покращення їх функціонування. Це, у свою чергу, призведе до оптимального розміщення капіталу та ресурсів у вітчизняній економіці. Для економіки іноземні портфельні інвестиції можуть виявитися важливим фактором її розвитку, створивши значне багатство.

Основні переваги іноземних портфельних інвестицій:

– Диверсифікація портфеля. Іноземні портфельні інвестиції надають інвесторам легку можливість диверсифікувати свій портфель на міжнародному

рівні. Інвестор диверсифікує свій інвестиційний портфель задля досягнення вищої прибутковості з поправкою на ризик.

– Міжнародний кредит. Інвестори можуть мати доступ до збільшеної суми кредиту в зарубіжних країнах, що дозволяє інвестору використовувати більше важелів та отримувати більший прибуток від своїх інвестицій в акціонерний капітал.

– Доступ до ринків з різними характеристиками ризику та прибутковості. Якщо інвестори шукають більшого прибутку, вони мають бути готові взяти на себе більший ризик. Ринки, що розвиваються, можуть запропонувати інвесторам інший профіль ризику і прибутковості.

– Підвищує ліквідність внутрішніх ринків капіталу. У міру того, як ринки стають більш ліквідними, вони стають глибшими і ширшими, і можна фінансувати ширший спектр інвестицій. Вкладники можуть інвестувати з гарантією того, що вони зможуть керувати своїм портфелем або швидко продати свої фінансові цінні папери, якщо їм знадобиться доступ до своїх заощаджень.

– Сприяє розвитку фондових ринків. Посилення конкуренції за фінансування призведе до того, що ринок винагороджуватиме чудові результати, перспективи та корпоративне управління. У міру розвитку ліквідності та функціональності ринку ціни на акції матимуть значення для інвесторів, що зрештою призведе до підвищення ефективності ринку.

Основні ризики, з якими стикається іноземний портфельний інвестор:

– Волатильні ціни на активи. На міжнародних фінансових ринках одні з них ризикованіші, ніж інші. Наприклад, розглянемо Deutscher Aktienindex (DAX). DAX – це фондовий індекс 30 найбільших німецьких компаній, що торгуються на Франкфуртській фондовій біржі. DAX історично більш волатильний, ніж індекс S&P 500.

– Юрисдикційний ризик. Юрисдикційний ризик може виникнути внаслідок інвестування іноземній державі. Наприклад, якщо іноземна країна, в

яку інвестували, різко змінить свої закони, це може вплинути на дохід від інвестицій.

Більше того, багато країн борються із фінансовими злочинами, такими як відмивання грошей. Інвестування до країн, де поширене відмивання грошей, збільшує юрисдикційний ризик, з яким стикається інвестор.

Хоча частка збиткових підприємств у сільському, лісовому та рибному господарствах є досить низькою порівняно з цим показником в економіці в цілому, фінансовий результат діяльності в цьому секторі є негативним. Більшість сільськогосподарських підприємств мають низьку рентабельність та нестабільний фінансовий стан, тому потребують постійного пошуку ефективних джерел фінансової підтримки та оптимізації свого складу та структури капіталу.

Через збитковість діяльності та специфіку сільськогосподарського виробництва підприємство не має власних фінансових ресурсів, а грошовий потік протягом року є незбалансованим. Об'єктивно для підтримки ефективної роботи підприємства необхідно залучати зовнішні ресурси, хоча на підприємстві фінансова стабільність може суттєво зменшитися. У зв'язку з цим підприємства, пов'язані з сільським господарством, можуть використовувати такі форми фінансування (рис. 1.6):

1) самофінансування – на основі власних ресурсів, якщо їхня питома вага становить не менше 75–80%;

2) боргове фінансування – за рахунок залучених та позикових ресурсів, якщо їхня питома вага не перевищує 55–60% загальної ресурсної бази;

3) змішане фінансування – частки власних та залучених фінансових ресурсів майже рівні.

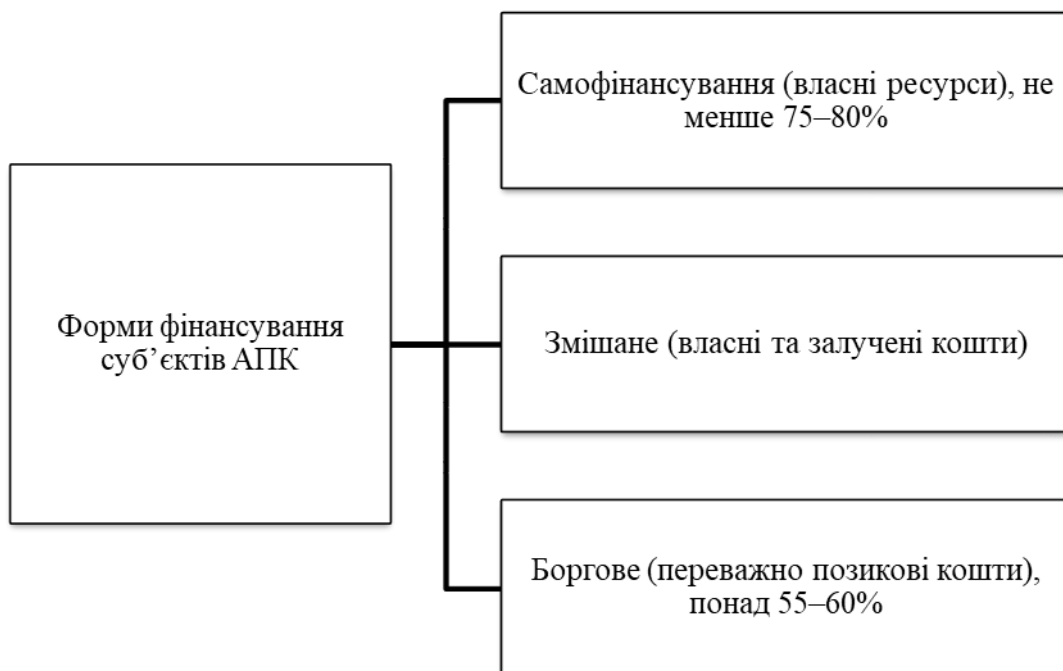

Рисунок 1.6 - Форми фінансування суб'єктів АПК [13-16]

На сьогодні науковці виокремлюють різноманітні форми фінансової підтримки підприємництва, але умовно узагальнюють їх за чотирма напрямками: самофінансування, бюджетне фінансування, кредитно-страховий та розподіл у системі. Основними формами фінансового забезпечення діяльності агробізнесу вважаємо: самофінансування, бюджетне фінансування, кредит і страхування, державно-приватне партнерство, державне фінансування, міжнародне фінансування та стимулювання, податкова політика та загальне державне управління розвитком ринку.

Найпоширенішим є самофінансування, тобто за рахунок коштів засновників, власного прибутку, амортизаційних відрахувань, самоокупність. Кредитування відбувається на організованих і неорганізованих ринках кредитних ресурсів, за винятком систем страхування майбутнього врожаю, майна, фінансових і виробничих ризиків.

Втіленням національних фінансів є система бюджетної підтримки, система поточної фіскальної політики зі спрощеною системою та спеціальною системою оподаткування, а також система оподаткування експорту та

стимулювання інвестицій. Інвестиції представлені міжнародною системою фінансування, стимулювання та спільного інвестування, у тому числі з використанням абсолютно нових схем фінансування на умовах державно-приватного партнерства.

Для підприємств внутрішні джерела фінансування визначають кошти, одержані від існуючих активів та повсякденної діяльності. Вони (внутрішні джерела фінансування) спрямовані на збільшення коштів, отриманих від звичайної комерційної діяльності. З цією метою проводиться оцінка та контроль витрат, а також аналіз бюджету. Крім того, умови кредиту з клієнтами перевіряються, щоби ефективно управляти збором дебіторської заборгованості.

Внутрішні джерела фінансування включають продаж надлишків товарно-матеріальних запасів, повернення прибутку, прискорення збору дебіторської заборгованості тощо.

Зовнішні джерела фінансування відносяться до грошових потоків, що генеруються із зовнішніх джерел організації, будь то приватні кошти або фінансовий ринок. При зовнішньому фінансуванні кошти організуються із джерел поза підприємства. Існує два типи зовнішніх джерел фінансування, тобто довгострокові джерела фінансування та короткострокові джерела фінансування. Далі за характером їх можна класифікувати як:

1) Боргове фінансування. Джерелом фінансування, у якому фіксований платіж може бути зроблено кредиторам, є боргове фінансування. Воно включає:

- банківські кредити;
- корпоративні облігації;
- лізинг;
- вексель;
- торговий кредит;
- боргові зобов'язання.

2) Акціонерне фінансування. Акціонерний капітал є основним джерелом фінансування для більшості компаній, що вказує на частку у власності фірми та

інтереси акціонерів. Фірми залучають капітал, продаючи свої акції інвесторам. Воно включає:

- звичайні акції;
- привілейовані акції.

Зовнішні джерела фінансування мають наступні переваги:

1) Якщо компанії вдаються до зовнішніх джерел фінансування, вони зберігають свої джерела фінансування і можуть використовувати ці кошти в іншому місці. Наприклад, якщо дохід від інвестицій у ринок капіталу вищий, ніж відсотки за банківським кредитом, має сенс використати власні кошти для фінансових вкладень та брати кредит для фінансування подальшого бізнесу.

2) Ще однією перевагою є те, що методи зовнішнього фінансування можуть забезпечити вищі суми грошей, що дозволяє компаніям швидше інвестувати у своє зростання. Наприклад, як у прикладі вище, можуть швидко реалізувати свої інвестиційні проекти без попереднього накопичення достатнього власного капіталу.

Недоліком зовнішніх джерел фінансування є те, що компанії втрачають частину своєї незалежності. В обмін на надання капіталу інвестори та банки очікують, що компанія розвиватиметься у певному напрямку. Якщо вплив зовнішніх фінансистів дуже великий, вони можуть навіть диктувати стратегічні цілі компанії, тому директори більше не можуть самостійно приймати рішення про майбутнє та напрямки компанії.

Крім того, зовнішні джерела фінансування також пов'язані з фінансовими зобов'язаннями. Інвестори очікують дивідендів або будь-якої іншої участі у прибутку; банківські кредити часто мають бути погашені протягом багатьох років, залежно від суми кредиту, що також спричиняє нарахування відсотків.

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування [16]

Критерій для порівняння	Внутрішні джерела фінансування	Зовнішні джерела фінансування
Значення	Внутрішні джерела фінансування належать до джерел фінансування бізнесу, що генеруються всередині бізнесу, за рахунок існуючих активів чи діяльності.	Зовнішні джерела фінансування передбачають розміщення капіталу чи коштів із джерел поза бізнесом.
Включає наступні складові	Продаж акцій, продаж основних засобів, нерозподілений прибуток та стягнення боргів	Банківська позика, Привілейовані акції, Боргові зобов'язання, Державні депозити, Лізингове фінансування, Комерційні папери, Торговий кредит, Факторинг.
Витрати	Низький	Високий
Завдаток	Не вимагається	Іноді потрібно.
Сума збору	Порівняно менше	Висока

Наведені нижче пункти пояснюють різницю між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансування:

1) Коли грошові потоки генеруються із джерел усередині компанії, це називається внутрішніми джерелами фінансування. З іншого боку, коли кошти залучаються із зовнішніх по відношенню до підприємства джерел, чи то з приватних джерел, чи то з фінансового ринку, це називається зовнішніми джерелами фінансування.

2) Внутрішні джерела фінансування включають продаж акцій, продаж основних засобів, нерозподілений прибуток та стягнення боргів. Навпаки, зовнішні джерела фінансування включають фінансові установи, позику в банках, привілейовані акції, боргові зобов'язання, державні депозити, лізингове фінансування, комерційні папери, торговий кредит, факторинг тощо.

3) У той час як внутрішні джерела фінансування є економічними, зовнішні джерела фінансування є дорогими.

4) Внутрішні джерела фінансування не вимагають застави залучення коштів. І навпаки, активи іноді закладаються як забезпечення, щоб отримати кошти із зовнішніх джерел.

5) Сума, залучена з внутрішніх джерел, менша, і вони можуть бути використані для обмеженої кількості цілей. Навпаки, великі суми можна залучити із зовнішніх джерел, які можна використовувати по-різному.

Висновок до розділу 1

У даній кваліфікаційній роботі виокремлено теоретичну сутність відновлення економіки, як економічного явища. Розкриті сутність, типи та швидкість V-подібної, U-подібної, W-подібної та L-подібної рецесій і відновлення економіки.

Зауважено на постійному русі економіки, через що бувають часи підйомів і спадів, і багато економічних аналітиків та інвесторів завжди поділяють різні думки про те, коли хвиля повернеться і в якому напрямку. Хоча 2018 рік ознаменувався періодом відновлення після рецесії 2008 року, аналітики тепер задаються питанням, чи буде відновлення стійким після Covid-19 та війни в Україні.

Виокремлено напрямки, за якими слід стежити за ознаками економічного відновлення, включають зайнятість, споживчі витрати, споживчі настрої, бізнес-показники, банківське кредитування та діяльність з доставки.

Також при виборі та обґрунтуванні джерел фінансування аграрної підприємницької діяльності необхідно повно та всебічно оцінити можливі позитивні та негативні фактори їх впливу на господарську діяльність з точки зору ефективності аграрного бізнесу та їх використання. Концептуальною

основою вибору джерел є використання передусім вартісних критеріїв для оцінки залучених фінансових ресурсів.

Варто зазначити, що забезпечення економічного зростання реально вирішує проблему зовнішнього фінансування в процесі фінансування та розвитку національної економіки.

Також було визначено, що основними формами фінансового забезпечення діяльності агробізнесу варто вважати: самофінансування, бюджетне фінансування, кредит і страхування, державно-приватне партнерство, державне фінансування, міжнародне фінансування та стимулювання, податкова політика та загальне державне управління розвитком ринку.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

2.1 Аналіз стану та структури аграрного сектора України

Аналіз стану та структури аграрного сектора економіки України розпочнемо із аналізу показників розвитку рослинництва. В таблиці 2.1 відображено динаміку посівної площі сільськогосподарських культур в Україні в 2018-2022 рр.

Таблиця 2.1 – Динаміка посівної площі сільськогосподарських культур в Україні в 2018-2022 рр. [23]

Роки	Площа посівна сільськогосподарських культур, тис.га					Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна)
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	
2018	14839	276	6117	1319	439	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
2021	15995	227	6622	1283	460	217
2022	12171	184	5293	1208	378	193
Темп приросту, %						
2019/2018	3,23	-19,57	-3,09	-0,76	2,96	-1,32
2020/2019	0,48	-0,90	8,92	1,22	2,65	-2,67
2021/2020	3,92	3,18	2,56	-3,17	-0,86	-0,91
2022/2021	-23,91	-18,94	-20,07	-5,85	-17,83	-11,06
2022/2018	-17,98	-33,33	-13,47	-8,42	-13,90	-15,35

За період 2018-2022 рр. посівна площа під зернові та зернобобові скоротилася на 17,98% із рівня в 14,839 млн. га в 2018 році до 12,171 млн. га в

2022 році. Фактично через війну в Україні площа посівних під зернові та зернобобові скоротилася на 23,9%.

Також значного скорочення зазнали посівні площі під цукровий буряк, що в динаміці скоротилися на 33,3%, при яких лише за 2022 рік скорочення сягнуло – 18,9%.

Відбулося також скорочення посівної площі під соняшник (-13,47%), картоплю (-8,4%) та овочеві культури (-13,9%) за період 2018-2022 рр. Площа насаджень культур плодкових та ягідних скоротилася упродовж 2018-2022 рр. на 15,35%.

Таблиця 2.2 – Динаміка обсягу виробництва сільськогосподарських культур в Україні в 2018-2022 рр. [23]

Роки	Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис.т					
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2021	86010	10854	16392	21356	9935	2235
2022	53864	9942	11329	20900	7512	1995
Темп приросту, %						
2019/2018	7,26	-26,94	7,69	-9,93	2,63	-17,58
2020/2019	-13,59	-10,34	-14,06	2,81	-0,36	-4,48
2021/2020	32,46	18,62	25,03	2,49	2,92	10,42
2022/2021	-37,37	-8,40	-30,89	-2,14	-24,39	-10,74
2022/2018	-23,11	-28,82	-20,02	-7,13	-20,42	-22,40

В динаміці спостерігається тенденція до щорічного зменшення обсягу валового збору зернових та зернобобових, обсяг яких скоротився на 23,11% із рівня в 70,057 млн. тон в 2018 році до 53,864 млн. тон в 2022 році. Так, лише за 2022 рік виробництво зернових та зернобобових в Україні зменшилося на 37,37%.

Валовий збір соняшнику упродовж 2018-2022 рр. зменшився на 20,02% із рівня в 14,165 млн. тон в 2018 році до 11,329 млн. тон за результатом 2022 року. Через скорочення площі посівної лише в 2022 році валовий збір соняшнику зменшився на 30,89%.

Таблиця 2.3 – Динаміка обсягу виробництва сільськогосподарських культур в Україні в 2018-2022 рр. [23]

Роки	Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі					
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
2018	47,4	509	23,0	171	214	128,4
2019	49,1	461	25,6	155	214	108,1
2020	42,5	416	20,2	157	207	105,6
2021	53,9	479	24,6	166	215	117,3
2022	45,8	541	21,6	174	200	116,1
Темп приросту, %						
2019/2018	3,59	-9,43	11,30	-9,36	0,00	-15,81
2020/2019	-13,44	-9,76	-21,09	1,29	-3,27	-2,31
2021/2020	26,82	15,14	21,78	5,73	3,86	11,08
2022/2021	-15,03	12,94	-12,20	4,82	-6,98	-1,02
2022/2018	-3,38	6,29	-6,09	1,75	-6,54	-9,58

Урожайність сільськогосподарських культур упродовж 2018-2022 рр. зросла за такими культурами, як буряк цукровий – на +6,29% та картопля – +1,75%. Проте урожайність мала таку тенденцію до зменшення за такими культурами, як зернові та зернобобові – 3,38%, соняшник – 6,09%, культури овочеві – -6,54%.

Наступним кроком проаналізуємо показники тваринництва. Так, кількість великої рогатої худоби в Україні в 2018-2022 рр. мала чітку динаміку до

зменшення при якій скоротилася із рівня в 3332,9 тис. голів в 2018 році до 2307,1 тис. голів в 2022 році.

Динаміка кількості великої рогатої худоби в Україні в 2018-2022 рр. відображена на рис. 2.1.

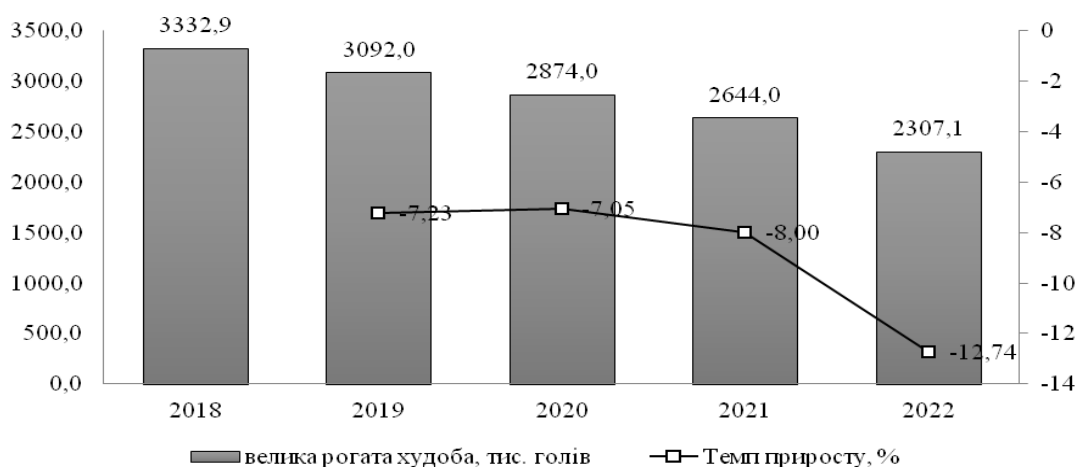

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості великої рогатої худоби в Україні в 2018-2022 рр., тис. голів[24]

Серед великої рогатої худоби, кількість корів в Україні мала чітку динаміку до зменшення із рівня в 1919,4 тис. голів в 2018 році до рівня в 1352,8 тис. голів в 2022 році, або на 12%.

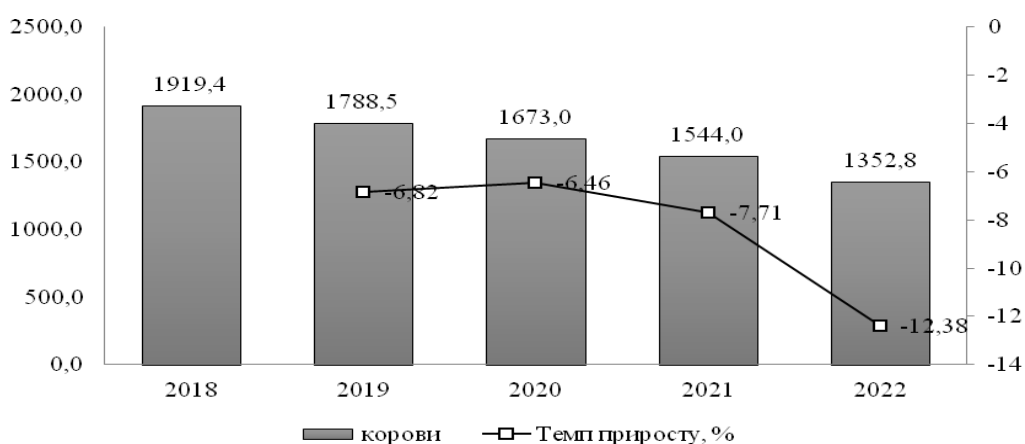

Рисунок 2.2 – Динаміка кількості корів в Україні в 2018-2022 рр., тис. голів[24]

Кількість свиней в Україні за період 2018-2022 рр. скоротилася із рівня в 6025,3 тис. голів в 2018 році до 4948,3 тис. голів в 2022 році, або на 18%.

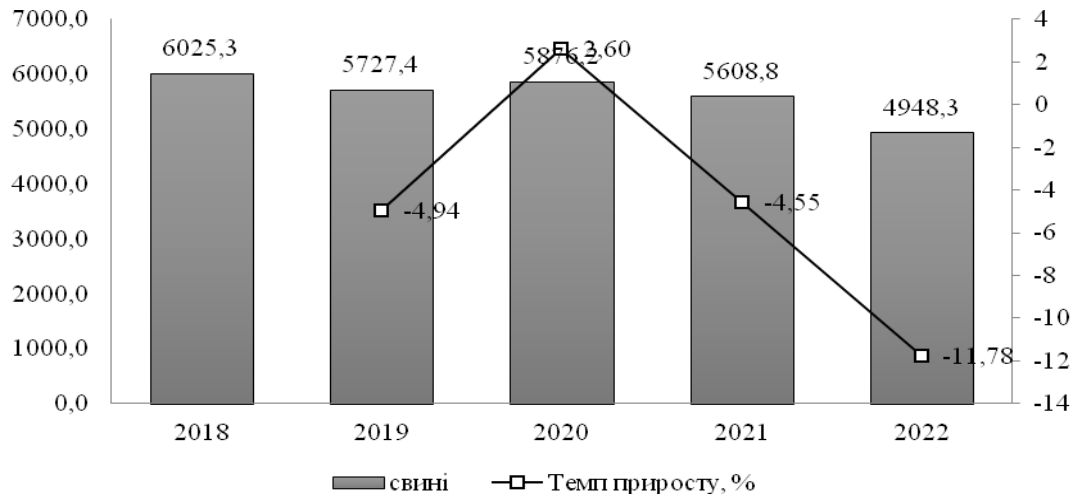

Рисунок 2.3 – Динаміка кількості свиней в Україні в 2018-2022 рр., тис. голів[24]

Кількість кіз та вівці в Україні за досліджуваний період мала чітку динаміку до скорочення із рівня в 1268,6 тис. голів в 2018 році до рівня в 941,4 тис. голів за результатом 2022 року.

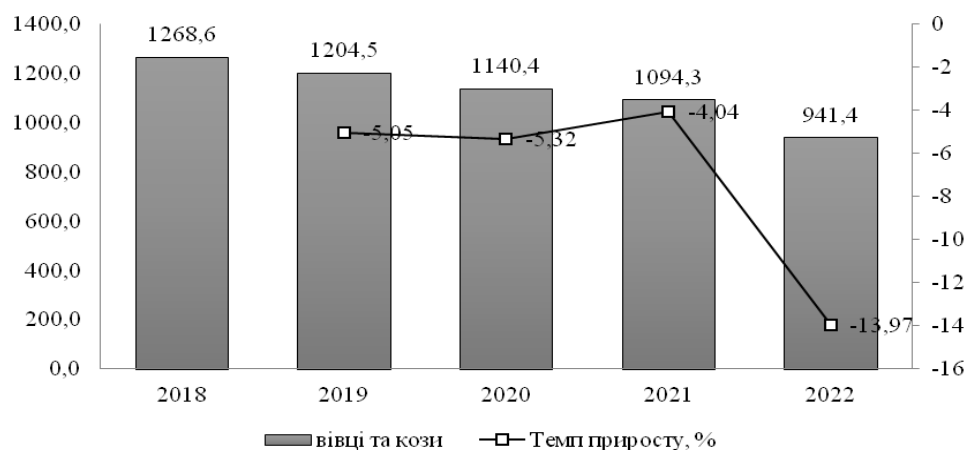

Рисунок 2.4 – Динаміка кількості вівці та кіз в Україні в 2018-2022 рр., тис. голів[24]

Упродовж 2018-2022 рр. кількість птиці в Україні скоротилася на 14,74% із рівня в 211,7 млн. до 180,5 млн. голів в 2022 році.

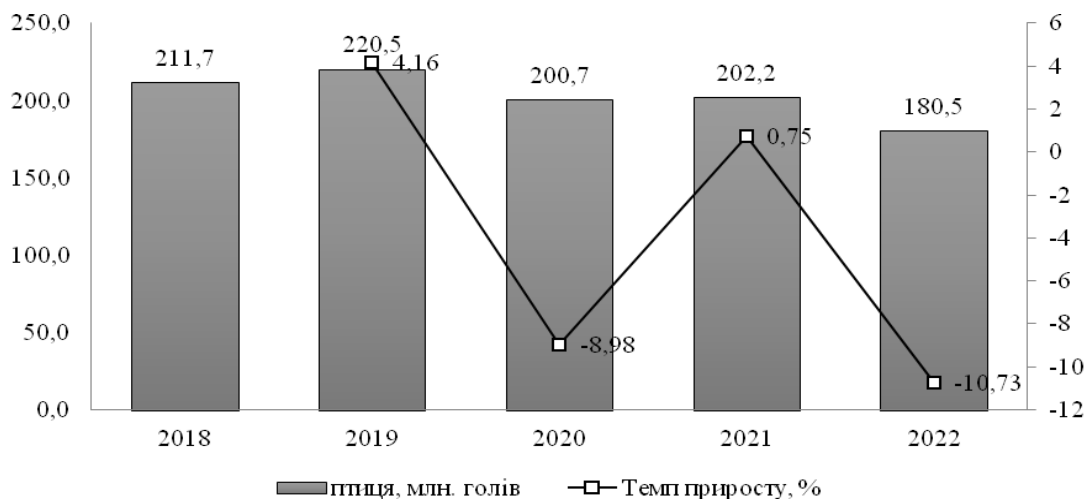

Рисунок 2.5 – Динаміка кількості птиці в Україні в 2018-2022 рр., млн. голів[24]

Наступним кроком проаналізуємо показники виробництва продукції тваринництва в 2018-2022 рр.

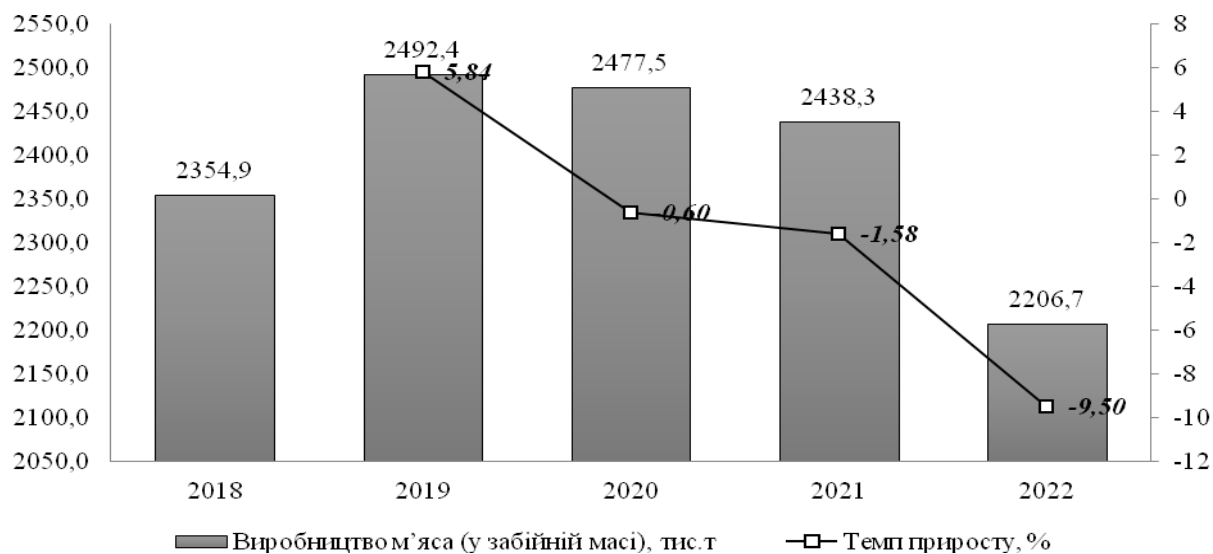

Рисунок 2.6 – Динаміка виробництва м'яса в Україні в 2018-2022 рр., тис. тон[24]

Виробництво м'яса в Україні за період 2018-2022 рр. мало тенденцію до зменшення починаючи з 2020 року. Так, в 2020 році виробництво м'яса зменшилося на 0,6%, а за 2021 рік – на 1,58% до рівня в 2438,3 тис. тон. В 2022 році виробництво м'яса зменшилося до рівня в 2206,7 тис. тон, або на 9,5%.

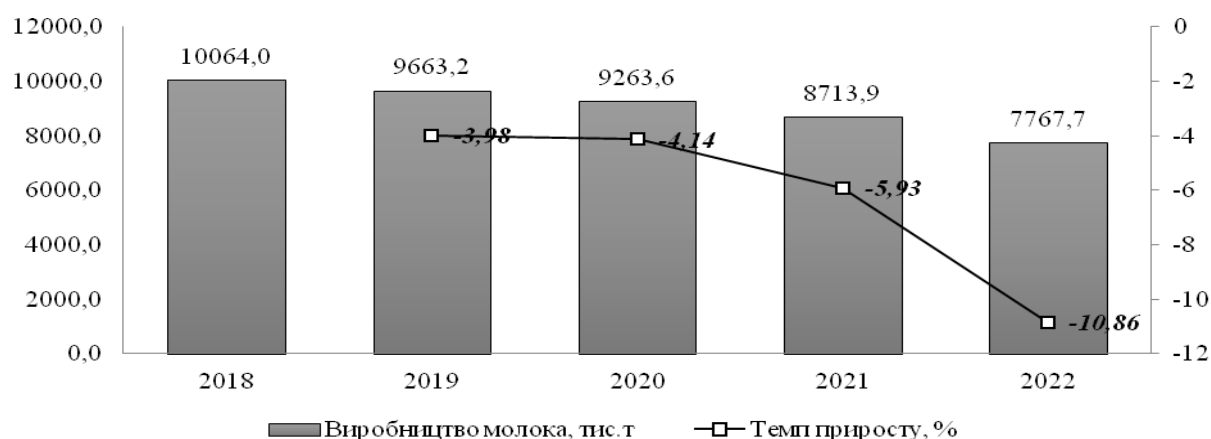

Рисунок 2.7 – Динаміка виробництва молока в Україні в 2018-2022 рр., тис. тон[24]

Динаміка виробництва молока в Україні в 2018-2022 рр. свідчить про щорічне зменшення із рівня в 10064 тис. тон в 2018 році до 7767,7 тис. тон в 2022 році, тобто на 22,82%.

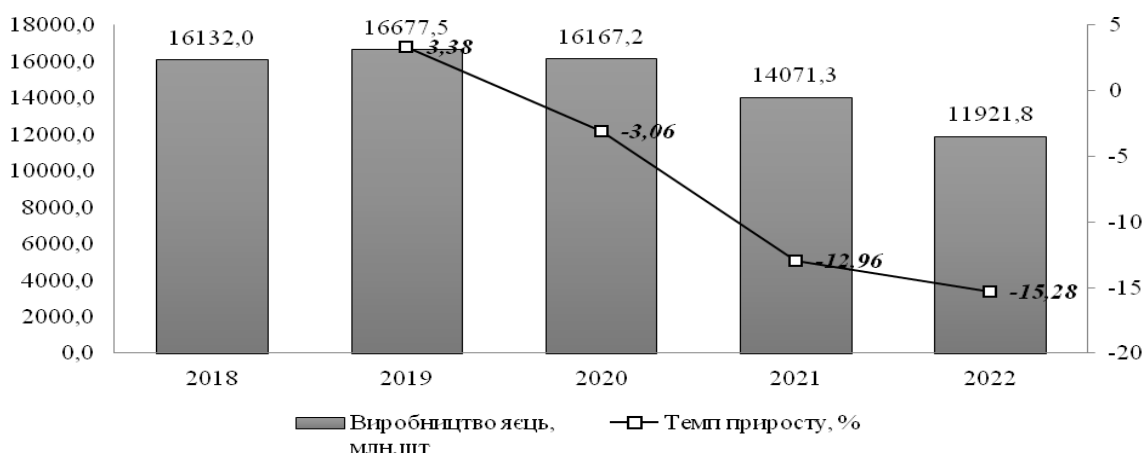

Рисунок 2.8 – Динаміка виробництва яєць в Україні в 2018-2022 рр., млн. шт. [24]

За період 2018-2022 рр. виробництво яєць в Україні зменшилося на 26,1% із рівня в 16132 млн. шт.. в 2018 році до 11921,8 млн. шт.. в 2022 році. Найбільше скорочення виробництво яєць зазнало в 2022 році, коли скоротилося на 15,28%.

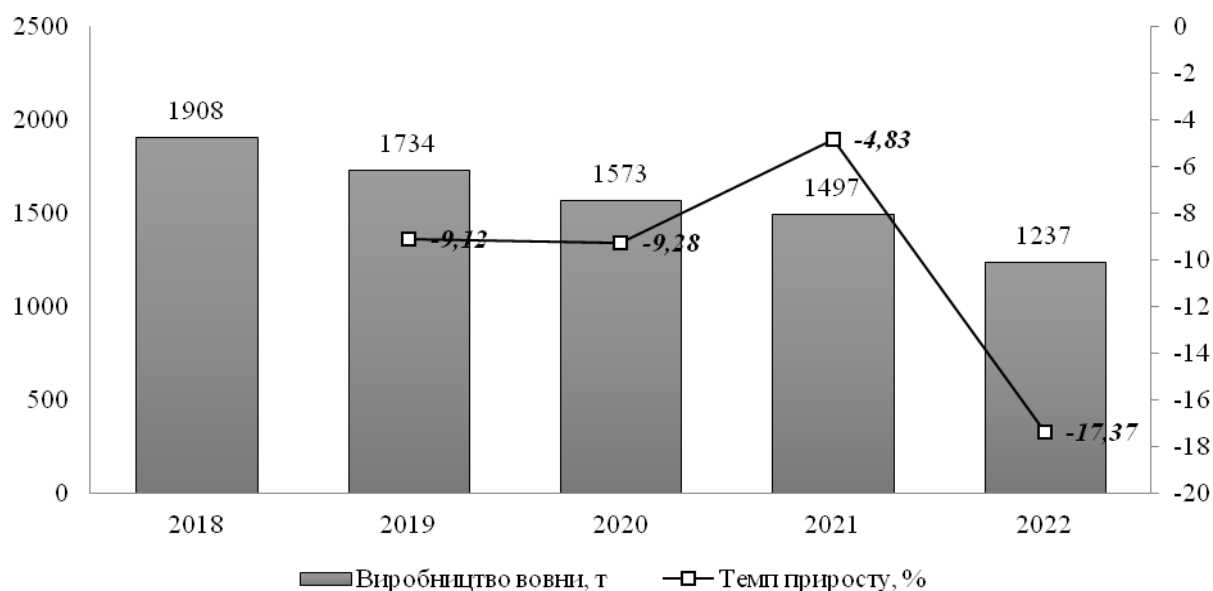

Рисунок 2.9 – Динаміка виробництва вовни в Україні в 2018-2022 рр., тон [24]

Виробництво вовни в Україні за період 2018-2020 рр. мало тенденція до зменшення із рівня в 1908 тон в 2018 році до 1237 тон в 2022 році, тобто зменшення становило – 35,17%.

Отже, за період 2018-2022 рр. посівна площа під зернові та зернобобові скоротилася на 17,98% із рівня в 14,839 млн. га в 2018 році до 12,171 млн. га в 2022 році. Фактично через війну в Україні площа посівних під зернові та зернобобові скоротилася на 23,9%. В динаміці спостерігається тенденція до щорічного зменшення обсягу валового збору зернових та зернобобових, обсяг яких скоротився на 23,11% із рівня в 70,057 млн. тон в 2018 році до 53,864 млн. тон в 2022 році. Так, лише за 2022 рік виробництво зернових та зернобобових в Україні зменшилося на 37,37%. Урожайність сільськогосподарських культур

упродовж 2018-2022 рр. зросла за такими культурами, як буряк цукровий – на +6,29% та картопля - +1,75%. Проте урожайність мала таку тенденцію до зменшення за такими культурами, як зернові та зернобобові – 3,38%, соняшник – 6,09%, культури овочеві – -6,54%. Кількість великої рогатої худоби в Україні в 2018-2022 рр. мала чітку динаміку до зменшення при якій скоротилася із рівня в 3332,9 тис. голів в 2018 році до 2307,1 тис. голів в 2022 році. Кількість кіз та вівці в Україні за досліджуваний період мала чітку динаміку до скорочення із рівня в 1268,6 тис. голів в 2018 році до рівня в 941,4 тис. голів за результатом 2022 року. Кількість свиней в Україні за період 2018-2022 рр. скоротилася із рівня в 6025,3 тис. голів в 2018 році до 4948,3 тис. голів в 2022 році, або на 18%. Виробництво м'яса в Україні за період 2018-2022 рр. мало тенденцію до зменшення починаючи з 2020 року. Так, в 2020 році виробництво м'яса зменшилося на 0,6%, а за 2021 рік – на 1,58% до рівня в 2438,3 тис. тон. В 2022 році виробництво м'яса зменшилося до рівня в 2206,7 тис. тон, або на 9,5%. Динаміка виробництва молока в Україні в 2018-2022 рр. свідчить про щорічне зменшення із рівня в 10064 тис. тон в 2018 році до 7767,7 тис. тон в 2022 році, тобто на 22,82%. За період 2018-2022 рр. виробництво яєць в Україні зменшилося на 26,1% із рівня в 16132 млн. шт.. в 2018 році до 11921,8 млн. шт.. в 2022 році. Найбільше скорочення виробництва яєць зазнало в 2022 році, коли скоротилося на 15,28%. Виробництво вовни в Україні за період 2018-2020 рр. мало тенденція до зменшення із рівня в 1908 тон в 2018 році до 1237 тон в 2022 році, тобто зменшення становило – 35,17%.

2.2 Оцінка ефективності аграрного сектора України

Оцінку ефективності аграрного сектору України здійснимо на основі показників діяльності підприємств. Так, фінансовий результат до

оподаткування за період 2018-2022 рр. мав тенденцію до зростання із рівня в 70770,2 млн. грн. в 2018 році до рівня в 86774,7 млн. грн. в 2022 році.

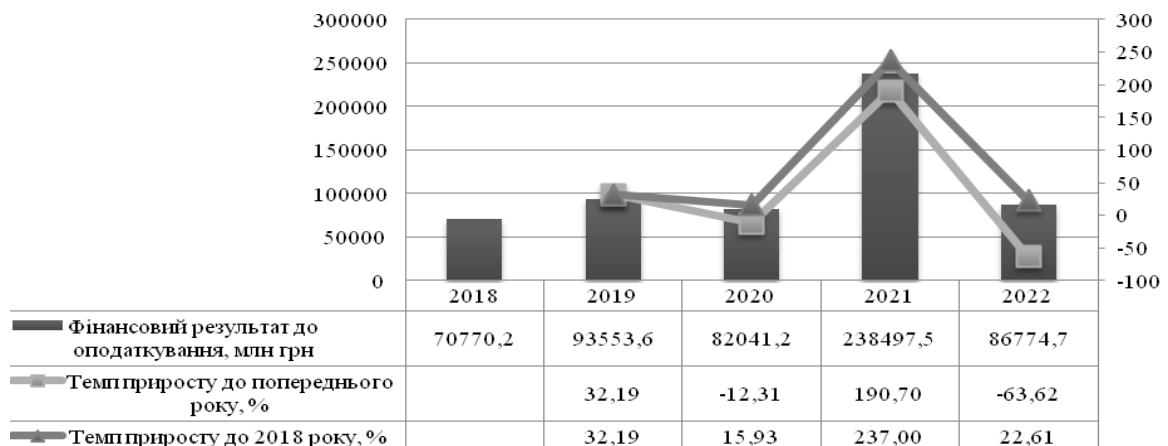

Рисунок 2.10 – Динаміка фінансового результату до оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр., млн. грн. [29]

Також в динаміці спостерігається тенденція до скорочення питомої ваги підприємств, що отримали прибуток до оподаткування із рівня в 86,8% в 2018 році до рівня в 79,1% за результатом 2022 року, тобто на -7,7%. Доцільно зазначити, що лише за останній рік питома вага підприємств, що отримали прибуток до оподаткування на -9,9%.

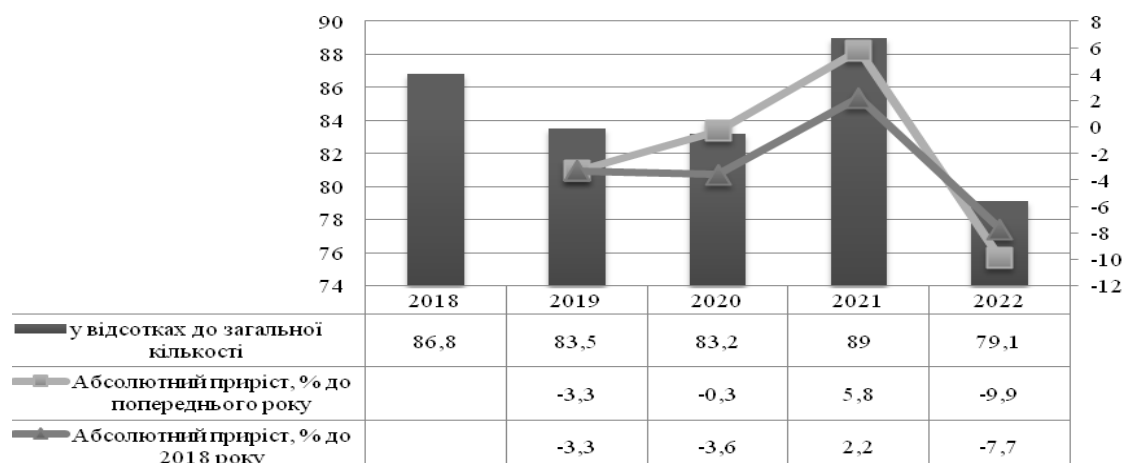

Рисунок 2.11 – Динаміка питомої ваги сільськогосподарських підприємств, що отримали прибуток до оподаткування в Україні в 2018-2022 рр., %[29]

За досліджуваний період прибуток до оподаткування в порівнянні з 2018 роком збільшився на 32,58%, проте якщо порівнювати показники з 2021 роком, прибуток до оподаткування скоротився на 49,7% із рівня в 246,626 млрд. грн. в 2021 році до 124,031 млрд. грн. в 2022 році. Динаміка прибутку до оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр. наведено на рис. 2.12.

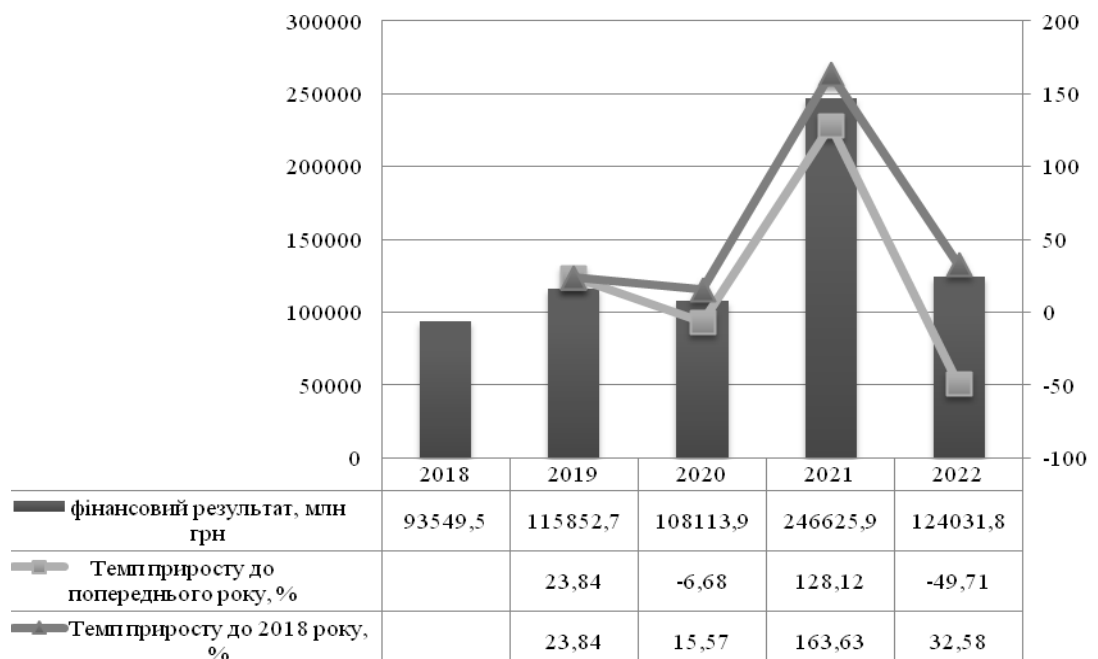

Рисунок 2.12 – Динаміка прибутку до оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр., млн. грн. [29]

Негативним в динаміці є зростання збитку до оподаткування із рівня в 22,779 млрд. грн. в 2018 році до 37,257 млрд. грн. в 2022 році., тобто на 63,56%. Доцільно також зазначити, що збиток до оподаткування за 2022 рік збільшився на рекордні 358%.

Динаміка збитку до оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр. відображено на рис. 2.13.

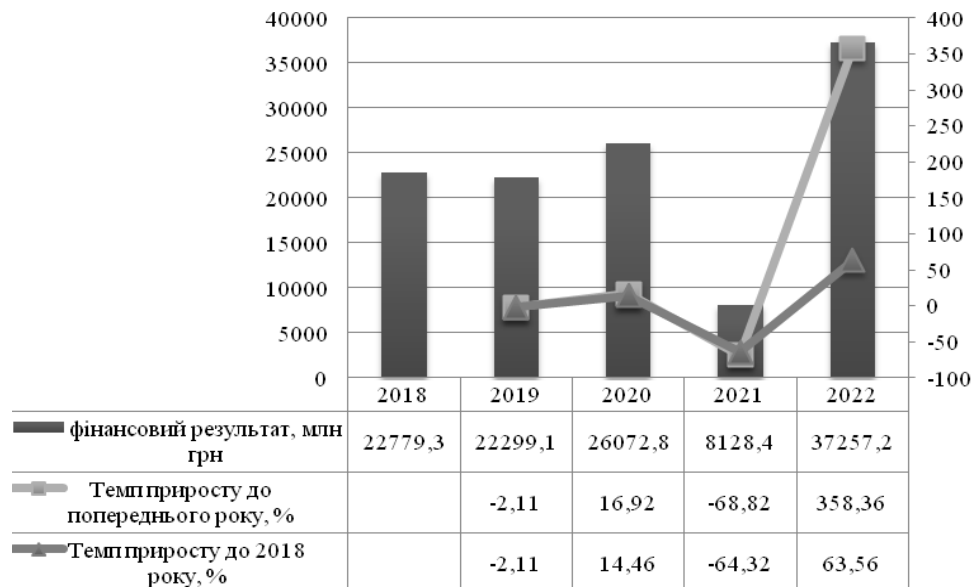

Рисунок 2.13 – Динаміка збитку до оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр., млн. грн. [29]

Позитивним в динаміці є зростання чистого прибутку сільськогосподарських підприємств із рівня в 70,461 млрд. грн. в 2018 році до 85,901 млрд. грн. в 2022 році, тобто на 21,91%. Проте, лише за 2022 рік чистий прибуток сільськогосподарських підприємств зменшився на 64% із рівня в 237,639 млрд грн. в 2021 році.

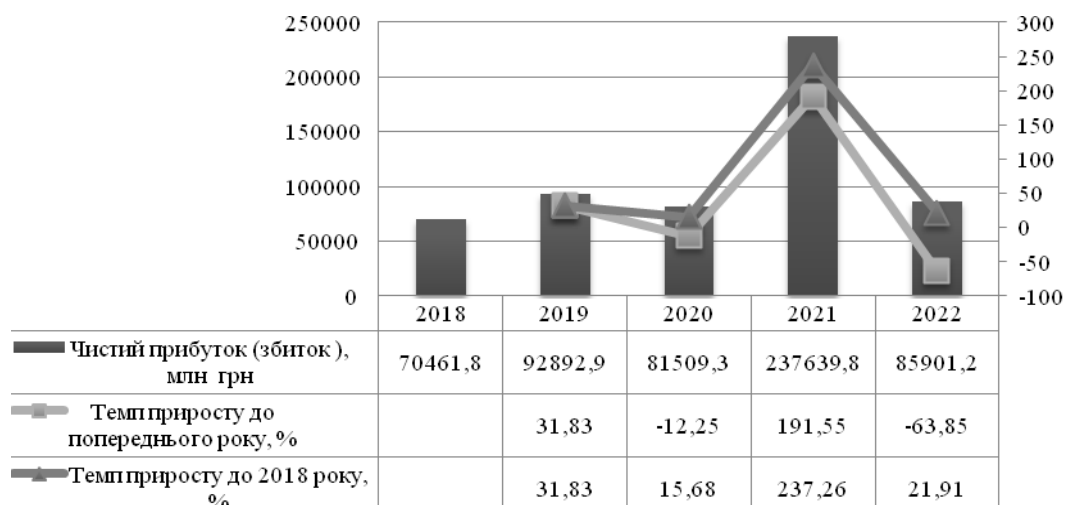

Рисунок 2.14 – Динаміка чистого прибутку сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр., млн. грн. [29]

Питома вага сільськогосподарських підприємств, що отримали чистий прибуток за період 2018-2022 рр. зменшилася із рівня в 86,7% в 2018 році до рівня в 79% за результатом 2022 року. Найбільше скорочення питомої ваги, що отримали чистий прибуток відбулося в 2022 році, коли зменшився практично на 10% із рівня в 89%, тобто найвищого за період дослідження.

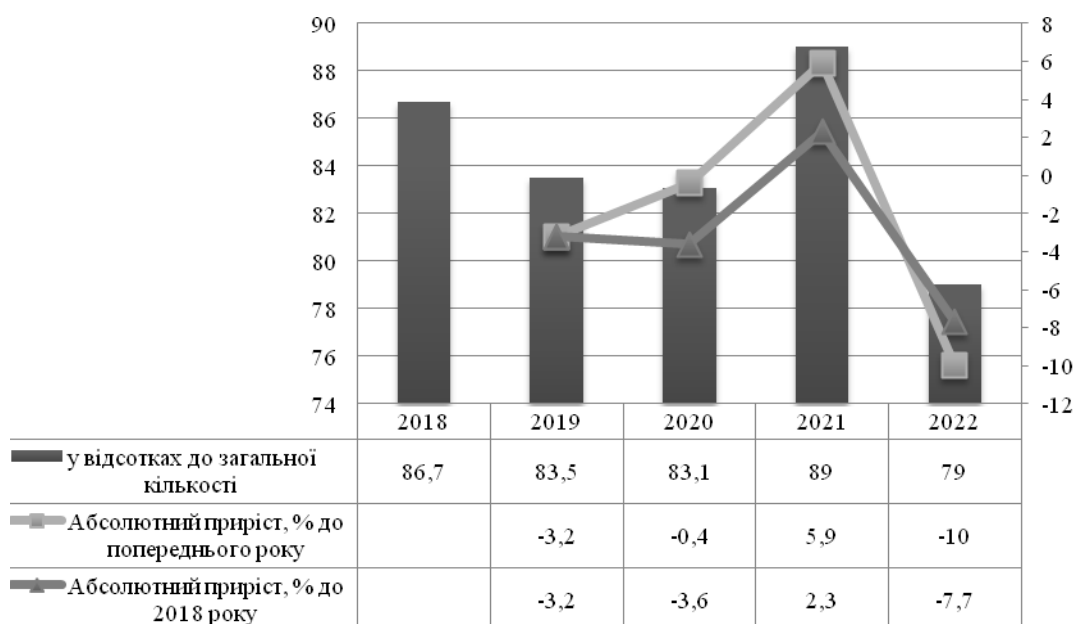

Рисунок 2.15 – Динаміка питомої ваги сільськогосподарських підприємств, що отримали чистий прибуток в Україні в 2018-2022 рр., %[29]

Наступним кроком проаналізуємо показники рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств упродовж 2018-2022 рр. Динаміка рівня рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр. відображена на рис. 2.16. За період 2018-2022 рр. рівень рентабельності цієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні був на рівні 14%, проте лише в 2021 році при зростанні отриманого чистого прибутку підприємств, рівень рентабельності всієї діяльності зріс до рівня в 37,8%. В 2022 році рівень рентабельності скоротився до рівня в 14,1%, або на 23,7% у порівнянні з 2021 роком.

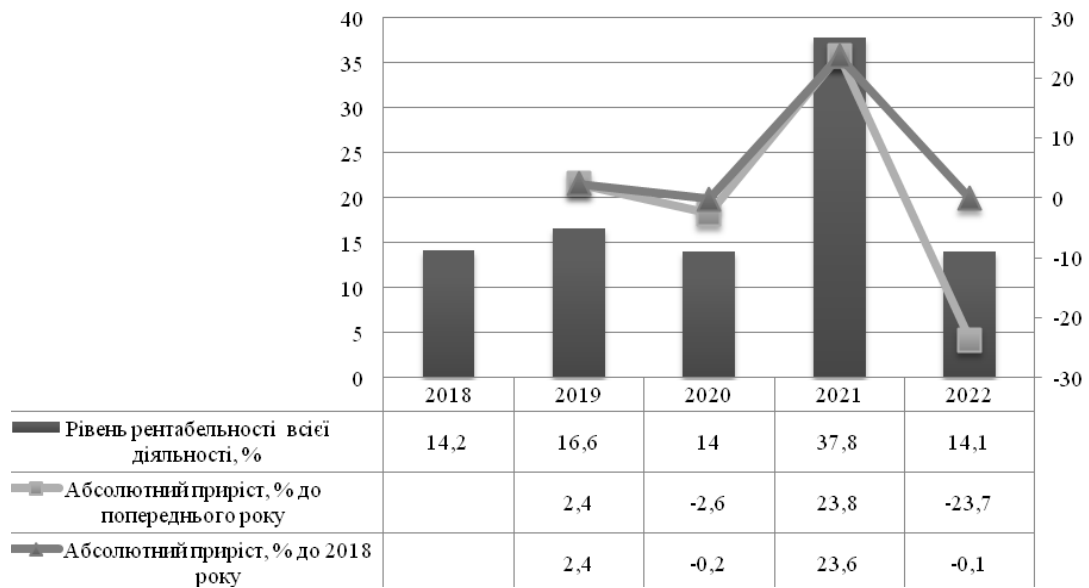

Рисунок 2.16 – Динаміка рівня рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр., %[29]

Рівень рентабельності операційної діяльності за 2018-2022 рр. становив від 18,9% в 2018 році до 41,9% в 2021 році, тобто до 2022 року мав тенденцію до зростання, проте в 2022 році зменшився на 20,9% до рівня в 21%.

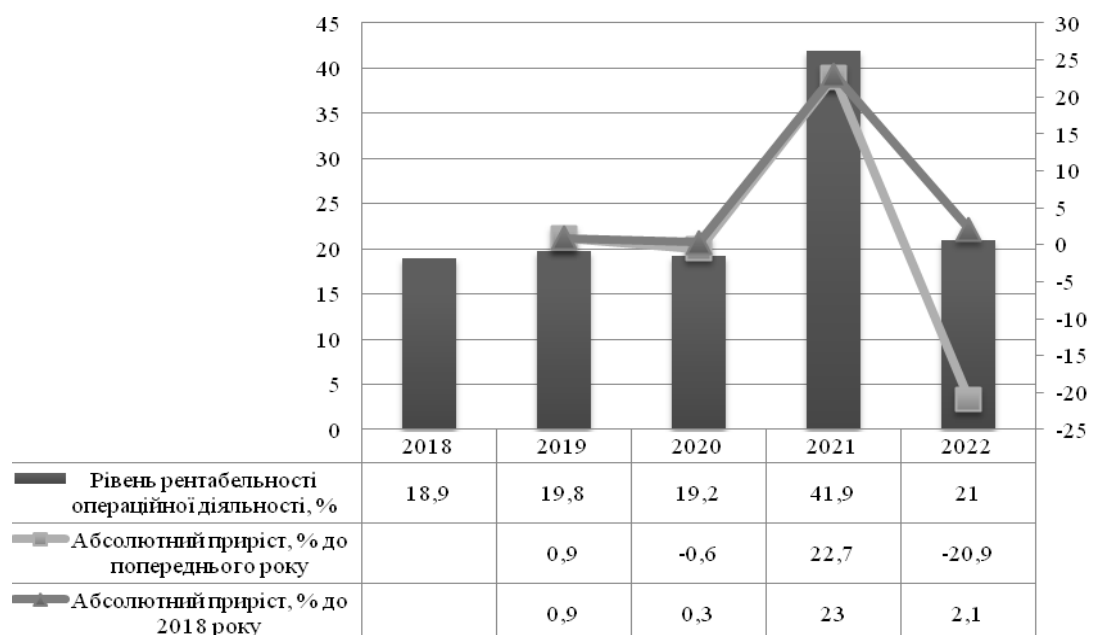

Рисунок 2.17 – Динаміка рівня рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні в 2018-2022 рр., %[29]

Таким чином, фінансовий результат до оподаткування за період 2018-2022 рр. мав тенденцію до зростання із рівня в 70770,2 млн. грн. в 2018 році до рівня в 86774,7 млн. грн. в 2022 році. Позитивним в динаміці є зростання чистого прибутку сільськогосподарських підприємств із рівня в 70,461 млрд. грн. в 2018 році до 85,901 млрд. грн. в 2022 році, тобто на 21,91%. Проте, лише за 2022 рік чистий прибуток сільськогосподарських підприємств зменшився на 64% із рівня в 237,639 млрд грн. в 2021 році. Питома вага сільськогосподарських підприємств, що отримали чистий прибуток за період 2018-2022 рр. зменшилася із рівня в 86,7% в 2018 році до рівня в 79% за результатом 2022 року. Найбільше скорочення питомої ваги, що отримали чистий прибуток відбулося в 2022 році, коли зменшився практично на 10% із рівня в 89%, тобто найвищого за період дослідження. За період 2018-2022 рр. рівень рентабельності цієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні був на рівні 14%, проте лише в 2021 році при зростанні отриманого чистого прибутку підприємств, рівень рентабельності всієї діяльності зріс до рівня в 37,8%. В 2022 році рівень рентабельності скоротився до рівня в 14,1%, або на 23,7% у порівнянні з 2021 роком. Рівень рентабельності операційної діяльності за 2018-2022 рр. становив від 18,9% в 2018 році до 41,9% в 2021 році, тобто до 2022 року мав тенденцію до зростання, проте в 2022 році зменшився на 20,9% до рівня в 21%.

2.3 Тенденції фінансування аграрного сектора України до війни та в період війни

Аграрний сектор відіграє ключову роль в українській економіці, забезпечуючи 9% ВВП, 18% можливостей реальної зайнятості та 6% податкових надходжень. Крім того, аграрний сектор відіграє не лише провідну роль у вітчизняній економіці. Тому Україна є однією з провідних країн світу з

виробництва та експорту широкого асортименту сільськогосподарської та харчової продукції. Тому зростання аграрного сектору є ключовим для розвитку української економіки, формування позитивного сальдо зовнішньої торгівлі та стабільності валютного ринку.

Повоєнне відновлення та подальший ефективний і стабільний розвиток сільського господарства потребує відповідного фінансування для забезпечення його відтворювальних потреб. Враховуючи це, сучасна державна підтримка сільського господарства потребує вдосконалення, оскільки надання субсидій та компенсацій не відповідає сучасним вимогам, не впливає на розвиток сільського господарства, не підвищує ефективність господарювання, створює умови для інновацій з метою якісного відтворення в аграрному секторі.

Однією з форм державного регулювання є державна фінансова підтримка, яка є основним механізмом реалізації політики держави в аграрній сфері і супроводжується створенням належних економічних, організаційних, правових та інших умов для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року державна підтримка суб'єктів сільськогосподарського підприємництва здійснюється у формі державного нагляду за оптовими цінами, товарної інтервенції, фінансової інтервенції, тимчасового адміністративного нагляду за цінами, бюджетні позики, кредитні субсидії, субсидії на оренду, бюджетні субсидії та часткова компенсація вартості вітчизняної сільськогосподарської техніки та обладнання.

Так динаміка обсягів фінансування підтримки розвитку АПК в Україні відображено на рис. 2.18.

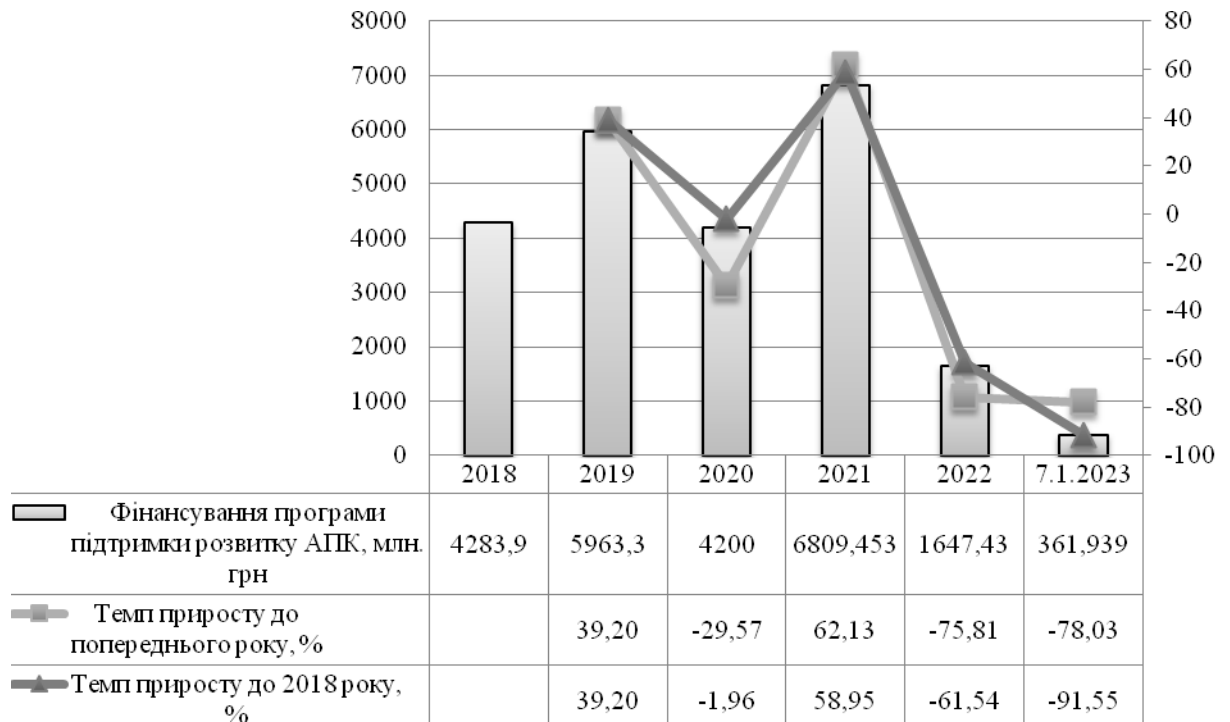

Рисунок 2.18 – Динаміка фінансування програми підтримки розвитку АПК в Україні в 2018-2023 рр. [28]

За період 2018-01.07.2023 рр. обсяг фінансування підтримки розвитку АПК в Україні в умовах війни мав тенденцію до зменшення у порівнянні з 2018 роком на -61,5% до рівня в 1647,43 млн. грн. в 2022 році. Також за перші 6 місяців 2023 року обсяг фінансування підтримки розвитку АПК в Україні зменшився на 78% у порівнянні з 2022 роком до рівня в 361,939 млн. грн.

Динаміка та структура обсягів державної підтримки сільського господарства протягом 2018-2023 рр. відображена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка обсягів державної підтримки сільського господарства протягом 2018-2023 рр., млн. грн. [28]

Коди	Найменування видатків за програмною класифікацією	Роки, млн. грн.					
		2018	2019	2020	2021	2022	01.07.2023
ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД							
2801030	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	266	127,2				

2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	210	800				
2801350	Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	400,0	400				
2801380	Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів в сільському господарстві						360
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам		200				
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва	2401	3500	3102	2144,478	1645,43	
2801580	Фінансова підтримка с/г товаровиробників	955	881,8	1098	4664,975	2	1,939
СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД							
2801180	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	5	5				
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	43,1	44,5			50	80
2801490	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	3,8	4,8				

Так, за період 2018-2023 рр. основними статтями фінансової підтримки АПК в Україні були «Державна підтримка галузі тваринництва» обсяг якої упродовж досліджуваного періоду зменшився із рівня в 2401 млн. грн. в 2018 році до 1645,43 млн. грн. в 2022 році.

Аналогічна тенденція до зменшення була зафіксована і в «Фінансовій підтримці с/г товаровиробників», обсяг якої за досліджуваний період зменшився із рівня в 955 млн. грн. в 2018 році до 1,939 млн. грн. станом на 01.07.2023 р.

Фінансування з спеціального фонду Державного бюджету підтримки АПК України в першу чергу було спрямоване на надання кредитів фермерським господарствам, яке в динаміці збільшилося із рівня в 43,1 млн. грн. в 2018 році до 80 млн. грн. станом на 01.07.2023 р.

Структура обсягів державної підтримки сільського господарства протягом 2018-2023 рр. за загальним фондом Державного бюджету відображена на рис. 2.19.

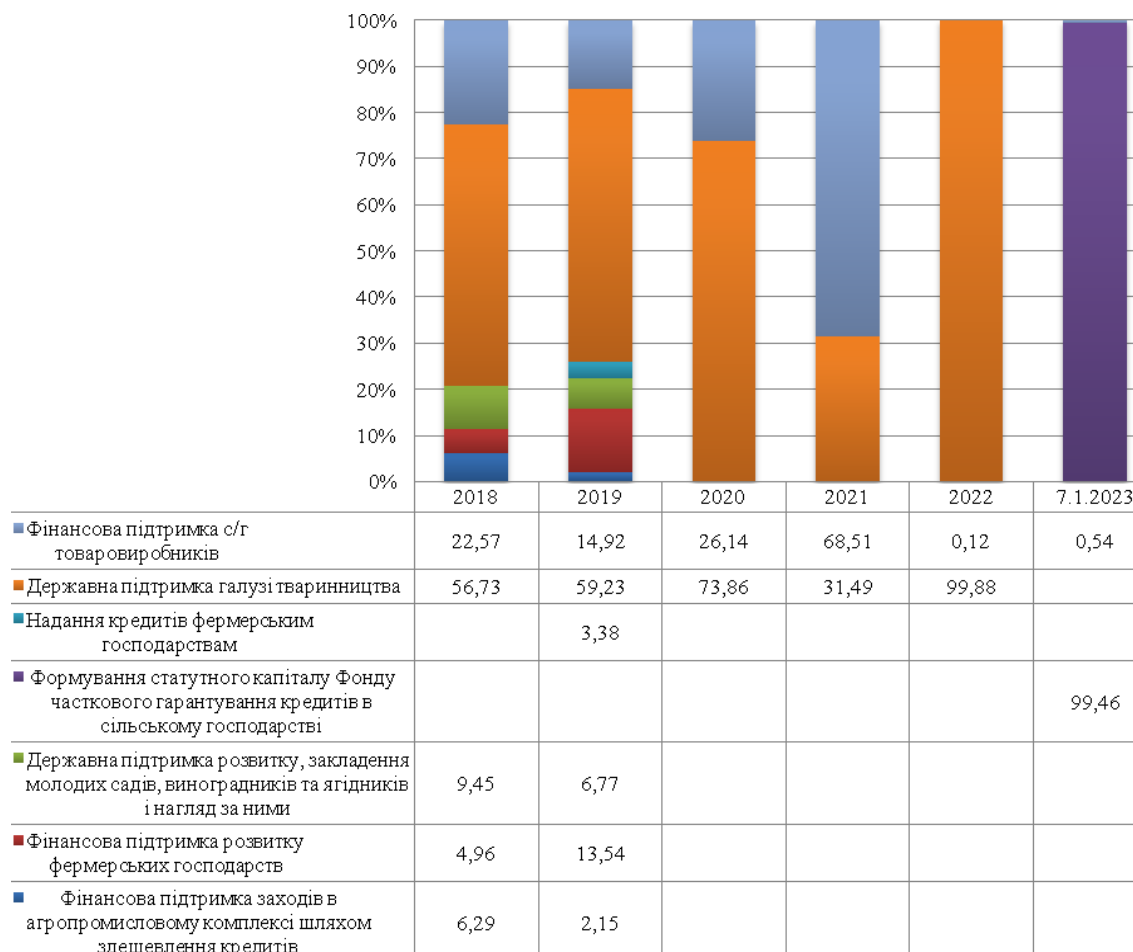

Рисунок 2.19 – Структура обсягів державної підтримки сільського господарства за загальним фондом Державного бюджету України протягом 2018-2023 рр., % [28]

За період 2018-2022 рр. основну питому вагу в структурі фінансової підтримки АПК займала «Державна підтримка галузі тваринництва», частка якої становила від 56,73% в 2018 році до 99,88% в 2022 році.

За перше півріччя 2023 року в структура державної підтримки сільського господарства за загальним фондом Державного бюджету найбільше було коштів спрямовано на формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів в сільському господарстві, питома вага якого становила 82%. На другому місці – було надання кредитів фермерськими господарствами, питома вага коштів на фінансування яких склала 18%.

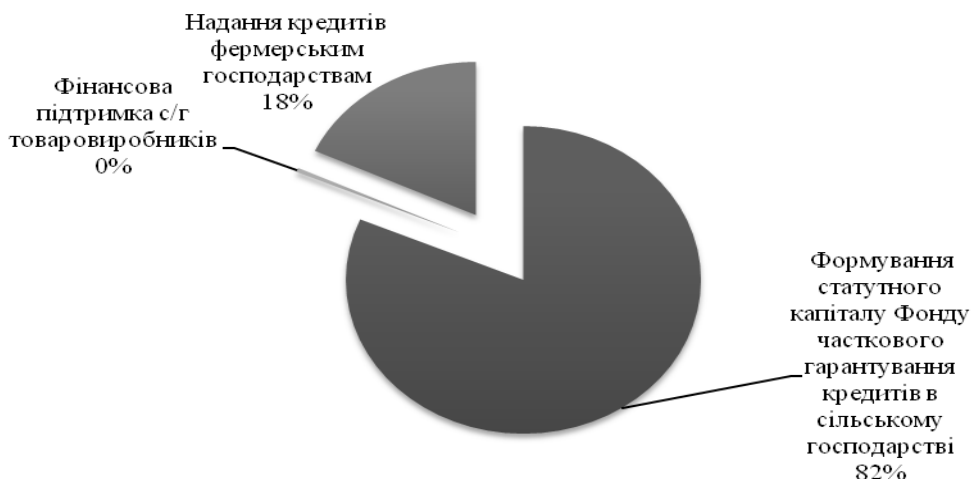

Рисунок 2.19 – Структура обсягів державної підтримки сільського господарства за загальним фондом Державного бюджету України за перше півріччя 2023 рр., % [28]

Наступним кроком визначимо питому вагу обсягів державної підтримки сільського господарства протягом 2018-2022 рр. в структурі видатків Державного бюджету України. В цілому видатки Державного бюджету України упродовж 2018-2022 рр. мали чітку тенденцію до зростання на 144%, що відображено на рис. 2.20.

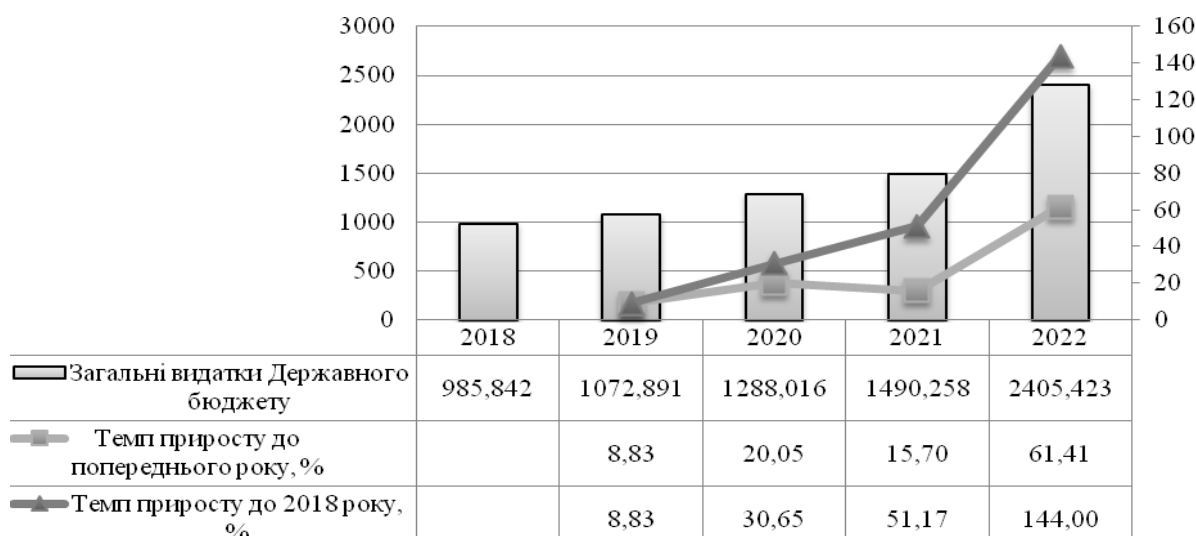

Рисунок 2.20 – Динаміка видатків Державного бюджету України в 2018-2022 рр., млрд. грн. [28]

Проте незважаючи на зростання видатків з Державного бюджету, питома вага видатків на фінансування АПК в Україні становила менше 1% і мала тенденцію до зменшення, що є негативним явищем.

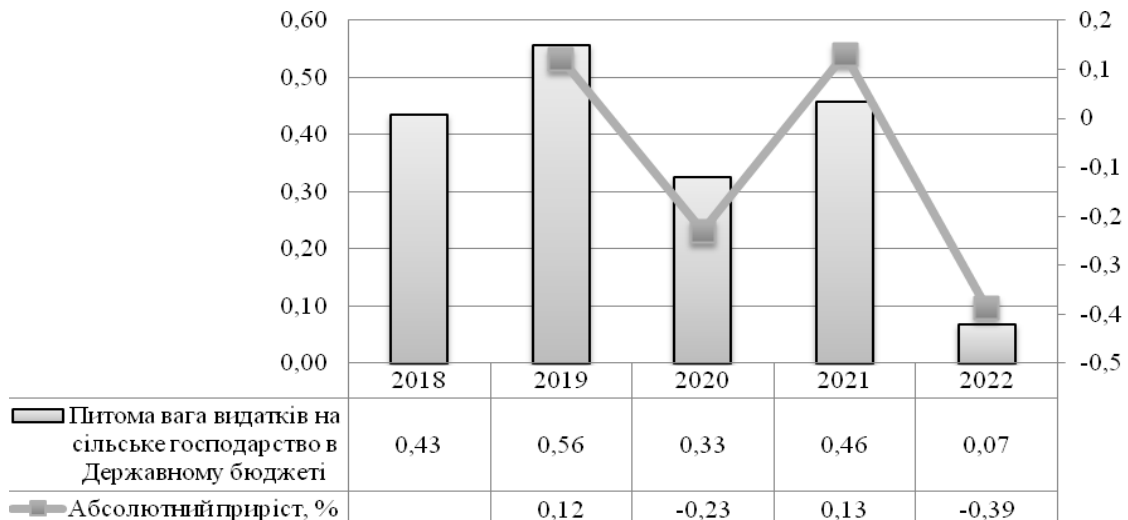

Рисунок 2.21 – Динаміка питої ваги видатків на фінансування АПК в структурі видатків Державного бюджету України в 2018-2022 рр., %[28]

Аналогічно визначимо питому вагу обсягів державної підтримки сільського господарства в ВВП України. ВВП України упродовж 2018-2021 року мав щорічну тенденцію до зростання, проте в наслідок війни в Україні ВВП зменшився на 4,92% до рівня в 5191,028 млрд. грн.

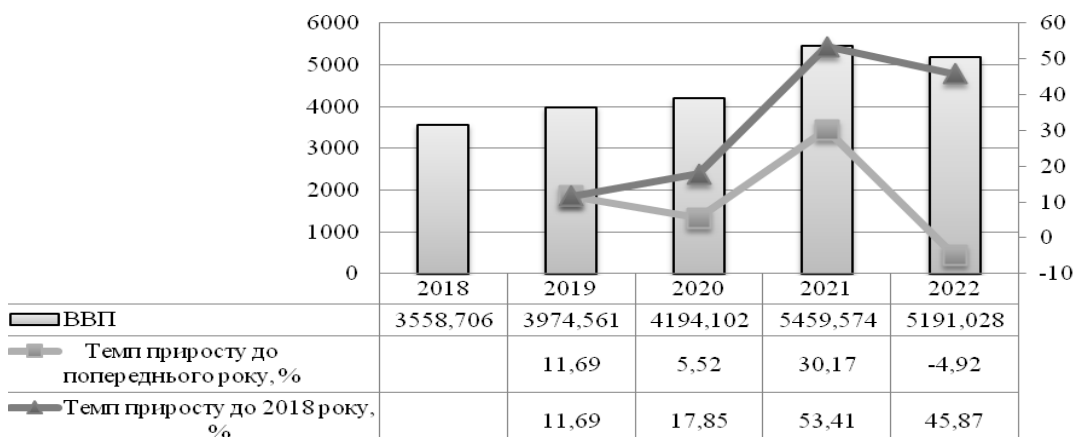

Рисунок 2.22 – Динаміка ВВП України в 2018-2022 рр., млрд. грн. [28]

Питома вага обсягів державної підтримки сільського господарства в ВВП України за досліджуваний період зменшилася із рівня в 0,12% в 2018 році до рівня в 0,032% в 2022 році.

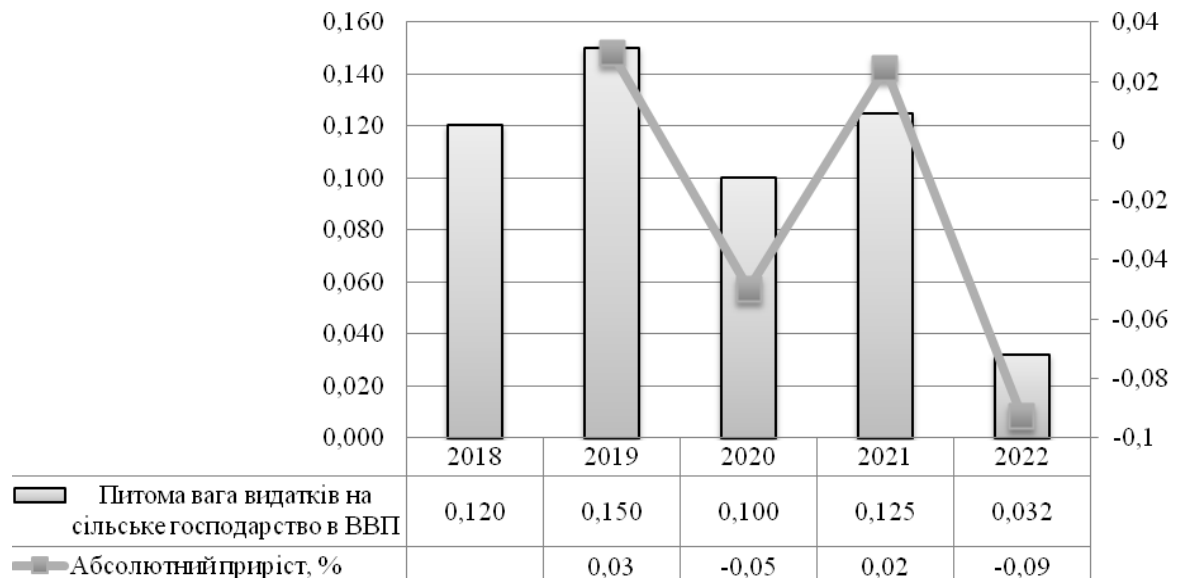

Рисунок 2.23 – Динаміка питомої ваги видатків на фінансування АПК в ВВП України в 2018-2022 рр., %[28]

У 2022 році забезпечення фінансовими ресурсами аграріїв здійснювалося через державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» (далі – Програма) відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28 (далі – Порядок), яким визначені умови, критерії та механізм надання такої підтримки.

Програма спрощує процедуру отримання малими та середніми підприємствами, в тому числі сільгоспвиробниками, банківських кредитів, особливо під нижчі відсотки. Завдяки цій програмі на період воєнного стану сільгоспвиробники отримували кредити під 0% річних терміном на шість місяців, а після закінчення цього періоду до кінця періоду кредитування

відсоткова ставка 5% річних за такими кредитами. Також програма надає можливість отримання 80% гарантії держави.

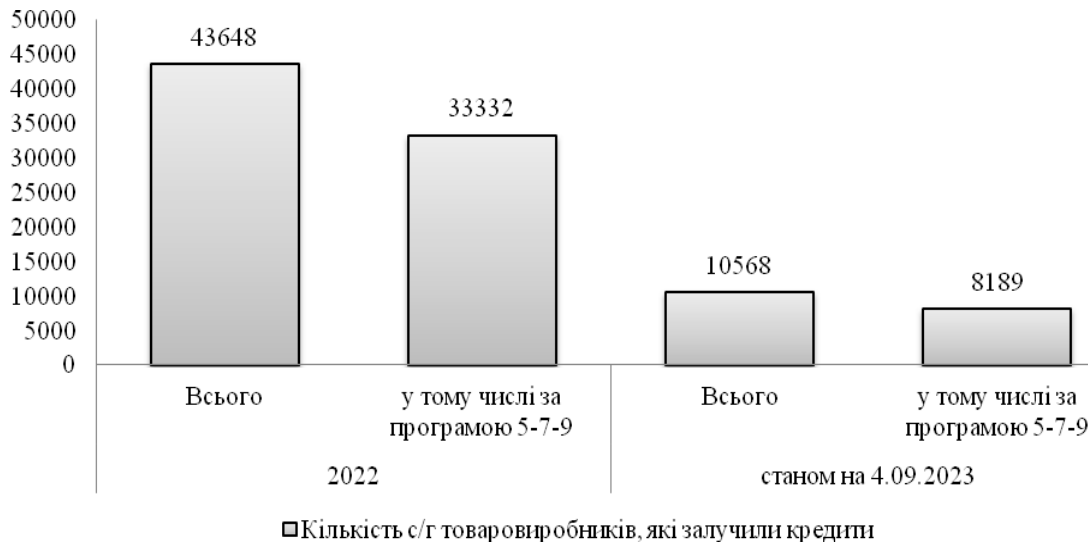

Рисунок 2.24 – Динаміка кількості с/г товаровиробників, які залучили кредити в Україні 2022-04.09.2023 рр. [28]

У цілому за 2022 рік 43 648 сільськогосподарські товаровиробники залучили 95,467 млрд. грн. За програмою «Доступні кредити 5-7-9%» 33332 сільськогосподарських товаровиробників залучили 55,768 млрд. грн. Станом на 04.09.2023 р. 10568 сільськогосподарських товаровиробників залучили 52,773 млрд. грн., а за програмою доступні кредити 8189 сільськогосподарський товаровиробник залучив 31,420 млрд. грн.

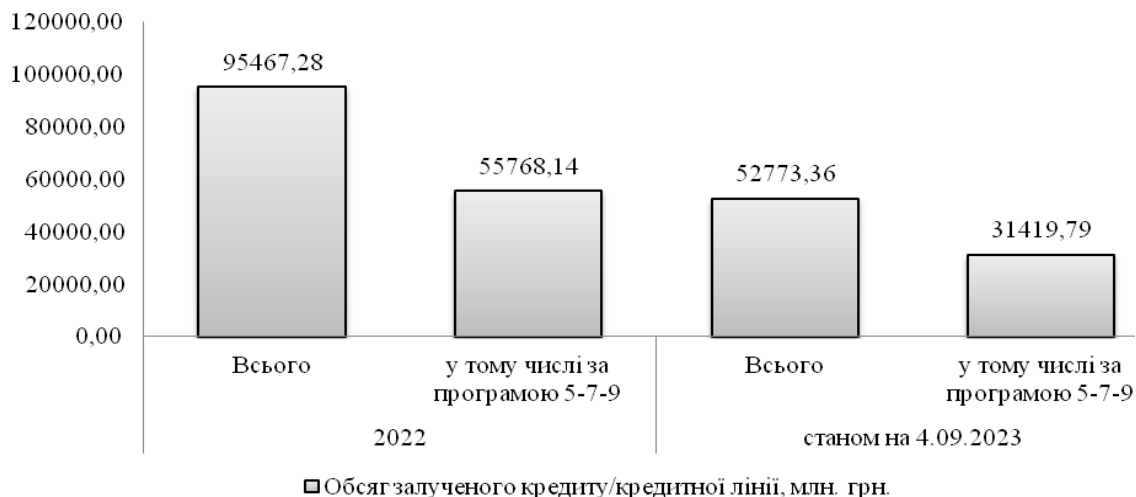

Рисунок 2.25 – Динаміка обсягів залученого кредиту / кредитної лінії в Україні 2022-04.09.2023 рр., млн грн. [28]

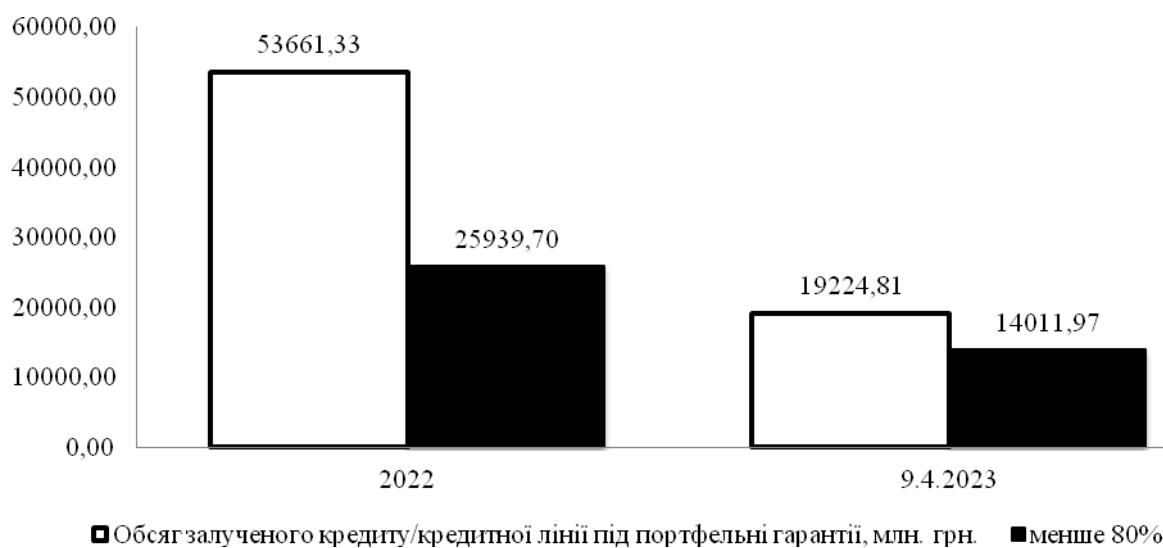

Рисунок 2.26 – Динаміка обсягів залученого кредиту / кредитної лінії під портфельні гарантії менше 80% в Україні 2022-04.09.2023 рр., млн. грн.[28]

За програмою державних гарантій у розмірі 80% в 2022 році було надано 27,721 млрд. грн., а станом на 04.09.2023 року – обсяг зменшено до 5,213 млрд. грн.

Рисунок 2.27 – Динаміка обсягів залученого кредиту / кредитної лінії під портфельні гарантії більше 80% в Україні 2022-04.09.2023 рр., млн. грн.[28]

Найбільший обсяг кредитів в 2022 році отримали аграрії таких областей: Київська (15,5 млрд грн в 2022 році), Вінницька (10,2 млрд. грн. в 2022 році), Кіровоградська (8,6 млрд грн. в 2022 році), Дніпропетровська (6,8 млрд грн. в 2022 році), Одеська (6 млрд. грн. в 2022 році).

Таблиця 2.5 – Динаміка обсягу залучення кредитних коштів суб'єктами підприємництва – сільськогосподарськими товаровиробниками у 2022-2023 роках у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» за регіонами України [28]

Область	Кількість с/г товаровиробників, які залучили кредити		Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії	
	Всього	у тому числі за програмою 5-7-9	Всього по всіх програмах кредитування	у тому числі за програмою 5-7-9
Вінницька	1 205	952	5 014 952,40	3 320 163,70
Волинська	524	459	1 989 816,96	1 612 236,71
Дніпропетровська	725	536	4 841 623,00	2 364 393,33
Донецька	22	19	62 864,99	56 727,77
Житомирська	263	202	1 109 734,77	793 735,07
Закарпатська	22	19	59 441,90	59 291,90
Запорізька	244	154	575 614,84	526 297,34

Івано-Франківська	172	138	514 026,10	412 387,60
Київська	794	641	9 966 023,37	3 004 619,89
Кіровоградська	1 488	1 195	4 263 286,11	3 685 870,22
Луганська	1	1	83,71	83,71
Львівська	705	563	2 702 134,01	1 871 197,79
Миколаївська	360	258	1 516 938,68	975 227,42
Одеська	964	776	3 759 924,26	3 199 765,25
Полтавська	399	262	2 383 365,44	1 401 866,34
Рівненська	151	114	858 896,97	530 160,55
Сумська	353	292	2 008 298,93	1 172 132,39
Тернопільська	568	431	2 392 827,76	1 485 225,27
Харківська	461	347	1 952 685,63	1 474 279,28
Херсонська	38	6	54 575,88	43 801,00
Хмельницька	414	286	2 096 973,82	1 043 022,76
Черкаська	407	296	2 859 428,06	1 383 165,91
Чернівецька	130	125	452 292,64	384 937,49
Чернігівська	333	251	2 222 547,23	1 128 458,64
Станом на 04.09.2023	10 568	8 189	52 773 363,76	31 419 794,55
Було станом на 31.12.2022	43 648		95 467 281,55	

За 9 місяців 2023 року було надано найбільше фінансування в: Київській (9,966 млрд. грн. станом на 04.09.2023 р.), Вінницькій (5,014 млрд. грн. станом на 04.09.2023 р.), Кіровоградській (4,263 млрд. грн. станом на 04.09.2023 р.), Дніпропетровській (4,841 млрд. грн. станом на 04.09.2023 р.), Одеській (3,759 млрд. грн.).

Динаміка обсягів залученого кредиту / кредитної лінії за програмою 5-7-9 станом на 04.09.2023 рр. відображено на рис. 2.28.

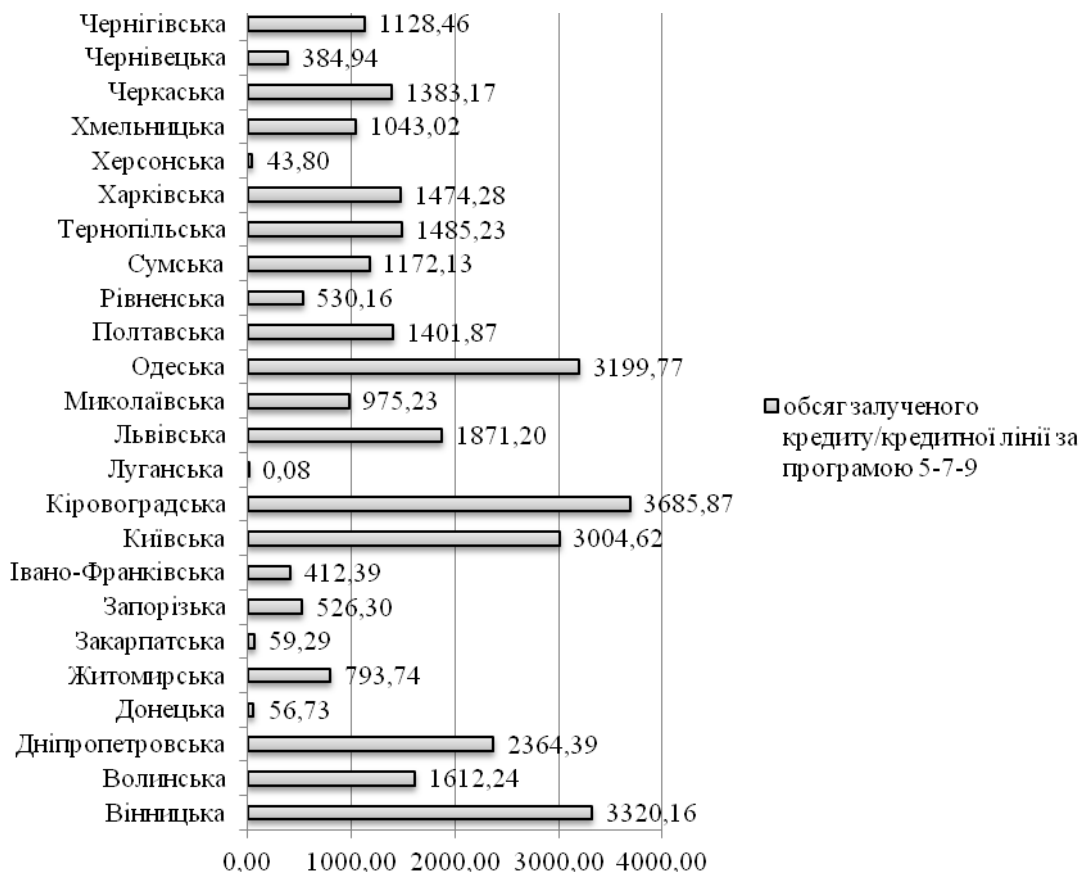

Рисунок 2.28 – Динаміка обсягів залученого кредиту / кредитної лінії за програмою 5-7-9 станом на 04.09.2023 рр., млн. грн.[28]

За програмою пільгових кредитів 5-7-9 станом на 04.09.2023 р. найбільше залучили коштів такі області, як: Одеська (3,199 млрд. грн.), Кіровоградська (3,685 млрд. грн.), Київська (3,004 млрд. грн.), Вінницька (3,320 млрд. грн.).

Також наведемо середню вартість однієї кредиту/кредитної лінії за областями в 2023 році, що наведено на рис. 2.29. Найвища середня вартість одного кредиту була зафіксована в таких областях, як Київська (12,55 млн. грн.), Дніпропетровська (6,68 млн. грн.), Чернігівська (6,67 млн. грн.).

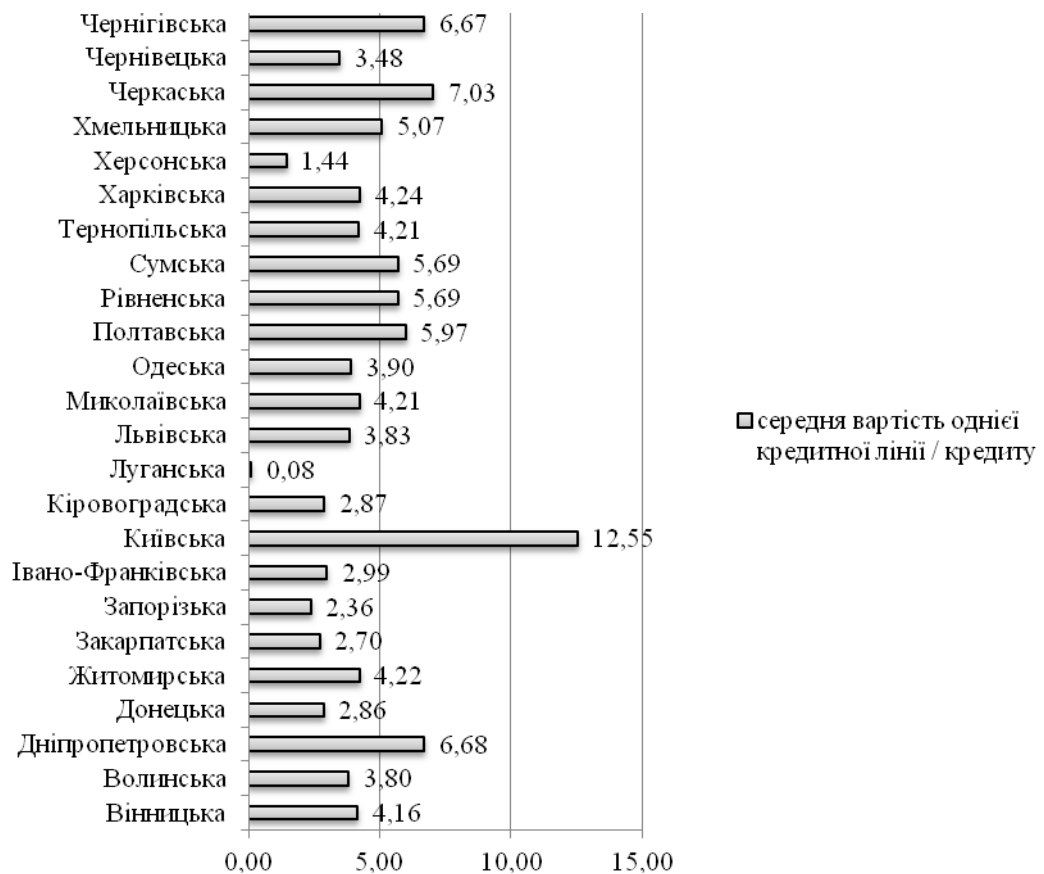

Рисунок 2.29 – Динаміка середньої вартості однієї кредитної лінії / кредиту станом на 04.09.2023 рр., млн. грн.[28]

Найбільше кредитів сільськогосподарським товаровиробникам видали такі банки, як «ПриватБанк», «Райффайзен Банк», «Укргазбанк», «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Креді Агріколь Банк», «ПУМБ».

Таким чином, за період 2018-01.07.2023 рр. обсяг фінансування підтримки розвитку АПК в Україні в умовах війни мав тенденцію до зменшення у порівнянні з 2018 роком на -61,5% до рівня в 1647,43 млн. грн. в 2022 році. Також за перші 6 місяців 2023 року обсяг фінансування підтримки розвитку АПК в Україні зменшився на 78% у порівнянні з 2022 роком до рівня в 361,939 млн. грн. За період 2018-2023 рр. основними статтями фінансової підтримки АПК в Україні були «Державна підтримка галузі тваринництва» обсяг якої упродовж досліджуваного періоду зменшився із рівня в 2401 млн. грн. в 2018 році до 1645,43 млн. грн. в 2022 році. Аналогічна тенденція до

зменшення була зафіксована і в «Фінансовій підтримці с/г товаровиробників», обсяг якої за досліджуваний період зменшився із рівня в 955 млн. грн. в 2018 році до 1,939 млн. грн. станом на 01.07.2023 р. Фінансування з спеціального фонду Державного бюджету підтримки АПК України в першу чергу було спрямоване на надання кредитів фермерським господарствам, яке в динаміці збільшилося із рівня в 43,1 млн. грн. в 2018 році до 80 млн. грн. станом на 01.07.2023 р. Незважаючи на зростання видатків з Державного бюджету, питома вага видатків на фінансування АПК в Україні становила менше 1% і мала тенденцію до зменшення, що є негативним явищем. За 2022 рік 43 648 сільськогосподарські товаровиробники залучили 95,467 млрд. грн. За програмою «Доступні кредити 5-7-9%» 33332 сільськогосподарських товаровиробників залучили 55,768 млрд. грн. Станом на 04.09.2023 р. 10568 сільськогосподарських товаровиробників залучили 52,773 млрд. грн., а за програмою доступні кредити 8189 сільськогосподарський товаровиробник залучив 31,420 млрд. грн. За програмою пільгових кредитів 5-7-9 станом на 04.09.2023 р. найбільше залучили коштів такі області, як: Одеська (3,199 млрд. грн.), Кіровоградська (3,685 млрд. грн.), Київська (3,004 млрд. грн.), Вінницька (3,320 млрд. грн.).

Висновки до розділу 2

Було визначено, що за період 2018-2022 рр. посівна площа під зернові та зернобобові скоротилася на 17,98% до 12,171 млн. га в 2022 році. Фактично через війну в Україні площа посівних під зернові та зернобобові скоротилася на 23,9%.

Кількість великої рогатої худоби в Україні в 2018-2022 рр. мала чітку динаміку до зменшення при якій скоротилася до 2307,1 тис. голів в 2022 році.

Виробництво м'яса в Україні за період 2018-2022 рр. мало тенденцію до зменшення на 0,6%, а за 2021 рік – на 1,58% до рівня в 2438,3 тис. тон.

Динаміка виробництва молока в Україні в 2018-2022 рр. свідчить про щорічне зменшення із рівня в 10064 тис. тон в 2018 році до 7767,7 тис. тон в 2022 році, тобто на 22,82%. За період 2018-2022 рр. виробництво яєць в Україні зменшилося на 26,1% із рівня в 16132 млн. шт.. в 2018 році до 11921,8 млн. шт.. в 2022 році. Найбільше скорочення виробництва яєць зазнало в 2022 році, коли скоротилося на 15,28%. Виробництво вовни в Україні за період 2018-2020 рр. мало тенденція до зменшення із рівня в 1908 тон в 2018 році до 1237 тон в 2022 році, тобто зменшення становило – 35,17%.

Також в процесі оцінки ефективності аграрного сектора України було виявлено, що фінансовий результат до оподаткування за період 2018-2022 рр. мав тенденцію до зростання із рівня в 70770,2 млн. грн. в 2018 році до рівня в 86774,7 млн. грн. в 2022 році. Проте, лише за 2022 рік чистий прибуток сільськогосподарських підприємств зменшився на 64% із рівня в 237,639 млрд грн. в 2021 році.

При визначенні рівня рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні за 2018-2022р. був на рівні 14%, проте лише в 2021 році зріс до рівня в 37,8%. В 2022 році рівень рентабельності скоротився до рівня в 14,1%, або на 23,7% у порівнянні з 2021 роком. Рівень рентабельності операційної діяльності за 2018-2022 рр. становив від 18,9% в 2018 році до 41,9% в 2021 році, тобто до 2022 року мав тенденцію до зростання, проте в 2022 році зменшився на 20,9% до рівня в 21%.

Також було розглянуто забезпечення фінансовими ресурсами аграріїв у 2022 році, що здійснювалося через державну програму «Доступні кредити 5-7-9%». Програма спрощує процедуру отримання малими та середніми підприємствами, в тому числі сільгоспвиробниками, банківських кредитів, особливо під нижчі відсотки. Завдяки цій програмі на період воєнного стану сільгоспвиробники отримували кредити під 0% річних терміном на шість

місяців, а після закінчення цього періоду до кінця періоду кредитування відсоткова ставка 5% річних за такими кредитами.

За період 2018-2023 рр. основними статтями фінансової підтримки АПК в Україні були «Державна підтримка галузі тваринництва» обсяг якої упродовж досліджуваного періоду зменшився із рівня в 2401 млн. грн. в 2018 році до 1645,43 млн. грн. в 2022 році.

Фінансування з спеціального фонду Державного бюджету підтримки АПК України в першу чергу було спрямоване на надання кредитів фермерським господарствам, яке в динаміці збільшилося із рівня в 43,1 млн. грн. в 2018 році до 80 млн. грн. станом на 01.07.2023 р. Незважаючи на зростання видатків з Державного бюджету, питома вага видатків на фінансування АПК в Україні становила менше 1% і мала тенденцію до зменшення, що є негативним явищем. За 2022 рік 43 648 сільськогосподарські товаровиробники залучили 95,467 млрд. грн.

За програмою «Доступні кредити 5-7-9%» 33332 сільськогосподарських товаровиробників залучили 55,768 млрд. грн. Станом на 04.09.2023 р. 10568 сільськогосподарських товаровиробників залучили 52,773 млрд. грн., а за програмою доступні кредити 8189 сільськогосподарський товаровиробник залучив 31,420 млрд. грн.

3 НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1 Проблемні аспекти фінансування аграрного сектора України та напрямки їх вирішення

Перехід до інноваційної, соціально та екологічно орієнтованої моделі розвитку аграрного сектора економіки вкрай складний в умовах воєнного стану, блокування експорту сільськогосподарської продукції та замінування значної площі сільськогосподарських угідь. В умовах гострої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції, різких коливань цін і сільськогосподарських виробників, які зазнають збитків через війну, пошук джерел фінансування для відновлення та інноваційного розвитку став першочерговим завданням подальшого розвитку сільськогосподарського сектора економіки. Через обмеженість власних та позикових фінансових ресурсів український аграрний сектор не може досягти інноваційного фінансування розвитку на рівні розвинутих країн (зокрема ЄС). Водночас аграрний сектор має великий потенціал для інновацій завдяки розробкам цифрових і нанотехнологій, дослідженням у сфері біоекономіки та розвитку зеленої економіки.

Аграрний сектор характеризується переважанням видів діяльності зі спадною віддачею, тривалими термінами окупності та сильною залежністю результатів сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов, що зменшує можливості фінансування та залучення коштів у сільське господарство, а також створення та впровадження інновацій. Виклики, які постали перед аграрним сектором України: післявоєнна відбудова, вплив зміни клімату та зростання потреб у світовому продовольчому забезпеченні

вимагають від комерційних структур нових підходів та використання нових моделей фінансування для фінансування розвитку аграрного сектору економіки. найкращий.

Отже, основними напрямками забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору в умовах війни мають бути такі.

Рисунок 3.1 – Напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору до функціонування в умовах війни

1) Максимізувати прямі та непрямі фіскальні заходи для підтримки економічної діяльності фермерів, утримання їх зайнятих працівників та запобігання банкрутству суб'єктів господарювання. Внаслідок бойових дій деякі працівники агробізнесу та фермери були змушені не лише припинити господарську діяльність у аграрному секторі, але й залишити свої домівки. Їхні

перспективи відновлення господарської діяльності на своїй землі є невизначеними, що може призвести до виходу з сільськогосподарського бізнесу або зміни напрямку спеціалізації. Найбільш ймовірно це для дрібних виробників, які виробляють сезонну продукцію.

2) Забезпечити хороший урожай сільськогосподарських культур. Для цього необхідним є формування запасів паливно-мастильних матеріалів для забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними ресурсами для проведення польових робіт, пов'язаних з доглядом та збиранням майбутнього врожаю. На території громад необхідно накопичувати невеликі обсяги паливно-мастильних матеріалів (цистерни різного тоннажу), суто для сільськогосподарських потреб.

3) Досягти сталості продовольчої системи громади шляхом сприяння створенню замкнутих ланцюжків матеріально-технічних ресурсів для сільськогосподарського виробництва (сільгосптехніки, добрив, засобів захисту рослин) у межах громади та створенню власної ринкової інфраструктури в межах громади. громада. Виробництво, придбання, зберігання та реалізація сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

4) Відповідно до потреб внутрішнього ринку у важливих соціальних харчових продуктах, тваринництві та потребах глибокої переробки скорегувати структуру посівних площ та розвиватися в збалансованому напрямку. Мета – забезпечити сировиною харчову промисловість та скоригувати структуру експортних поставок у бік високомаржинальної, малотоннажної сировини та продуктів переробки з вищою доданою вартістю.

5) Поступово відновлювати технічні можливості для експорту сільськогосподарської продукції та продовольства. У ситуації, коли деякі країни скасували експортні квоти на постачання української аграрної та продовольчої продукції, необхідно сприяти налагодженню вітчизняними підприємцями ділових контактів із зарубіжними партнерами з метою налагодження довгострокової співпраці, а також пошуку нових можливостей

поставок вітчизняної продукції на європейський та світовий ринки та закріпити на ньому присутність.

б) Формуючи стратегію розвитку аграрного сектору, необхідно:

- всебічно враховувати його конкурентні переваги та потреби комплексності розвитку;

- збалансувати структуру виробництва;

- підвищити рентабельність капітальних вкладень та окупність землі;

- впроваджувати інновації, розвиток та глибоку переробку сільськогосподарської сировини;

- інтенсивно реалізовувати готову продовольчу та додаткову продукцію.

- у структурі експортних поставок має суттєво зрости питома вага продукції з більшою доданою вартістю, повинна бути здійснена адаптація сільського господарства до зміни клімату, упровадження сучасних цифрових технологій.

У надскладному 2022 році аграрний сектор все ще залишатиметься локомотивом економіки України, забезпечуючи 35% усього експорту. Інвестиційний потенціал агросектору становить щонайменше 34 млрд доларів США. Отже, з глобальної точки зору, переваги інвестування в український агросектор:

- величезний сільськогосподарський потенціал: Україна має один із найбільших земельних ресурсів у Європі. Загальна площа сільськогосподарських угідь становить приблизно 42 млн га (наведені дані без урахування тимчасового зайняття земель). Це створює величезні можливості для розвитку різних галузей агробізнесу.

- експортний потенціал: Україна є одним із найбільших у світі експортерів зерна, соняшникової олії, олійних культур та іншої сільськогосподарської продукції. Навіть у воєнному 2022 році український

експорт агро-продукції склав 23,6 млрд. дол., що лише на 15% менше рекордного 2021 року.

– інноваційний потенціал: використання сучасних сільськогосподарських технологій, таких як автоматизація сільського господарства, точне землеробство, розвиток біотехнологій, вирощування органічної продукції, створення енергозберігаючих та екологічно чистих рішень у виробництві залучають інвесторів, які бачать можливості отримати високу врожайність і дохідність із кожного гектара сільськогосподарських угідь.

Окрім того, Верховна Рада не залишилася бездіяльною, коли йдеться про підвищення інвестиційної привабливості агросектору. У січні 2023 року Верховна Рада України ухвалила як базові законопроекти №8298 та №8299 щодо додаткової підтримки бізнесу під час воєнного стану (зміни до ПКУ та МКУ).

Проектом передбачено, що платники єдиного податку групи ЄП 4 у період з 1 березня 2022 року до 31 грудня року, що настає за роком припинення або скасування воєнного чи надзвичайного стану, сплачують податки на території, на якій велися бойові дії, або на території якої велися бойові дії, а також на тимчасово на окупованій території, і на території, визначеній обласною військовою адміністрацією як вибухонебезпечна та/або укріплена.

Крім того, у травні 2023 року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект №9266 «Про електронні аграрні розписки», основною метою якого є запровадження нового інструменту кредитування сільськогосподарського виробництва. Законопроектом пропонується врегулювати електронні сільськогосподарські надходження як неемісійні цінні папери в електронній формі. Водночас законопроект не скасовує дію Закону України «Про аграрні розписки», а запроваджує поряд із традиційними паперовими розписками новий фінансовий інструмент кредитування.

Ці переваги українського аграрного сектору та усвідомлення його глобального потенціалу забезпечують стійкий інтерес інвесторів до цього сектора економіки.

Але окрім переваг для потенційних інвесторів, місцева специфіка інвестування в агросектор та воєнний стан також відлякувала зовнішніх інвесторів в Україні. Серед основних питань можна виділити наступні моменти:

1) Недостатній правовий захист прав та інтересів інвесторів в аграрній сфері. Неприятливе інвестиційне середовище, нестабільне законодавство та низький рівень захисту прав власності становлять величезні ризики для іноземних та внутрішніх інвесторів. Відсутність прозорих та повних правових механізмів, недосконалість судової системи України та корупція створюють перешкоди для залучення іноземних інвесторів та знижують інтерес вітчизняних інвесторів.

2) Відстала інфраструктура та технічне оснащення. Багато сільськогосподарських підприємств в Україні стикаються із застарілою і застарілою інфраструктурою та відсутністю необхідного технічного обладнання. Відсутність сучасних систем зрошення, дренажу, сховищ, доріг та іншої інфраструктури ускладнює розвиток аграрного сектору та знижує його конкурентоспроможність.

3) Відсутність каналів фінансування та високі процентні ставки за кредитами. Більшість аграрних підприємств мають обмежений доступ до фінансових ресурсів і покладаються на кредити. Проте високі процентні ставки за кредитами та складні процеси фінансування ускладнюють інвестиційну діяльність у сільському господарстві. Відсутність довгострокового кредитування та нерозвиненість фінансових інститутів для підтримки аграрного сектору перешкоджають сталому розвитку сільського господарства. Національна програма «Доступний кредит 5-7-9» покликана допомогти малому та мікробізнесу отримати банківський кредит, але не вирішує проблему

залучення дешевих коштів великими сільськогосподарськими та промисловими підприємствами.

4) Недостатній рівень знань та кваліфікації кадрів, які працюють в аграрному секторі. Низька якість і відсутність сучасних знань з питань виробництва, використання технологій та управління обмежують потенціал розвитку сільського господарства. Незважаючи на виклики воєнного часу, існувала потреба сприяти підвищенню освітніх стандартів і кваліфікації працівників сільського господарства та створенню сприятливої інфраструктури для їх навчання та професійного розвитку.

5) Здійснити другий етап земельної реформи. Хоча ціна за гектар землі під час війни зросла в середньому на 30% (за даними Мінземполітики), з 1 січня 2024 року розпочнеться другий етап земельної реформи, який забезпечить ринок землі для юридичних осіб щодо права користування та відкриття для іноземних інвестицій. Проте доцільність продажу інвесторами землі сільськогосподарського призначення наразі викликає суперечки. Компанії мають отримати можливість легально та прозоро інвестувати в українську землю, що сприятиме економічному зростанню, незважаючи на воєнні загрози.

6) Логістичні витрати. З початком війни витрати на логістику зросли в 5-6 разів через блокаду морських портів і збільшення витрат на залізничні перевезення. Фактично, у багатьох випадках вартість транспортування сільськогосподарської продукції для забезпечення експорту становить близько 2/3 її ціни. Для подолання цієї проблеми рекомендується активно нарощувати альтернативні ланцюги поставок, розвивати логістичні комплекси поблизу європейських кордонів, активно працювати на міжнародній арені для зменшення експортного тиску на українських агровиробників, розширювати режим безмитної торгівлі між Європейським Союзом та Європейський Союз.

7) Страхування воєнних ризиків. Потенційні інвестори не хочуть вкладати великі кошти в агросектор через постійні обстріли та ракетні обстріли зі сторони росії. Згідно з даними звіту «Швидка оцінка завданої шкоди та

потреб на відновлення» (RDNA-2), який підготовлений Світовим банком спільно з Урядом України та Єврокомісією, станом на лютий прямі збитки в сільському господарстві становлять 8 млрд доларів. З них 4,2 млрд дол. – знищена сільськогосподарська техніка й обладнання, які треба буде відновлювати. Загалом збитки становлять приблизно 40 млрд дол..

У цьому контексті страхування воєнних ризиків є однією з основних передумов для залучення прямих іноземних інвестицій та мобілізації всієї екосистеми фінансових інструментів, доступних Україні. Водночас страхування воєнних ризиків має охоплювати декілька сфер:

- експорт зерна та логістику (забезпечення стабільності вартості продукту, незважаючи на логістичні перешкоди);
- страхування ризиків у контексті відновлення України (відновлення зруйнованої техніки та обладнання);
- сільськогосподарських робіт на замінованих територіях (страхування лізингової техніки та життя працівників на територіях, що були заміновані) та забезпечення можливості українським страховим компаніям перестраховувати воєнні ризики у провідних світових страхових компаній.

Вимогою часу є проведення структурної модернізації аграрного сектора шляхом розвитку конкурентоспроможних виробництв у рослинництві, тваринництві та харчовій промисловості, направлених на домінування видів діяльності зі зростаючою віддачею, із використанням різноманіття інноваційних технологій та фінансових інструментів.

Це дозволить акумулювати достатню кількість фінансових ресурсів і забезпечити пріоритетне фінансування інноваційного розвитку шляхом використання оптимальних моделей фінансування та їх комбінацій. Здійснення перетворень в аграрному секторі можливе шляхом проведення ряду інституціональних реформ, однією з ключових серед яких є модернізація фінансових механізмів стимулювання та розвитку інноваційної діяльності.

Важливим аспектом у цьому плані є оцінка впливу фінансування на інноваційний розвиток аграрного сектора регіону з метою оптимізації та стимулювання інноваційних процесів, формування стратегії інноваційного розвитку.

Ефективна інноватизація аграрного сектора економіки в частині реалізації важливих і вартісних інноваційних проєктів можлива за кластерною моделлю фінансування. Вона дозволяє залучити фінансові ресурси всіх зацікавлених сторін та уникнути ризиків або мінімізувати їх при впровадженні інновацій. У широкому розумінні кластерна модель – це конгломерат структур, підприємств, фінансових установ та інституцій, які беруть участь у фінансуванні створення, упровадження та реалізації інноваційного продукту. Це утворення дозволяє поєднати та стимулювати всіх учасників інноваційного процесу на досягнення запланованого результату за оптимального фінансування.

Кластерна модель об'єднує виробництво, інфраструктуру, науку, освіту та інші складові процесу створення й виробництва інноваційної продукції для досягнення запланованого результату. Із метою фінансування інновацій, які потребують значних фінансових ресурсів, у світовій практиці найбільшого поширення набув банківський кластер – об'єднання декількох банків для фінансування масштабних інноваційних проєктів. Ця модель фінансування може бути використана агрохолдингами.

Перевагою банківського кластера, який співпрацює з аграрним кластером або агрохолдингом у реалізації інноваційного проєкту, є взаємовигідна співпраця з постійними клієнтами, що знижує ризики й відповідно дозволяє знизити відсотки за кредитами. Також сторони одержують стабільного й надійного партнера зі значними фінансовими потоками.

При кредитуванні агробізнесу банки, які входять у фінансовий кластер, диверсифікують ризики та об'єктивно оцінюють діяльність позичальника, зокрема в частині ефективності використання фінансових ресурсів при реалізації інноваційного проєкту.

Формування виробничого агрокластера може бути передумовою формування фінансового кластера, у який увійдуть фінансові установи, що здійснювали фінансування суб'єктів господарювання до того, як вони увійшли в новостворений кластер інноваційного розвитку. Поряд із кластерною моделлю фінансування вагоме значення в процесі інноватизації аграрного сектора слід також надати кооперативній моделі.

Фермерсько-кооперативна форма здійснення аграрного підприємництва у світі є найпоширенішою та підтверджує свою ефективність у загальній аграрній політиці розвинутих країн. Кооперація власних фінансових ресурсів фермерських господарств та залучення коштів кредитних спілок дозволить упроваджувати інновації фермерам, власникам особистих селянських господарств, членам кредитних спілок.

В умовах, коли банки посилили вимоги до аграрних позичальників із сегмента малого бізнесу, та при необхідних затратах на впровадження й освоєння нових технологій у межах \$20-30 на гектар (при розмірі земельного банку 200-300 га) кооперативна модель фінансування може бути оптимальною для фермерських господарств і кооперативних об'єднань на базі особистих селянських господарств. Така форма співпраці дозволяє підвищити довіру до позичальника з боку кредитної спілки та оптимально знизити вартість наданих коштів. Перехід аграрного сектора на інноваційний шлях розвитку вимагає диверсифікації моделей фінансового забезпечення цього процесу, особливо прискореного формування інституту венчурного фінансування.

Основною перешкодою для розвитку інновацій в аграрному секторі є недостатня спрямованість на фінансування прикладних досліджень та стимулювання впровадження їх результатів у виробничу діяльність.

З метою підвищення інтересу інвесторів до інноваційних проектів, що розвиваються в аграрній сфері, підвищення рентабельності венчурного капіталу та просування вітчизняної наукомісткої продукції на міжнародний ринок, існує нагальна потреба у створенні національної венчурної компанії, що може бути

створена відповідно до принципу державно-приватного партнерства для акумулювання національних коштів і компаній з приватним капіталом і фінансовими ресурсами.

У майбутньому за його участю він допоможе сформувати цілісну та пов'язану систему промислових і регіональних фондів і компаній, стане каталізатором стимулювання та підтримки інновацій у різних регіонах та галузях, включаючи сільське господарство.

Виділення фінансування та створення національних венчурних фондів можуть стати мостом між науковими ідеями, розробкою та їх комерціалізацією. Мета – визначити ймовірність практичної реалізації ідеї та подальше сприяння її трансформації в інноваційний продукт, який у результаті комерціалізації повертатиме виділені кошти та відсотки, надані Національним венчурним фондом за його використання.

Досвід країн ЄС доводить, що для успішного впровадження інноваційних моделей розвитку аграрного сектору необхідна диверсифікація моделей фінансування та використання венчурного капіталу як альтернативного джерела фінансування малих інноваційних підприємств. Для розвитку ризикового фінансування на стадії його становлення обов'язковою є державна фінансова підтримка та створення страхових продуктів для покриття ризиків, які запроваджують інновації.

Завдання бюджетного фінансування – створити умови для реалізації високотехнологічних проектів, переважно для малих інноваційних підприємств, сприяючи тим самим потребам наукового розвитку. Виходячи з характеристики малих інноваційних підприємств, що термін створення становить близько трьох років, необхідно запровадити практику початкового фінансування інноваційних проектів у формі субсидій та фінансової підтримки для впровадження інноваційної продукції та виходу на ринок з за допомогою різноманітних фінансових інструментів (бюджетні позики, кредити, часткова компенсація

процентних ставок, лізинг, повна або часткова компенсація страхових внесків при покритті ризиків, пов'язаних з інноваціями).

Попри відсутність державної підтримки стартапів та обмежене фінансування з боку венчурних фондів, методи фінансування аграрних стартапів на основі інноваційних платформ та акселераторів в Україні починають активно розвиватися. Це свідчить про посилення ролі нових нетрадиційних інструментів у фінансуванні інновацій в аграрному секторі.

Краудфандинг став новим способом залучення фінансування для інновацій. Він часто використовує соціальні мережі, мережі родини, друзів та знайомих, щоб розширити коло бажаючих профінансувати проект.

Однією з характеристик агропродовольчої промисловості є тісний зв'язок між новими інноваціями та споживачами, оскільки продукти нових інновацій зазвичай є споживчими товарами. Необхідно також враховувати важливість продовольчої безпеки в очах громадськості. Тому аграрний сектор промисловості має великий потенціал, щоб спонукати велику кількість людей на фінансування нових ідей. Одним із можливих рішень проблеми обмеженого доступу до фінансування для малих інноваторів у сільському господарстві є об'єднання споживачів і розробників агропродовольчих інновацій за допомогою краудфандингу.

Краудфандинг дуже популярний у Сполучених Штатах, а також починають з'являтися європейські платформи. Технологія блокчейн забезпечує прозорість і прямі, доступні зв'язки між інвесторами та інноваційними підприємствами в аграрному секторі.

Окрім інструментів грантового та ризикового фінансування аграрного сектору, не менш важливим інструментом забезпечення стабільного розвитку сільського господарства є використання інноваційних фінансових інструментів, зокрема ваучерів.

Інноваційні ваучери в аграрному секторі – це безповоротна фінансова допомога, яка надається фермерам, сільськогосподарським компаніям,

підприємствам, які працюють з фермерами, науково-дослідним установам для розробки або впровадження технологій, інновацій, розвитку зеленої енергетики, біотехнологій, які сприяють підвищенню родючості сільськогосподарських угідь, зменшенню парникових викидів, газових викидів та зменшення шкідливого впливу сільськогосподарського виробництва на навколишнє природне середовище.

3.2 Світовий досвід фінансування аграрного сектора та напрямки його адаптації в Україні

Світовий досвід фінансування аграрного сектора розглянемо на прикладі країн ЄС. Політичні реформи, здійснені за 2000-2019 рр., суттєво знизили рівень підтримки сектору та змінили структуру підтримки у бік менших заходів, що не сприяли нарощенню виробництва та торгівлі. Незважаючи на суттєвий прогрес, до 2019 року продовжувалася відносно значна підтримка деяких продуктів, особливо яловичини та телятини, м'яса птиці та рису. Хоча доступ до ринків сільськогосподарської продукції покращився завдяки двостороннім угодам та зниження застосовуваних тарифів, ліцензування імпорту та експорту, тарифні квоти (TRQ) та спеціальні гарантії продовжують застосовуватися до низки продуктів.

Плани, заходи та цілі щодо скорочення викидів у сфері зміни клімату реалізуються як на рівні ЄС, так і в окремих державах-членах з метою досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року. Ефективність цих ініціатив може бути обмежена як підтримкою споживання викопного палива, так і знижки з податку на паливо для використання в сільському господарстві в деяких державах-членах, а також постійна підтримка конкретних продуктів, пов'язана з вищими викидами парникових газів (ПГ). Більш послідовна

прихильність до цілей сталого розвитку передбачає поетапну відмову від подібних заходів.

За останні п'ять років підтримка загальних послуг впала як в абсолютному, так і відносному вираженні і нижче середнього показника по ОЕСР. У той же час сектор стикався зі зростаючою невизначеністю через зміну клімату та інші невідомі ризики. Щоб забезпечити сектору доступ до досягнень у галузі технологій та методів, які дозволять фермерам більш ефективно керувати внутрішньогосподарськими ризиками, як Європейський Союз, так і окремі держави-члени повинні розглянути можливість додаткових інвестицій в інновації в цілому та науково обґрунтовані дослідження, розвиток, передача технологій та послуги з поширення знань, зокрема.

Політичні заходи вживаються як на рівні ЄС, так і на рівні держав-членів, щоб пом'якшити вплив пандемії COVID-19 та війни в Україні на сільськогосподарський сектор[30]. На рівні ЄС політичні заходи, вжиті спеціально щодо сільськогосподарського сектора [31], включають заходи прямої підтримки, певні обмежені за часом відступу від правил конкуренції та адміністративну гнучкість (ЕС, 2020[32]). Деякі з оголошених заходів прямої підтримки були частиною Інвестиційної ініціативи з реагування на коронавірус плюс (CRII+)[33], метою якої було підвищення гнучкості використання європейських структурних інвестиційних фондів (ESIF), включаючи Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських районів (EAFRD) [34].

Така гнучкість фінансування в рамках CRII+ включала надання кредитів або гарантій на суму до 200 000 євро для фермерів та інших бенефіціарів розвитку сільських районів (RD) на вигідних умовах. Крім того, CRII+ також дозволив державам-членам виділити решту необов'язкових коштів на НДДКР, щоб допомогти фермерам та іншим суб'єктам агропродовольчого сектору впоратися з наслідками COVID-19 та війни в Україні, у тому числі шляхом

підтримки адаптації ланцюжка поставок до прямих продажів, консультативних послуг або інвестиції в маркетинг та упаковки харчових продуктів.

За оцінками Комісії, приблизно 6 млрд. євро, як і раніше, доступні в рамках програм розвитку сільських районів (ПРС), причому сума зросте до 17 млрд. євро, якщо також будуть враховуватися суми з заяв, що очікують розгляду [31].

Крім CRP+, Комісія ЄС опублікувала Тимчасові межі заходів державної допомоги, які пом'якшили правила державної допомоги, включаючи деякі особливості сільського господарства. У рамках цієї структури державам-членам дозволяється надавати прямі гранти у розмірі до 100 тис. євро на ферму виробникам первинної сільськогосподарської продукції за умови, що допомога не залежить від ціни чи кількості проданої продукції [33]. Ця сума може бути доповнена 20 тис. євро у вигляді допомоги «de minimis», яка не вимагає попереднього схвалення Комісії, тому фермери можуть отримати загальну державну допомогу в розмірі до 120 тис. євро. Рамкова програма також дозволяє допомогу у розмірі до 800 тис. євро. для підприємств харчової промисловості та збуту.

У контексті CAP також було запроваджено різні адміністративні гнучкі можливості. 6 квітня 2020 року Комісія продовжила термін подання заявок на виплати CAP як для прямих платежів, так і для платежів RD з 15 травня 2020 року по 15 червня 2020 року [34]. Хоча продовження було надано всім державам-членам ЄС, остаточне рішення про продовження терміну залишається за кожною окремою державою-членом ЄС. Чехія, Франція, Греція, Люксембург, Португалія та Іспанія оголосили, що будуть застосовувати продовжений термін.

Окрім того, авансові платежі будуть збільшені, щоб полегшити обмеження грошових потоків фермерів: авансові платежі збільшені з 50 до 70% для прямих платежів, а авансові платежі для деяких платежів RD збільшені з 75 до 85%. Хорватія, Греція, Італія, Люксембург та Португалія оголосили, що вони

відповідним чином авансуватимуть виплати CAP. Також було оголошено про скорочення вибіркового перевірок на фермах як засіб зниження адміністративного тягаря[32].

Крім того, Комісія ЄС в 2021 році оголосила про три виняткові заходи. По-перше, Комісія запропонувала схему допомоги приватному зберіганню, як це дозволено Регламентом Організації спільного ринку (СМО) для деяких молочних продуктів (олія, сир та сухе знежирене молоко) та м'ясних продуктів (яловичина, козлятина та баранина), в рамках якої деякі з їх буде тимчасово вилучено. постачання цієї продукції з ринку на строк, залежно від продукції, від 2 до 3 та від 5 до 6 місяців. По-друге, Комісія внесла додаткову гнучкість у існуючі програми підтримки ринку бджільництва, фруктів та овочів, оливкової олії, вина, щоб дозволити програмам переорієнтувати фінансування на управління кризами. Нарешті, пропозиція включає винятковий відступ від правил конкуренції ЄС для секторів молока, квітів і картоплі, щоб дозволити операторам колективно вживати ринкові заходи, що самоорганізуються, для стабілізації ринків, за умови, що такі заходи діятимуть протягом максимум шести місяців [35].

На рівні держав-членів вживані або оголошені заходи реагування різняться, але зазвичай поділяються на декілька категорій:

- адміністративна або регулятивна гнучкість;
- загальні заходи підтримки всієї економіки, які застосовуються до сільськогосподарського сектору;
- цільова підтримка сільського господарства та агропродовольчого сектору;
- конкретні підтримка сировинного сектору;
- заходи у сфері праці.

Щодо адміністративних та нормативних гнучкостей, деякі держави-члени тимчасово призупинили або відклали перевірки дотримання вимог на фермах (Естонія, Фінляндія, Ірландія, Люксембург та Португалія) або інші заходи щодо

забезпечення відповідності (дотримання вимог щодо субсидій тваринництва в Угорщині та в Португалії). У Фінляндії, зокрема, уряд наполегливо рекомендує проводити інспекційні заходи з використанням цифрових перевірок документів та віддаленої взаємодії, де це можливо. Декілька країн оголосили, що вони тимчасово послаблять вимоги до умов, взаємного дотримання або екологізації (Угорщина, Ірландія та Португалія). Ірландія оголосила, що вони також відкладуть дати подання заявок і продовжать термін дотримання нормативних вимог для кількох програм, у тому числі для програми «Молодий фермер», «Схеми цільової модернізації сільського господарства» та «Схеми національних резервів».

Інші країни запровадили цілеспрямованіші гнучкі заходи. Наприклад, у Франції видано винятковий дозвіл на дистанційний продаж рослин без паспорта рослини. Уряд Португалії адаптував деякі заходи біобезпеки худоби, включаючи продовження терміну дії сертифікатів здоров'я для худоби та продовження термінів ідентифікації худоби. В Іспанії було продовжено період реєстрації договорів сільськогосподарського страхування, а також уряд пом'якшив вимоги щодо документації для перевезення тварин. Декілька держав-членів також зазначили або продовжені терміни завершення проектів НДДКР (Португалія та Румунія), або продовжені терміни звітності, пов'язані з реалізацією проектів (Румунія).

Більшість країн запровадили ті чи інші заходи підтримки в масштабах усієї економіки[35], деякі з яких можуть застосовуватися до ферм, переробних підприємств чи інших фірм у ланцюжках створення вартості агропродовольчої продукції.

Деякі країни запропонували пряму підтримку деяким постраждалим підприємствам (Франція, Німеччина, Греція, Люксембург та Іспанія) або фрілансерам та самозайнятим (Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Люксембург та Словаччина). Компенсація заробітної плати, як для роботодавців, так і для

працівників, також була звичайним явищем в деяких країнах ЄС (Хорватія, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Ірландія, Нідерланди та Словаччина).

Багато держав-членів ЄС надали підтримку за допомогою податкових пільг, а деякі запропонували відстрочку сплати податків або знижки, у тому числі:

- з прибуткового податку або ПДВ (Австрія, Бельгія, Хорватія, Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди та Словаччина);

- відстрочення або призупинення соціальних внесків для деяких або всіх фірм (Бельгія, Хорватія, Естонія, Франція, Угорщина, Італія, Люксембург, Польща, Словаччина та Іспанія);

- або призупинення штрафу за прострочення сплати податків або відмова від прострочення сплати податків (Чеська Республіка, Естонія, Литва та Нідерланди).

Інші заходи були націлені на:

- доступ до фінансів, при цьому деякі країни пропонували кредитні гарантії (Австрія, Бельгія, Данія, Естонія, Франція, Греція, Ірландія, Італія, Латвія та Іспанія);

- покращений доступ до інвестиційних або бізнес-кредитів, у тому числі за пільговими ставками (Австрія, Чехія, Данія, Естонія, Німеччина, Ірландія, Італія, Латвія та Португалія);

- розширений доступ до експортних кредитів або державні гарантії щодо експортних кредитів (Данія та Португалія).

Інші менш поширені заходи включали скасування штрафів за прострочення платежів за оренду, воду, газ та електрику (Франція); доступ до посередництва в кредитних питаннях та ділових конфліктах (Франція); та перенесення збитків з прибуткового податку для платників корпоративного та індивідуального прибуткового податку (Польща).

Крім того, кілька держав-членів оголосили про адресну підтримку сільського господарства та агропродовольчого сектору. Ці заходи в основному належали до двох основних видів:

- створення фондів екстреної підтримки або виплат підтримки виробникам або сільськогосподарським фірмам, що зазнають різкого скорочення доходів або суттєвого збільшення витрат на робочу силу (Австрія, бельгійський регіон Фландрія, Чехія, Фінляндія, Греція, Латвія та Словенія);
- пропозиція спеціальних варіантів фінансування, таких як гарантії по кредиту, виділені кредитні лінії, скасування або зниження комісій з кредиту або канікули з виплати кредиту (бельгійський регіон Фландрія, Хорватія, Чехія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Італія, Латвія, Нідерланди, Польща та Португалія).

Інші країни запропонували:

- відшкодування ПДВ або прискорене відшкодування ПДВ для фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств (Угорщина);
- відстрочка виплат премій з агрострахування (Греція);
- схеми продажу та зворотної оренди землі для власників орних земель, щоб полегшити серйозні проблеми з ліквідністю (Естонія);
- або відстрочення сплати орендної плати та зборів за землю, що належить уряду (Хорватія).

Деякі держави-члени оголосили про заходи підтримки конкретних секторів сільськогосподарської продукції, які особливо постраждали або від перебоїв у ланцюжках постачання, або від падіння попиту. У бельгійському регіоні Фландрія компенсація була запропонована виробникам у певних секторах, чия свіжа продукція (включаючи квіти та декоративні рослини) не могла бути продана через пандемію. Хорватія запровадила заходи допомоги для кількох секторів, у тому числі програму підтримки на суму 53 мільйони кун (7 млн. євро):

- для підтримки виробництва та зайнятості дрібних фермерських господарств у різних секторах (фрукти та овочі, квіти, насіння, репродуктивний матеріал рослин, яловичина, свинарство, коні, вівці, кози та свійський птах);
- тимчасові заходи щодо надання допомоги дрібним молочним підприємствам шляхом організації державних закупівель їхньої продукції та розподілу; та через затримку виконання контрактних зобов'язань у рамках програми виноробного сектору країни.

Італія оголосила про заходи для кількох секторів, включаючи виділення 29,5 млн. євро у фонди підвищення конкурентоспроможності ланцюжка постачання кукурудзи, бобових, сої та пшениці; 40 млн. євро на тверду пшеницю через зерновий фонд; 7,5 млн євро на баранину та ягнят; 2 млн. євро на буйволине молоко; та 5 млн. євро для Національного фонду свинарства.

У Латвії 19 млн. євро із національного надзвичайного фонду були спеціально призначені для сектору тваринництва.

Нідерланди оголосили про схему компенсації у розмірі 600 млн. євро для виробників плодоовочевої продукції, які зазнали серйозних збитків через зниження попиту (особливо виробників квітництва), при цьому держава компенсує до 70% втрат. Було оголошено додаткову програму у розмірі 50 млн. євро для компенсації голландським виробникам картоплі фри, які мають каскадний ефект попиту з боку закритих підприємств громадського харчування та ресторанів.

У Португалії підтримка сектора була запропонована виноробній промисловості (включаючи відшкодування витрат, понесених у зв'язку зі скасуванням міжнародних рекламних заходів) та фруктової та овочевої галузі.

Іспанія запропонувала пряму допомогу секторам ягнят та козенят у розмірі до 30 євро за тварину.

Окрім програм підтримки в країнах ЄС Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських районів (EAFRD) фінансував

внесок CAP у досягнення цілей ЄС щодо розвитку сільських районів через впровадження в 2014-2021 рр. таких програм, як:

- підвищення конкурентоспроможності сільського господарства;
- заохочення сталого управління природними ресурсами та дій щодо боротьби зі зміною клімату;
- досягнення збалансованого територіального розвитку сільських господарств та угруповань.

Ці цілі реалізувалися за допомогою національних та регіональних програм розвитку сільських районів (RDP), які спільно фінансуються EAFRD та національними бюджетами країн ЄС. Протягом програмного періоду з 2014 до 2021 року EAFRD вклав 100 мільярдів євро в RDP.

Рисунок 3.2 – Загальне фінансування EAGF^[1] аграрного сектору країн ЄС в 2014-2021 рр. за програмами, млрд. євро

¹ Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських районів

У відповідь на війну в Україні Комісія ЄС значно розширила стратегічні плани розвитку сільського господарства через програму підтримки CAP 2023-2027 рр.

Стратегічні плани CAP сприяють переходу до розумного, стійкого, конкурентоспроможного, життєстійкого та диверсифікованого сільськогосподарського сектору, забезпечуючи при цьому довгострокову продовольчу безпеку. Вони також сприяють боротьбі зі зміною клімату, захисту природних ресурсів, збереженню та збільшенню біорізноманіття, а також зміцненню соціально-економічної структури сільських районів.

Країни ЄС реалізують CAP 2023-27 за допомогою Стратегічного плану CAP на національному рівні. Кожен план поєднує широкий спектр цільових заходів, спрямованих на задоволення конкретних потреб цієї країни ЄС і забезпечує відчутні результати щодо цілей рівня ЄС, одночасно сприяючи реалізації амбіцій Європейського зеленого курсу.

На період 2023-2027 років загальна сільськогосподарська політика (ЄАП) будується довкола десяти ключових цілей. Ці цілі, орієнтовані на соціальні, екологічні та економічні цілі, є основою, на якій країни ЄС розробили свої стратегічні плани CAP.

Основні цілі стратегічних планів CAP 2023-27 (рис. 3.3):

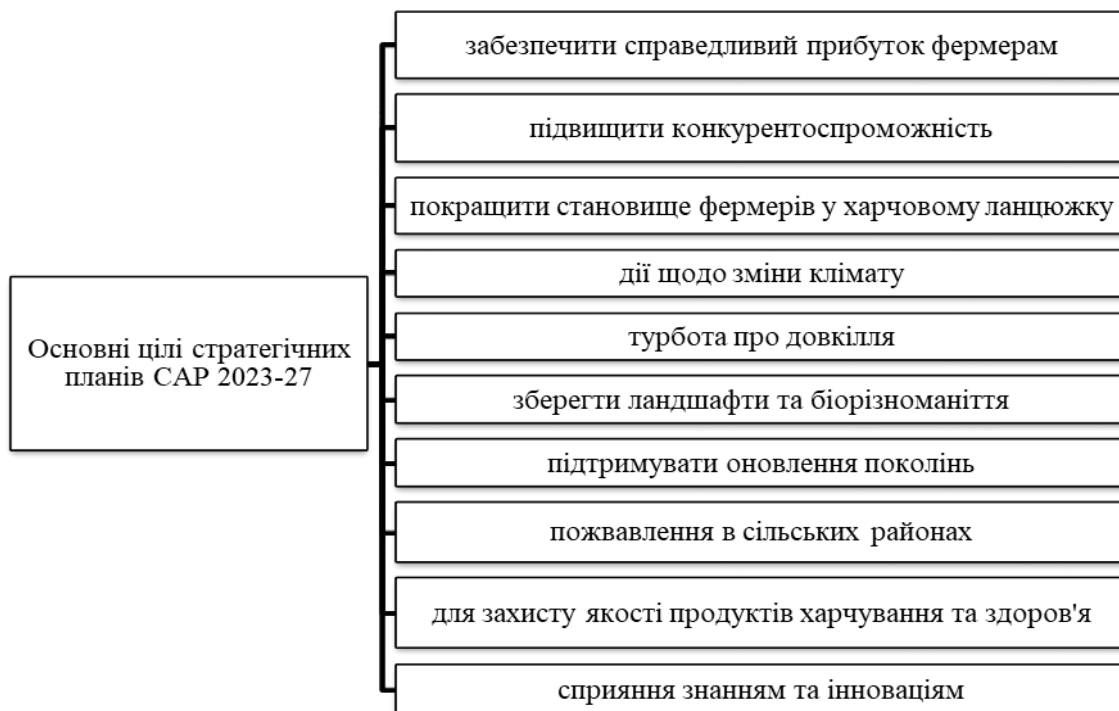

Рисунок 3.3 – Основні цілі стратегічних планів CAP 2023-27 [38]

1) забезпечити справедливий прибуток фермерам. Основна мета: підтримати життєздатні доходи фермерів та стійкість сільськогосподарського сектору в усьому ЄС, щоб підвищити довгострокову продовольчу безпеку та сільськогосподарську різноманітність, а також забезпечити економічну стійкість сільськогосподарського виробництва;

2) підвищити конкурентоспроможність. Основна мета: покращити ринкову орієнтацію та підвищити конкурентоспроможність ферм як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, включаючи більший акцент на дослідженнях, технологіях та цифровізації;

3) покращити становище фермерів у ланцюжку. Основна мета: покращити становище фермерів у ланцюжку створення вартості;

4) дії щодо зміни клімату. Основна мета: сприяти пом'якшенню наслідків зміни клімату та адаптації до них, у тому числі шляхом скорочення викидів

парникових газів та вуглецю, а також сприяння стійкій енергетиці в рамках диверсифікації;

5) турбота про довкілля. Основна мета: сприяти сталому розвитку та ефективному управлінню природними ресурсами, такими як вода, ґрунт та повітря, у тому числі шляхом зниження хімічної залежності;

6) зберегти ландшафти та біорізноманіття. Основна мета: сприяти зупинці та обігу назад втрати біорізноманіття, поліпшенню екосистемних послуг та збереженню довкілля та ландшафтів;

7) підтримувати оновлення поколінь. Основна мета: залучення та підтримка молодих фермерів та нових фермерів, а також сприяння сталому розвитку бізнесу у сільській місцевості;

8) розвиток сільських районів;

9) захист якості продуктів харчування та здоров'я. Основна мета: покращити реакцію сільського господарства ЄС на потреби суспільства в галузі продовольства та здоров'я, включаючи високоякісні, безпечні та поживні продукти харчування, які виробляються екологічно стійким способом, скоротити харчові відходи, а також покращити добробут тварин та боротися зі стійкістю до протимікробних препаратів;

10) сприяння знанням та інноваціям. Основна мета: модернізувати сільське господарство та сільські райони за допомогою заохочення та обміну знаннями, інноваціями та цифровізацією, а також шляхом заохочення їх впровадження фермерами за допомогою покращення доступу до досліджень, інновацій, обміну знаннями та навчання.

У процесі затвердження Комісія оцінила, чи стратегічні плани CAP країн ЄС сприяють законодавству та зобов'язанням ЄС щодо клімату та навколишнього середовища, у тому числі тим, які викладені у стратегіях «Від ферми до столу» та «Біорізноманіття», і чи відповідають вони їм.

Комісія підтримувала країни ЄС протягом усього процесу підготовки їх Стратегічного плану CAP, щоб: країни ЄС повністю використовують переваги

САР 2023-27 та її інструментів для підтримки своїх фермерів у переході до підвищення стійкості наших продовольчих систем; кожен стратегічний план САР включає стратегію втручання, яка пояснює, як кожна країна ЄС використовуватиме інструменти САР для досягнення цілей САР відповідно до амбіцій «Зеленого курсу».

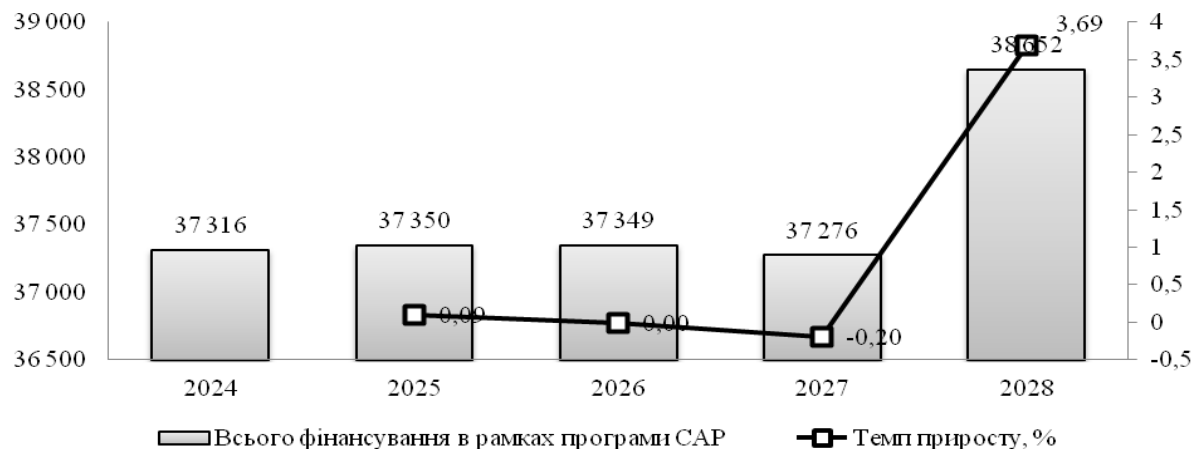

Рисунок 3.4 – Загальний обсяг фінансових асигнувань EAGF^[2] згідно з Стратегічним планом САР в 2024-2028 рр., млн. євро [38]

Фінансові асигнування EAGF на прямі виплати за типами заходів згідно з Стратегічним планом САР в 2024-2028 рр. відображено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 - Фінансові асигнування EAGF на прямі виплати за типами заходів згідно з Стратегічним планом САР в 2024-2028 рр., млн. євро [38]

Тип фінансової програми	FY2024	FY2025	FY2026	FY2027	FY2028	TOTAL 2024-2028
BISS	19 245	19 228	19 168	19 049	20 007	96 697
CIS	4 586	4 596	4 605	4 609	4 635	23 031
CIS-YF	688	684	678	673	684	3 407
CRIS	4 010	4 014	4 013	4 007	4 050	20 094
Eco-scheme	8 785	8 829	8 885	8 938	9 275	44 713
Всього фінансування в рамках програми САР	37 316	37 350	37 349	37 276	38 652	187 943

² Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських районів

Таким чином, в рамках фінансування CAP в 2024-2028 рр. загальний обсяг фінансування становитиме понад 37 млрд. євро. В розрізі програм найбільше отримає програма BISS, що становитиме 19,245 млрд. євро в 2024 році.

Висновки до розділу 3

Також було виокремлено такі основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору в умовах війни.

1) Максимізувати прямі та непрямі фіскальні заходи для підтримки економічної діяльності фермерів, утримання їх зайнятих працівників та запобігання банкрутству суб'єктів господарювання.

2) Забезпечити хороший урожай сільськогосподарських культур.

3) Досягти сталості продовольчої системи громади шляхом сприяння створенню замкнутих ланцюжків матеріально-технічних ресурсів для сільськогосподарського виробництва (сільгосптехніки, добрив, засобів захисту рослин) у межах громади та створенню власної ринкової інфраструктури в межах громади.

4) Відповідно до потреб внутрішнього ринку у важливих соціальних харчових продуктах, тваринництві та потребах глибокої переробки скорегувати структуру посівних площ та розвиватися в збалансованому напрямку.

5) Поступово відновлювати технічні можливості для експорту сільськогосподарської продукції та продовольства.

6) Сформулювати стратегії розвитку аграрного сектору.

Було визначено, що у надскладному 2022 році аграрний сектор все ще залишився локомотивом економіки України, забезпечуючи 35% усього

експорту. Інвестиційний потенціал агросектору становить щонайменше 34 млрд доларів США, і саме тому варто зазначити переваги інвестування в український агросектор:

- величезний сільськогосподарський потенціал;
- експортний потенціал;
- інноваційний потенціал.

Вимогою часу є проведення структурної модернізації аграрного сектора шляхом розвитку конкурентоспроможних виробництв у рослинництві, тваринництві та харчовій промисловості, направлених на домінування видів діяльності зі зростаючою віддачею, із використанням різноманіття інноваційних технологій та фінансових інструментів.

Також було з'ясовано, що аграрний сектор зміг вижити в новій реальності завдяки високому виробництву та прибуткам у 2021 році, масштабним перехідним залишкам зернових і бобових, а також великим фінансовим накопиченням. Крім того, сприяло відновлення експорту через «продовольчий коридор» і «безмитний режим» (або пільговий режим за деякими країнами) з ЄС. Крім того, новий логістичний маршрут був створений фактично «з нуля», з потужностями, побудованими в дунайських портах, посіяними та зібраними у 2022-2023 роках.

Також було виокремлено такі напрямки адаптації підприємств аграрного бізнесу щодо підтримки їх фінансової безпеки під час війни:

1. Забезпечення проведення посівної компанії та збирання врожаю 2023-2024 рр..
2. Відновлення експорту власної продукції.
3. Участь у різноманітних державних та міжнародних програмах фінансової допомоги агросектору (фермерству).

У відповідь на війну в Україні Комісія ЄС значно розширила стратегічні плани розвитку сільського господарства через програму підтримки CAP 2023-2027 рр.

Стратегічні плани CAP сприяють переходу до розумного, стійкого, конкурентоспроможного, життєстійкого та диверсифікованого сільськогосподарського сектору, забезпечуючи при цьому довгострокову продовольчу безпеку.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі виокремлено теоретичну сутність відновлення економіки, як економічного явища. Розкриті сутність, типи та швидкість V-подібної, U-подібної, W-подібної та L-подібної рецесій і відновлення економіки.

Зауважено на постійному русі економіки, через що бувають часи підйомів і спадів, і багато економічних аналітиків та інвесторів завжди поділяють різні думки про те, коли хвиля повернеться і в якому напрямку. Хоча 2018 рік ознаменувався періодом відновлення після рецесії 2008 року, аналітики тепер задаються питанням, чи буде відновлення стійким після Covid-19 та війни в Україні.

Виокремлено напрямки, за якими слід стежити за ознаками економічного відновлення, включають зайнятість, споживчі витрати, споживчі настрої, бізнес-показники, банківське кредитування та діяльність з доставки.

Також при виборі та обґрунтуванні джерел фінансування аграрної підприємницької діяльності необхідно повно та всебічно оцінити можливі позитивні та негативні фактори їх впливу на господарську діяльність з точки зору ефективності аграрного бізнесу та їх використання. Концептуальною основою вибору джерел є використання передусім вартісних критеріїв для оцінки залучених фінансових ресурсів.

Варто зазначити, що забезпечення економічного зростання реально вирішує проблему зовнішнього фінансування в процесі фінансування та розвитку національної економіки.

Також було визначено, що основними формами фінансового забезпечення діяльності агробізнесу варто вважати: самофінансування, бюджетне фінансування, кредит і страхування, державно-приватне партнерство, державне

фінансування, міжнародне фінансування та стимулювання, податкова політика та загальне державне управління розвитком ринку.

Було визначено, що за період 2018-2022 рр. посівна площа під зернові та зернобобові скоротилася на 17,98% до 12,171 млн. га в 2022 році. Фактично через війну в Україні площа посівних під зернові та зернобобові скоротилася на 23,9%.

Кількість великої рогатої худоби в Україні в 2018-2022 рр. мала чітку динаміку до зменшення при якій скоротилася до 2307,1 тис. голів в 2022 році. Виробництво м'яса в Україні за період 2018-2022 рр. мало тенденцію до зменшення на 0,6%, а за 2021 рік – на 1,58% до рівня в 2438,3 тис. тон.

Динаміка виробництва молока в Україні в 2018-2022 рр. свідчить про щорічне зменшення із рівня в 10064 тис. тон в 2018 році до 7767,7 тис. тон в 2022 році, тобто на 22,82%. За період 2018-2022 рр. виробництво яєць в Україні зменшилося на 26,1% із рівня в 16132 млн. шт.. в 2018 році до 11921,8 млн. шт.. в 2022 році. Найбільше скорочення виробництва яєць зазнало в 2022 році, коли скоротилося на 15,28%. Виробництво вовни в Україні за період 2018-2020 рр. мало тенденція до зменшення із рівня в 1908 тон в 2018 році до 1237 тон в 2022 році, тобто зменшення становило – 35,17%.

Також в процесі оцінки ефективності аграрного сектора України було виявлено, що фінансовий результат до оподаткування за період 2018-2022 рр. мав тенденцію до зростання із рівня в 70770,2 млн. грн. в 2018 році до рівня в 86774,7 млн. грн. в 2022 році. Проте, лише за 2022 рік чистий прибуток сільськогосподарських підприємств зменшився на 64% із рівня в 237,639 млрд грн. в 2021 році.

При визначенні рівня рентабельності всієї діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні за 2018-2022р. був на рівні 14%, проте лише в 2021 році зріс до рівня в 37,8%. В 2022 році рівень рентабельності скоротився до рівня в 14,1%, або на 23,7% у порівнянні з 2021 роком. Рівень рентабельності операційної діяльності за 2018-2022 рр. становив від 18,9% в

2018 році до 41,9% в 2021 році, тобто до 2022 року мав тенденцію до зростання, проте в 2022 році зменшився на 20,9% до рівня в 21%.

Також було розглянуто забезпечення фінансовими ресурсами аграріїв у 2022 році, що здійснювалося через державну програму «Доступні кредити 5-7-9%». Програма спрощує процедуру отримання малими та середніми підприємствами, в тому числі сільгоспвиробниками, банківських кредитів, особливо під нижчі відсотки. Завдяки цій програмі на період воєнного стану сільгоспвиробники отримували кредити під 0% річних терміном на шість місяців, а після закінчення цього періоду до кінця періоду кредитування відсоткова ставка 5% річних за такими кредитами.

За період 2018-2023 рр. основними статтями фінансової підтримки АПК в Україні були «Державна підтримка галузі тваринництва» обсяг якої упродовж досліджуваного періоду зменшився із рівня в 2401 млн. грн. в 2018 році до 1645,43 млн. грн. в 2022 році.

Фінансування з спеціального фонду Державного бюджету підтримки АПК України в першу чергу було спрямоване на надання кредитів фермерським господарствам, яке в динаміці збільшилося із рівня в 43,1 млн. грн. в 2018 році до 80 млн. грн. станом на 01.07.2023 р. Незважаючи на зростання видатків з Державного бюджету, питома вага видатків на фінансування АПК в Україні становила менше 1% і мала тенденцію до зменшення, що є негативним явищем. За 2022 рік 43 648 сільськогосподарські товаровиробники залучили 95,467 млрд. грн.

За програмою «Доступні кредити 5-7-9%» 33332 сільськогосподарських товаровиробників залучили 55,768 млрд. грн. Станом на 04.09.2023 р. 10568 сільськогосподарських товаровиробників залучили 52,773 млрд. грн., а за програмою доступні кредити 8189 сільськогосподарський товаровиробник залучив 31,420 млрд. грн.

Також було виокремлено такі основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектору в умовах війни.

1) Максимізувати прямі та непрямі фіскальні заходи для підтримки економічної діяльності фермерів, утримання їх зайнятих працівників та запобігання банкрутству суб'єктів господарювання.

2) Забезпечити хороший урожай сільськогосподарських культур.

3) Досягти сталості продовольчої системи громади шляхом сприяння створенню замкнутих ланцюжків матеріально-технічних ресурсів для сільськогосподарського виробництва (сільгосптехніки, добрив, засобів захисту рослин) у межах громади та створенню власної ринкової інфраструктури в межах громади.

4) Відповідно до потреб внутрішнього ринку у важливих соціальних харчових продуктах, тваринництві та потребах глибокої переробки скорегувати структуру посівних площ та розвиватися в збалансованому напрямку.

5) Поступово відновлювати технічні можливості для експорту сільськогосподарської продукції та продовольства.

6) Сформулювати стратегії розвитку аграрного сектору.

Було визначено, що у надскладному 2022 році аграрний сектор все ще залишився локомотивом економіки України, забезпечуючи 35% усього експорту. Інвестиційний потенціал агросектору становить щонайменше 34 млрд доларів США, і саме тому варто зазначити переваги інвестування в український агросектор:

- величезний сільськогосподарський потенціал;
- експортний потенціал;
- інноваційний потенціал.

Вимогою часу є проведення структурної модернізації аграрного сектора шляхом розвитку конкурентоспроможних виробництв у рослинництві, тваринництві та харчовій промисловості, направлених на домінування видів діяльності зі зростаючою віддачею, із використанням різноманіття інноваційних технологій та фінансових інструментів.

Також було з'ясовано, що аграрний сектор зміг вижити в новій реальності завдяки високому виробництву та прибуткам у 2021 році, масштабним перехідним залишкам зернових і бобових, а також великим фінансовим накопиченням. Крім того, сприяло відновлення експорту через «продовольчий коридор» і «безмитний режим» (або пільговий режим за деякими країнами) з ЄС. Крім того, новий логістичний маршрут був створений фактично «з нуля», з потужностями, побудованими в дунайських портах, посіяними та зібраними у 2022-2023 роках.

Також було виокремлено такі напрямки адаптації підприємств аграрного бізнесу щодо підтримки їх фінансової безпеки під час війни:

- 1) Забезпечення проведення посівної компанії та збирання врожаю 2023-2024 рр..
- 2) Відновлення експорту власної продукції.
- 3) Участь у різноманітних державних та міжнародних програмах фінансової допомоги агросектору (фермерству).

У відповідь на війну в Україні Комісія ЄС значно розширила стратегічні плани розвитку сільського господарства через програму підтримки CAP 2023-2027 рр.

Стратегічні плани CAP сприяють переходу до розумного, стійкого, конкурентоспроможного, життєстійкого та диверсифікованого сільськогосподарського сектору, забезпечуючи при цьому довгострокову продовольчу безпеку.

Основні цілі стратегічних планів CAP 2023-2027:

- 1) забезпечити справедливий прибуток фермерам.
- 2) підвищити конкурентоспроможність.
- 3) покращити становище фермерів у ланцюжку.
- 4) дії щодо зміни клімату.
- 5) турбота про довкілля.
- 6) зберегти ландшафти та біорізноманіття.

- 7) підтримувати оновлення поколінь.
- 8) розвиток сільських районів;
- 9) захист якості продуктів харчування та здоров'я.
- 10) сприяння знанням та інноваціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романишин В. Фінансування інноваційного розвитку економіки як чинник підвищення конкурентоспроможності України. *Банківська справа: науково-практичне видання*. 2011. №3. с. 21-30.
2. Остапенко А.С. Фінансове забезпечення підприємств аграрної сфери в сучасних економічних умовах. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки*. Випуск 3. Том 1. 2011. С. 197-203.
3. Зінько Н. Я. Удосконалення банківського та небанківського фінансування інноваційної діяльності в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Львів, 2007. 198 с.
4. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність: навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
5. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. Київ : НІОС 2013. 416 с.
6. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. навч. посіб. / В.І. Захарченко та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 448 с.
7. Бланк И. А. Інвестиційний менеджмент. Київ : Ольга-Ніка-Центр, 2002. 448 с.
8. Карнаушенко А. С. Шляхи покращення розвитку фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 17. С. 57–62.
9. Кузнєцова А.Я. Аналіз критеріїв економічної доцільності банківського кредитування інноваційних проектів та розрахунок їх ефективності. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. №1. с. 65-73.
10. Крупка М.І., Димчак Н.Б.. Оцінка фінансового потенціалу інвестиційної діяльності. *Фінанси України*. № 11. 2011. С. 22-32.

11. Яфінович О.Б., Гуменюк Д.О. Грошово-кредитна політика сприяння інноваційному розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2011. № 77. с. 52–54.
12. Романенко О.Р. Фінанси: підручник/ Київ : Центр. навч. літ-ри. 2004. 312 с.
13. Воробйов Ю.М., Нехайчук Д.В., Нехайчук Ю.С. Фінансове забезпечення розвитку підприємств водогосподарського комплексу регіону (на прикладі Автономної Республіки Крим): Монографія. Сімферополь. СОНАТ 2009. 236 с.
14. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми становлення та розвитку аграрного ринку. *Стенограма Дев'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 року. Київ, ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН*. 2007. 202 с.
15. Гладій С. Фінансовий механізм інвестування інноваційного розвитку: теоретико-методологічний підхід до управління. *Економіка та держава*. № 9. 2014. URL: http://www.library.tane/edu.ua/images/nauk_vydannya/gHL8ef.pdf.
16. Олійник Д.С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва: Автореф. дис. канд. екон. наук. Київ 2003. 17 с.
17. Економіка підприємства: підручник / за ред. Г.О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2009. 816 с.
18. Смолінський В.Б. Інноваційна діяльність підприємств аграрної сфери. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип.20. с.238-242.
19. Інвестування: [Навчальний посібник] / Гриньова В.М. та ін. під ред. В.М. Гриньової. Х.: ВД "Інжек". 2014. 404 с.
20. Саблук П.Т. Фінансово – кредитні відносини в АПК. К., 2011.158 с.
21. Танклевська Н.С., Карнаушенко А.С. Розвиток фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств: монографія. Херсон : Айлант, 2015. 184 с.

22. Petrenko V., Karнаushenko A. Joint enterprises in foreign trade activity of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Т.3. №5. с. 203-207.

23. Рослинництво в Україні URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rosl_1991-2020_ue.xls

24. Тваринництво в Україні URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/tvar_u.html

25. Зведений бюджет України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>

26. Державний бюджет України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>

27. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

28. Фінансова політика України URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika>

29. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

30. EC (2020), Coronavirus: Commission announces further measures to support the agri-food sector, European Commission, Brussels, https://ec.europa.eu/info/news/coronavirus-commission-announces-further-measures-support-agri-food-sector-2020-apr-02_en

31. EC (2020), Letter to EU agriculture ministers from Commissioner Wojciechowski on rural development and the COVID-19 outbreak, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG-AGRI), European Commission, https://ec.europa.eu/info/news/letter-eu-agriculture-ministers-commissioner-wojciechowski-rural-development-and-covid-19-outbreak-2020-apr-08_en

32. EC (2020), Supporting the Agriculture and Food Sectors amid Coronavirus, European Commission, Brussels, https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/coronavirus-response_en

33. EC (2020), Temporary Framework for State aid measures to support the economy in the current COVID-19 outbreak, European Commission, Brussels, https://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases1/202011/285054_2139535_70_2.pdf.

34. EC (2020), *Commission adopts extension of CAP payments deadline*, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI), European Commission, https://ec.europa.eu/info/news/commission-adopts-extension-cap-payments-deadline-2020-apr-06_en

35. EC (2020), Coronavirus: Commission announces exceptional measures to support the agri-food sector, European Commission, Brussels, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_722

36. EC (2020), Coronavirus: Transport green lanes, European Commission, Brussels, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_510

37. EC (2020), COMMISSION IMPLEMENTING REGULATION (EU) 2020/466 of 30 March 2020 on temporary measures to contain risks to human, animal and plant health and animal welfare during certain serious disruptions of Member States' control systems due to coronavirus disease (COVID-19), Official Journal of the European Union, http://data.europa.eu/eli/reg_impl/2020/466/oj

38. CAP Strategic Plans https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en \

39. EC (2017), Survey on the access to finance of enterprises (SAFE) – Analytical Report 2017, November 2017.

40. According to the NACE Rev.2 classification of economic activities the following are excluded from the SAFE sample: agriculture, forestry and fishing (A), financial and insurance activities (K), public administration and defence, compulsory social security (O), education (P), human health and social work activities (Q), activities of households as employers; undifferentiated goods and service producing activities of households for own use (T), activities of extra-territorial organisations and bodies (U), holding companies (NACE 64.20) and private non-profit institutions.

See EC (2017), Survey on the access to finance of enterprises (SAFE) – Analytical Report 2017, November 2017.

41. According to the most recent statistics provided by Eurostat referring to 2016.

42. Eurostat (2017-2022), Farmers in the EU - Statistics, August 2023.

43. European Commission (2021), Modernising and simplifying the CAP - Economic challenges facing EU agriculture, pp.3-4, DG Agri, December.

44. Eurostat (2022), Small and large farms in the EU - statistics from the farm structure survey, October

45. Ciprian Cristea, 2019, COSME Financial Instruments Guarantees for SMEs; <https://lv.vlaanderen.be/nl/subsidies/vlif-steun/vlif-waarborgregeling-bij-uitzonderlijkegebeurtenissen/vlif-waarborgregeling-0>.

46. European Central Bank, 2018, Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE).

47. European Commission, 2017, EU Agricultural Markets Briefs No 12, September 2017; Risk Management schemes in EU agriculture, http://ec.europa.eu/agriculture/markets-andprices/market-briefs/index_en.htm.

48. European Commission, 2017, Young farmers in the EU – Structural and economic characteristics, EU Agricultural and Farm Economic Briefs No 15, October.

49. European Commission, 2018, CAP Context indicators 2014-2020. 28. Gross Fixed Capital Formation in Agriculture.

50. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/capindicators-doc-c28_2018_en.pdf.

51. European Commission regulation proposal for the CAP strategic plans post 2020 (COM(2018) 392 final): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A392%3AFIN>.

52. Eurostat, 2018, Agriculture, Forestry and Fishery statistical book; https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture,_forestry_and_fishery_statistics.

53. fi-compass, 2018, Survey on financial needs and access to finance of EU agriculture enterprises.

54. <https://www.fi-compass.eu/eafrd/fi-compass-study-financial-needs-agriculture-and-agri-foodsectors-24-eu-member-states>.

55. fi-compass, 2018, Flexible financial products for the agriculture sector in the EU - https://www.ficompass.eu/sites/default/files/publications/Flexible%20financial%20products%20for%20the%20EU%20agricultural%20sector_0.pdf.

56. fi-compass, 2018, Debt finance and use of credit guarantee instruments for agricultural enterprises in the EU – <https://www.fi-compass.eu/publication/factsheets/debt-finance-anduse-credit-guarantee-instruments-agricultural-enterprises>.

57. David Blandford and Alan Matthews, “EU and US Agricultural Policies: Commonalities and Contrasts,” EuroChoices vol. 18, no. 1 (2019) (hereinafter Blandford and Matthews, “EU and US Agricultural Policies,” 2019).

58. Assembled by CRS from various sources, including Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2020

59. Central Intelligence Agency, CIA Fact Book; World Bank, World Development Indicators; United Nations, FAOSTATS; European Commission, Eurostat; and U.S. Department of Agriculture (USDA), Farm and Land in Farms: 2020 Summary, February 2021.

60. Overall Trade-Distorting Domestic Support (OTDS) and green box outlays are described later under WTO notifications. EU data are for the EU-27 plus United Kingdom. EU euros per dollar are converted to U.S. dollars using the ERS, USDA, exchange rate; data are then converted to 2020 dollars before averaging.

61. Третина промислового потенціалу в Україні не задіяна через високі ризики. URL: <https://uspp.ua/news/ostanni-novyny/2019/tretyna-promyslovoho-potentsialu-v-ukraini-ne-zadiiana-cherezvysoki-ryzyky>

62. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$ 114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/>

63. «Росія заплатить». Проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>

64. Вадим Чагаровський: молочна галузь потерпає через війну. URL: <https://uadairy.com/vadym-chagarovskyjmolochna-galuz-poterpaye-cherez-vijnu/>

65. «Скасування Урядом України обмежень на експорт добрив відкриває перед українськими хіміками значні перспективи на ринках ЄС» – коментар для Forbes Україна. URL: <https://groupdf.com/uk/prestsentr/novini/koment/>

66. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд НБУ: липень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2022-07.pdf?v=4

67. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. Другий випуск, 10 листопада, 2022. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/damagesreportissue2ua-1.pdf>

68. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. Другий випуск, 10 листопада, 2022. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/lossesreportissue2ua-2.pdf>

69. В Україні намолочено майже 51 млн тонн зерна. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-namolochenomajzhe-51-mln-tonn-zerna>

70. Падіння сільського господарства зумовить скорочення ВВП України у п. р. на 3 % – НБУ. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/padinna-silskogo-gospodarstva-zumovit-skorocenna-vvp-ukraini-u-pr-na-3-nbu>

71. Україна цього року вперше виробить гречки в 1,5 рази більше ніж внутрішнє споживання, – Тарас Висоцький. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ukrayina-cogo-roku-vpershe-virobit-grechki-v-15-razi-bilshe-nizhvnutrishnye-spozhivannya-taras-visockij>

Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Фоменко Дарія Олександрівна, студентка 2 курсу, денної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньої програми «фінанси і кредит», адреса електронної пошти: darya_fomenko264@ukr.net,

підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Фінансові аспекти відновлення аграрного сектору України в повоєнний період» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

Фоменко Д. О.

Дата _____

Підпис _____

ПБ (студента)
Кущик А. П.

ПБ (наукового
керівника)